

وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ
وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ

تبیان

شماره ۸۷

مجله علمی - تحقیقی تبیان

سال ۱۴۰۴ هـ.ش

۳

په دې ګڼه کې:

- په دارالحرب کې مسلمان ته د سود ...
- وظائف و ویژگی های سفیران از منظر ...
- د بانکي تورق فقهي تکیيف
- اهل کار ته د کار سپارلو شرعي څېړنه
- نقش فقه حنفی بر تأسیس نظام حقوقی اسلام
- دوره سوم
- ربع: سوم
- شماره مسلسل: ۸۷
- سال ۱۴۰۴ هـ.ش.
- سال تأسیس: ۱۳۷۹ هـ.ش.
- کابل - افغانستان

TEBYAN

Quarterly Journal

Establishment : 2025

Research and Scientific Publication of
Afghanistan Science Academy

Serial No: 87

Address:

Afghanistan Science Academy
Torabaz Khan, Shahbobo Jan Str.
Shahr-e-Now, Kabul, Afghanistan.
Tel: 0202201279

د افغانستان اسلامي امارت
د علومو اکاډمي
معاونیت بخش علوم اسلامی

تبیان

مجله علمی - تحقیقی
عقیده، تفسیر و علوم القرآن، حدیث و علوم حدیث، سیرت، فقه،
اصول فقه، تاریخ اسلام و ثقافت اسلامی، بانگداری اسلامی و
مسایل معاصر

سال تأسیس ۱۳۷۹ هـ.ش
شماره مسلسل ۸۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ
وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ.

یادداشت:

- مقاله رسماً از آدرس مشخص با ذکر نام، تخلص، رتبه علمی، نمبر تیلیفون، و ایمیل آدرس نویسنده به اداره اکادمی علوم فرستاده شود.
- مقاله ارسالی باید علمی - تحقیقی، بکر و مطابق معیارهای پذیرفته شده علمی باشد.
- مقاله باید قبلاً در جای دیگری چاپ نشده باشد.
- عنوان مقاله مختصر و با محتوا مطابقت داشته باشد.
- مقاله باید دارای خلاصه حد اقل حاوی ۸۰ الی ۲۰۰ کلمه بوده، و گویای پرسشی اصلی باشد که مقاله در پی پاسخ دهی به آن است. همچنان خلاصه باید به یکی از زبان‌های یونسکو ترجمه شده باشد.
- مقاله باید دارای مقدمه، مبرمیت، هدف، سؤال تحقیق، روش تحقیق، نتایج به دست آمده و فهرست منابع بوده و در متن به منبع اشاره شده باشد.
- مقاله باید بدون اغلاط تایپی با رعایت تمام نکات دستور زبان، تسلسل منطقی موضوعات در صفحه یک رویه کاغذ A۴ در برنامه word تنظیم شده باشد.
- حجم مقاله حد اقل ۷ و حد اکثر ۱۵ صفحه معیاری بوده، با فونت ۱۳ تایپ شود، فاصله بین سطر ها واحد (Single) باشد و به شکل هارد و سافت کاپی فرستاده شود.
- هیأت تحریر مجله صلاحیت رد، قبول و اصلاح مقالات را با در نظر داشت لایحه نشراتی اکادمی علوم دارد.
- تحلیل ها و اندیشه های ارائه شده بیانگر نظریات محقق و نویسنده بوده، الزاماً ربطی به موقف اداره ندارد.
- حق کاپی مقالات و مضامین منتشره محفوظ بوده، فقط در صورت ذکر مأخذ از آن استفاده نشراتی شده می تواند.

ناشر: ریاست اطلاعات و ارتباط عامه، آکادمی علوم افغانستان

مدیر مسؤول: سرمحقق عبدالروف هجرت

هیأت تحریر:

سرمحقق عبدالولی بصیرت

سرمحقق سید حبیب شاکر

سرمحقق عبدالرحمن حکیمزاد

معاون سرمحقق نورمحمد محبی

معاون سرمحقق محمد نبی المیدانی

معاون سرمحقق حافظ محمد یعقوب نایل

دیزاین: سرمحقق عبدالروف هجرت

محل چاپ: مطبعه ستاره همت

تیراژ: ۱۵۰ جلد

آدرس: آکادمی علوم افغانستان، طره باز خان واټ،

کوچه شاه بوبو جان، شهرنو، کابل

شماره تماس ریاست اطلاعات و ارتباط عامه: ۰۰۹۳)۰۲۰۲۲۰۱۲۷۹

ایمیل ریاست اطلاعات و ارتباط عامه: info@asa.gav.af

ایمیل مدیریت مجله: tabiyan.af@gmail.com

اشتراک سالانه:

کابل: ۳۲۰ افغانی

ولایات: ۴۸۰ افغانی

کشورهای خارجی: ۲۰ دالر امریکایی

قیمت یک شماره در کابل:

برای استادان و دانشمندان آکادمی علوم: ۷۰ افغانی

ارشاد الهی

﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ

وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾ البقرة: ۱۴۳

(و همچنین (که شما را هدایت دادیم) گردانیدیم شما را
امتی معتدل (مختار) تا باشید گواهان بر مردم (در قیامت) و
باشد پیغمبر بر شما گواه).

فهرست موضوعات

شماره	عنوان	نویسنده	صفحه
۱.	په دارالحرب کې مسلمان ته د سود اخیستلو حکم.	څېړنوال محمد نبی المیداني	۱
۲.	وظایف و ویشګی های سفیران از منظر شریعت اسلامی.	پوهندوی عبد الحق حبیبی صالحی	۱۶
۳.	د بانګي تورق فقهې تکییف.	څېړنوال احمدالله صابری	۴۷
۴.	اهل کار ته د کار سپارلو شرعي څېړنه.	څېړندوی: ضیاء الله عادل	۶۸
۵.	نقش فقه حنفی بر تأسیس نظام حقوقی اسلام.	نامزد پوهنیار خیرمحمد آمرزاده	۸۷
۶.	میانہ روی در زندگی فردی در پرتو آیات و سنت نبوی .	معاون سرمحقق عبدالحمید وفا	۱۰۸
۷.	پرتولنه دقرآن کریم ځینې اغېزې.	څېړنوال محمد یعقوب عبدالرحیمزی	۱۳۳
۸.	بررسی وحدت درافغانستان	معاون سرمحقق یارمحمد صمد	۱۵۷

خېړنوال محمدنبی میدانی

په دارالحرب کې مسلمان ته د سود اخیستلو حکم

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ.

ملخص البحث

تبحث هذه المقالة عن (حكم أخذ الربا للمسلم في دارالحرب)؛ فتبدأ بالمقدمة وتشتمل على: أهمية البحث، وأسباب اختياره، وأهدافه، ومنهجيته، والأسئلة الأصلية والفرعية. ثم ذكر التعريفات لأنواع الدور من دارالإسلام، ودارالعهد، ودارالحرب، وتعريف الربا، وصور المسئلة المطروحة الاتفاقية والاختلافية، وقد اختلف الفقهاء في حكم أخذ الربا للمسلم في دارالحرب؛ فذهب الإمام أبوحنيفة ومحمد رحمهما الله تعالى إلى جوازه، والجُمهور على أنه لايجوز له أخذه، لكل واحد دلائل ذكرناها في متن المقالة، ولكن الراجح المفتى به هو قول الجمهور رحمهم الله كما ذكر في الفتاوى والكتب المعاصرة.

د خېړنې لنډيز

دا مقاله د (په دارالحرب کې مسلمان ته د سود اخیستلو حکم) خېړي؛ چې لومړی سریزه او پکې: د خېړنې ارزښت، د غوراوي لاملونه، اهداف، تگلاره او اصلي او فرعي پوښتنې ذکر شوي. له دې وروسته د دارونو پېژندنه ورپسې د ربا تعريف او د يادې مسئلې اتفاقي او اختلافي صورتونه بيان شوي، فقهاء کرام په دارالحرب کې مسلمان ته د سود اخیستلو په حکم کې اختلاف سره لري؛ طرفین رحمهما الله وايي جائز او جمهور فقهاء يې نا جائز بولي، د هر يو لپاره خپل

تبيان _____ په دارالحرب کې مسلمان ته د سود اخيستلو حکم دلائل دي چې د مقالې په متن کې ذکر شوي، خو راجح او مفتی به قول د جمهورو دی، لکه څنگه چې په فتاواوو او معاصرو کتابونو کې ذکر شوي.

اساسي ټکي

دارالاسلام، دارالحرب، سود، مسلمان، حربي او مستأمن.

سريزه

سود يو له هغو سترو گناهونو څخه دی چې په قرآن کریم او نبوي احاديثو کې پرې ډېر سخت وعيدونه راغلي دي؛ داسې وعيدونه چې مسلمان يې په اړه فکر هم نه شي کولی، سود يو له هغو موضوعاتو څخه دی چې په هېڅ دين کې جائز نه دی گڼل شوی، بل لور بيا وينو چې ډېری سوداگر او عام خلک په دې ستره گناه کې اخته دي، په يو او بل ډول سودي معاملات ترسره کوي، ابوهريره رضي الله عنه له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه روايت کوي چې ويې فرمايل: «لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَا يَبْقَى أَحَدٌ إِلَّا أَكَلَ الرَّبَا، فَإِنْ لَمْ يَأْكُلْهُ أَصَابَهُ مِنْ بُخَارِهِ»^(۱)

(په خلکو به هرومرو داسې وخت راشي چې هېڅوک به نه وي پاتې مگر دا چې سود به خوري، که يې نه خوري نو څه بخار به يې ورته رسېږي).
څرنگه چې نن سبا نړۍ وسعت موندلې او د وسائلو پرمخت په کم وخت کې انسان هر هېواد ته تللی را تللی او د سوداگريزو توکو لېږد را لېږد کولی شي، او په دې هېوادونو کې دارالحرب هېوادونه هم وي چې ځانگړي احکام لري، نو مسلمان يې بايد له احکامو ځان خبر کړي، له دې مسائلو څخه يې يوه د سود مسئله ده؛ چې آیا په دارالحرب کې مسلمان له کافر څخه سود اخيستلی شي او که نه؟ دا مقاله همدې مسئلې ته ځانگړې شوې خو پرې هر اړخيزه څېړنه وشي.

(۱) سنن أبي داود، د حديث شمېره (۳۳۳۱)، قال الحاكم في مستدرکه: وهذا حديث صحيح.

تبيان _____ په دارالحرب کې مسلمان ته د سود اخيستلو حکم

د څېړنې ارزښت

ډېر مسلمانان په کفري هېوادونو کې اوسېږي يا د تجارت او کاروبار لپاره تللي وي او څرگنده خبره ده چې نړۍ په ځانگړي ډول کفري هېوادونو کې ډېری سودي معاملات تر سره کيږي؛ دا چې له يوې خوا دا مسئله د فقهاء کرامو ترمنځ اختلافي او له بلې خوا خلک د حلالو او حرامو فکر نه کوي نو ډېری خلک په دې گناه کې اخته دي، بناءً دا موضوع ډېره مهمه ده چې وڅېړل شي، راجح او مفتی به قول يې معلوم او خلک له دې گناه څخه منع شي.

د څېړنې لامل

د دې څېړنې له لاملونو څخه يو دا و چې ډېری هېوادوال مو اروپا، هندوستان، روسيې، چين او ځينې نورو هېوادونو کې اوسېږي يا د کاروبار او مزدورۍ لپاره ځي، چې ځينې يې سودي معاملات هم ترسره کوي، دا چې سود يوه عظيمه گناه ده نو له دې گناه څخه د خلاصي په موخه ما هم وپتېيله چې د دې مسئلې په اړه څېړنه وکړم، د فقهاوو ترمنځ اختلاف وڅېړم، خو يې په اړه عامه پوهاوی رامنځته او خلک ترې منع شي.

د څېړنې اهداف

دا څېړنه لاندې اهداف او موخې په بر کې نيسي:

د دارالحرب هېوادونو پېژندنه؛

په دارالحرب کې مسلمان ته د سود اخيستلو د حکم بيانول؛

په دارالحرب کې د سود د جواز يا عدم جواز په اړه عامه پوهاوی.

د څېړنې منهج

طبعي خبره ده چې دا بحث د تحليلي او توصيفي تگلارو پر مټ تر سره شوی چې په ترڅ کې يې کتابونو، کتابتونونو او د معلوماتو نورو منابعو ته مراجعه شوې

تبيان _____ په دارالحرب کې مسلمان ته د سود اخيستلو حکم

د خپرنې اصلي پوښتنه

آيا په دارالحرب کې مسلمان ته له کافر څخه سود اخيستل جواز لري؟

فرعي پوښتنې

دارالحرب چا ته وايي؟

دارالحرب هېوادونه کوم دي؟

په دارالحرب کې د سود په اړه د فقهاء کرامو څه نظرونه دي؟

په دارالحرب کې د سود په اړه مفتی به او راجح قول کوم دی؟

د موضوع پېژندنه

په کفري او غیر مسلمه نړۍ کې وضعي اقتصادي نظامونه واکمن دي، چې ډېری برخې یې په سود ولاړې دي، په ځانګړي ډول بانکوالي، کوم مسلمانان چې په غیر اسلامي هېواد کې اوسېږي له ډېرو ستونزو سره لاس او ګرېوان وي، چې په دې لړ کې یوه مسئله د غیر مسلم او مسلم تر منځ د سود مطرح کېږي، متقدمین احناف فقهاء کرام له غیر مسلم څخه په دارالحرب کې د سود په اخيستلو کې اختلاف لري، دا چې د دوی د جواز او عدم جواز دلائل څه دي؟، راجح او مفتی به قول پکې کوم دی؟، دا ټول په دې مقاله کې خپرل شوي دي.

د "دار" ډولونه

د فقهاوو له نظره دارونه په درې ډوله دي:

۱. دارالاسلام؛

۲. دارالعهد؛

۳. دارالحرب؛

تبيان _____ په دارالحرب کې مسلمان ته د سود اخيستلو حکم د دارالاسلام پېژندنه

دار الاسلام: هغه هېواد دی چې حاکمیت پکې د مسلمانانو وي، شرعي احکام پکې تطبیقېږي، مسلمانان په ازاده خپل ديني شعائر پکې ادا کوي، که څه هم ډېری وگړي يې کافران وي^(۱).

د دارالعهد پېژندنه

دار العهد: هغه کفري هېواد دی چې له اسلامي هېواد سره يې د سولې تړون او اړیکې وي برابر خبره ده چې بالعوض وي يا بدون العوض، دارالعهد ته دارالصلح هم وايي^(۲).

د دارالحرب پېژندنه

دار الحرب: هغه کفري هېواد دی چې اسلامي حاکمیت په کې نه وي، مسلمانان په کې په ازاده خپل ديني شعائر نه شي ترسره کولای او د دوی او مسلمانانو ترمنځ د سولې تړون هم نه وي^(۳).

(۱) . فأما دار الاسلام: فهي الدار التي يحكمها المسلمون، وتجري فيها أحكام الإسلام، ويكون النفوذ فيها للمسلمين، ولو كان جمهور أهلها كفاراً. [التعامل بالرأيا بين المسلم والكافر في البلاد الغير الإسلامية ص: ۳، غير مطبوع].

. دار الإسلام: هي الدار التي تجري فيها أحكام الإسلام، ولو لم يكن أهلها مسلمين. [المختصر المفيد في عقائد أئمة التوحيد لأبي يوسف مدحت بن الحسن آل فراج، ص: ۴۹۵، من كتب المستودع بموقع المكتبة الشاملة].

(۲) . دار العهد: وتسمى دار المودة ودار الصلح وهي: كل ناحية صالح المسلمون أهلها بترك القتال على أن تكون الأرض لأهلها. [الموسوعة الفقهية الكويتية (۲۰ / ۲۰۱)، الناشر: وزارة الأوقاف والشؤون الإسلامية، الكويت]. و [فتاوى فريديه (۶ / ۳۰۴)، الناشر: المكتبة الرحمانية، بشارور باكستان].

. والثاني، المودة وهي: المعاهدة والصلح على ترك القتال يقال: توادع الفريقان أي تعاهدا على أن لا يغزو كل واحد منهما صاحبه... ولا بأس بأن يأخذ المسلمون على ذلك جعلاً؛ لأن ذلك في معنى الجزية [بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع (۷ / ۱۰۸)، الناشر: دارالكتب العلمية، بيروت، الطبعة الثانية ۱۴۰۶ هـ ق].

(۳) . دار الحرب هي: كل بقعة تكون فيها أحكام الكفر ظاهرة. [الموسوعة الفقهية الكويتية (۲۰ / ۲۰۱)، الناشر: وزارة الأوقاف والشؤون الإسلامية، الكويت، ۱۴۲۷ هـ ق].

. مفتى رشيد احمد رحمه الله تعالى ليكي: دار الحرب هغه علاقه ده چې هلته د ژوند په ټولو شعبو کې د اسلام د احکامو او د اسلام نظام لره نافذ کولو قدرت نه وي. [احسن الفتاوى (۵ / ۱۷)، مجموع الفتاوى (۲ / ۱۷۳)، کتاب الحظر والاباحة، الناشر: مكتبة أهل السنة والجماعة].

تبيان _____ په دارالحرب کې مسلمان ته د سود اخيستلو حکم د ربا / سود پېژندنه

ربا په مالي عقدونو کې له عوض پرته مشروط زياتوالي ته وايي^(۱).

د مسئلې اتفاقي او اختلافي صورتونه

اتفاقي صورتونه

لومړی صورت

کله چې مسلمان دارالحرب ته په امان اخيستلو سره داخل شي، نو پرې لازم دي چې ټولو هغو شيانو ته به ژمن وي چې له هغوی سره يې عهد پرې کړی، بناءً د کافرانو مال په غدر نه شي اخيستی.

دویم صورت

په دارالاسلام کې سود حرام دی أخذاً وإعطاءً؛ برابره خبره ده که د مسلمانانو ترمنځ وي، د مسلمان او ذمي يا مسلمان او مستأمن ترمنځ وي.

درېیم صورت

په دارالاسلام کې به معاهد کافران په خپل منځ کې هم له سودي معاملاتو منعه کېږي.

خلورم صورت

مسلمانان نه شي کولای چې په دارالحرب کې په خپل منځ کې يو له بل سود واخلي يا سودي معاملات وکړي.

پنځم صورت

مسلمان ته جائز نه دي چې په دارالحرب کې کافر ته سود ورکړي.
په دې ذکر شویو پنځو صورتونو کې فقهاء کرام اتفاق لري.

(۱) . وفي الشريعة: الربا: هو الفضل الخالي عن العوض المشروط في البيع. [المبسوط للسرخسي (۱۲/ ۱۰۹)، الناشر: دارالمعرفة، بيروت، تاريخ النشر: ۱۴۱۴ هـ ق].
. لأن الربا هو الفضل المستحق لأحد المتعاقدين في المعاوضة الخالي عن عوض شرط فيه. [الهداية في شرح بداية المبتدي (۳/ ۶۱)، الناشر: دار إحياء التراث العربي، بيروت، لبنان].

تبيان _____ په دارالحرب کې مسلمان ته د سود اخيستلو حكم اختلافي صورت

دا چې په دارالحرب کې مسلمان له کافر څخه سود اخيستلی شي او که نه؟ دا مسئله د فقهاء کرامو ترمنځ اختلافي ده چې دوه مذهبونه پکې دي:

امام ابوحنيفه او امام محمد رحمهما الله

امام ابوحنيفه او امام محمد بن حسن الشيباني رحمهما الله وايي چې په دارالحرب کې مسلمان له کافر څخه سود اخيستلی شي؛ برابره خبره ده چې دا مسلمان دارالحرب ته په امان اخيستلو داخل شوی وي او که له امان پرته^(۱).

جمهور فقهاء رحمهم الله

جمهور فقهاء کرام بيا وايي چې په دارالحرب کې هم مسلمان ته جائز نه دي چې له کافر څخه سود واخلي. له جمهورو سره د حنفي مذهب امام ابويوسف رحمه الله هم په همدې نظر دی^(۲).

د امام ابوحنيفه او امام محمد رحمهما الله دلائل

امام ابوحنيفه او امام محمد رحمهما الله تعالى دوه دلائل لري:

لومړی دليل: عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «لَا رِبَا بَيْنَ أَهْلِ الْحَرْبِ»، أَظْنُّهُ قَالَ: «وَأَهْلُ الْإِسْلَامِ»^(۳).

(مکحول له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه روايت کوي چې ويې فرمايل: د حربيانو - گومان کوم چې ويې فرمايل - او مسلمانانو ترمنځ سود نشته). دا حديث ځينې کتابونو داسې روايت کړی: لَا رِبَا بَيْنَ الْمُسْلِمِ وَالْحَرْبِيِّ فِي دَارِ الْحَرْبِ.

(۱) . قال - رحمه الله - (وبين الحربي والمسلم ثمة) أي لا ربا بينهما في دار الحرب وكذلك إذا تابعا بيعا فاسدا في دار الحرب فهو جائز وهذا عند أبي حنيفة ومحمد وقال أبو يوسف والشافعي: لا يجوز. [تبيين الحقائق شرح كنز الدقائق وحاشية الشلبي (٩٧ / ٤)، الناشر: المطبعة الكبرى الأميرية ببولاق، الطبعة الأولى، ١٣١٣ هـ ق].

(۲) . ذهب جمهور الفقهاء: إلى أن الربا حرام في دار الحرب كحرمته في دار الإسلام، فما كان حراما في دار الإسلام، كان حراما في دار الحرب، سواء بين المسلمين وبين أهل الحرب، أو بين مسلمين لم يهاجروا من دار الحرب، وبهذا قال الشافعي، ومالك، وأبو يوسف من الحنفية. [الموسوعة الفقهية الكويتية (٢٠ / ٢٠٨)، الناشر: وزارة الأوقاف والشؤون الإسلامية، الكويت].

(۳) [معرفة السنن والآثار للبيهقي (١٣ / ٢٧٦)، د حديث شميره: ١٨١٦٩، وهو غريب، نصب الراية لأحاديث الهداية].

تبيان _____ په دارالحرب کې مسلمان ته د سود اخيستلو حکم دوه یم دلیل

د حربیانو مال مباح دی چې د امان په اخيستلو سره یې هم مال معصوم نه ګرځي، یوازې دومره ده چې مسلمان منلې چې دوی سره به غدر نه کوي، مال به یې له رضا پرته نه اخلي، که د هغوی په رضا یې واخلي ورته مباح دی او مالک یې ګرځي. مرغیناني رحمه الله په هدایه کې لیکي: ولأن مالهم مباح في دارهم فبأي طريق أخذه المسلم أخذ مالا مباحا إذا لم يكن فيه غدر^(۱).

همداراز امام زیلي رحمه الله لیکي: ولأن مالهم مباح وبعد الأمان لم يصير معصوماً إلا أنه التزم أن لا يغدرهم ولا يتعرض لما في أيديهم بدون رضاهم فإذا أخذه برضاهم فقد أخذ مالا مباحا بلا غدر فيملكه بحكم الإباحة السابقة إذ تأثير الأمان في تحصيل التراضي دون التملك فكان الملك في حق الحربي زائلاً بالتجارة كما رضي به وفي حق المسلم ثابتاً لاستيلائه على مال مباح^(۲).

د جمهورو فقهاء کرامو دلائل

جمهور فقهاء کرام درې دلائل لري:

لومړی دلیل

قرآن کریم او نبوي احادیثو د سود تحریم له کوم توپیر پرته عام ذکر کړی دی^(۳).

دوه یم دلیل

مسلمان په امان اخيستلو دا منلې چې له عقد پرته به د هغوی مال نه اخلي او کوم عقد یې چې ورسره کوي هغه فاسد دی، نو د حلال ملک مفید نه ګرځي، او دا داسې دی لکه په دارالاسلام کې چې له مستأمن سره سود وکړل شي.

(۱) [الهداية في شرح بداية المبتدي (۳/ ۶۵)، الناشر: دار إحياء التراث العربي، بيروت، لبنان].

(۲) [تبيين الحقائق شرح كنز الدقائق وحاشية الشلبي (۴/ ۹۷)، الناشر: المطبعة الكبرى الأميرية ببولاق].

(۳) [الموسوعة الفقهية الكويتية (۲۲/ ۷۵)، مسألة مد عجوة. الناشر: وزارة الأوقاف والشؤون الإسلامية، الكويت].

تبيان _____ په دارالحرب کې مسلمان ته د سود اخيستلو حکم
امام زيلعي رحمه الله ليکي: أن المسلم التزم بالأمان أن لا يملك أموالهم إلا
بالعقد وهذا العقد وقع فاسدا فلا يفيد الملك الحلال فصار كما إذا وقع مع
المستأمن منهم في دارنا^(١).

دربيم دليل

د مسلمان او حربي ترمنځ په دارالحرب کې هغه څه جائز دي چې د مسلمانانو
ترمنځ جائز وي. په المحيط البرهاني کې ليکي: لا يجوز بين المسلم وأهل
الحرب في دار الحرب إلا ما يجوز بين المسلمين^(٢).

د معاصرو فقهاوو نظرونه

په دې مسئله کې د معاصرو فقهاوو نظرونه په لاندې ډول دي:
١/ مفتي محمد تقي عثماني حفظه الله ورعاه ليکي: أن الربح أو الفائدة التي
تعطيها البنوك اليوم داخله في الربا قطعاً، وقد أفتى معظم الحنفية بأن
الربا حرام في دار الحرب أيضاً^(٣).

٢/ همدا راز بل حای ليکي: وما ذكر من المسئلة المذكورة في الهداية: (من أنه
لا ربا بين المسلم والحربي)، فإن ذلك قول مرجوح لم يأخذ به الفقهاء
المحققون، وأن أدلة ذلك مبسوبة في المجلد الثالث من إمداد الفتاوى
للشيخ أشرف علي التهانوي رحمه الله تعالى^(٤).

٣/ بل حای کې ليکي: جمهور الفقهاء على أن دار الإسلام ودارالحرب سواء
في حرمة الربا، ولا يجوز لمسلم أن يُرابي كافرأ حريباً، كما لايجوز له أن
يُرابي مسلماً وهو قول مالک والشافعي وأحمد وأبي يوسف وجماهير فقهاء
الأمة، وقال أبوحنيفة ومحمد رحمهما الله تعالى: لا ربا بين المسلم والحربي، فإن
دخل مسلم دار الحرب يجوز له أن يعقد الربا مع حربي، وذلك لأن أموال

(١) [تبيين الحقائق شرح كنز الدقائق (٩٧ / ٤)، الناشر: المطبعة الكبرى الأميرية ببولاق].

(٢) [المحيط البرهاني في الفقه النعماني (٢٣١ / ٧)، الناشر: دارالكتب العلمية، بيروت لبنان].

(٣) [فتاوى العثماني فارسی ج ٤ / ص ٢٧١، مكتبة نور القرآن].

(٤) [فتاوى العثماني فارسی ج ٤ / ص ٢٧١، مكتبة نور القرآن].

تبیان _____ په دارالحرب کې مسلمان ته د سود اخیستلو حکم
 أهل الحرب تُباحٌ للمسلم برضاهم مالم يكن فيه غدر، وقد أُستدل على
 قولهم بما أخرجه البيهقي عن مكحول مُرسلاً: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم
 قال: لا ربا بين أهل الحرب، وأظنه قال: وأهل الإسلام^(١).

ثم إن بعض العلماء الحنفية تأولوا في قول أبي حنيفة ومحمد رحمهما الله تعالى،
 وفرقوا بين جواز العقد وحل المال، فقالوا: لا يجوز لمسلم أن يعقدَ عقداً فيه
 ربا، ولو في دارالحرب بالشروط المذكورة، فلو عقد أحد مثل هذا العقد أثم،
 لكونه عقداً محظوراً، ولكن المال الذي يحصل له بهذا العقد حلالٌ له، لكونه
 مالَ حربي حصل برضاه بدون غدر؛ وهذا مثل: المال الذي حصل عليه
 الإنسان بشهادة الزور في العقود والفسوخ، فإنه يأثم إثمًا شديداً، ولكنه
 يملكُ المالَ بقضاء القاضي على أصل أبي حنيفة رحمه الله تعالى أن القضاء
 ينفذُ ظاهراً وباطناً... وهذا ماتأول به الإمام محمد قاسم النانوتوي رحمه الله
 واستحسنه الشيخ أشرف علي التهانوي رحمه الله تعالى^(٢).

٤ / شيخ الهند مفتي محمود الحسن رحمه الله تعالى د دې استفتاء په ځواب کې
 ليکي: سود کی حرمت قطعی هے، مطلق هے، مؤبد هے... الخ^(٣).

٥ / شيخ عبدالحق دهلوي رحمه الله تعالى ليکي: ولا ترتابوا فيها، واتركوا الحيلة
 في حل الربوا^(٤).

٦ / فتاوى حقانية ليکي: امام ابوحنيفه او امام محمد رحمهما الله تعالى په دار الحرب
 کې له غير مسلمو څخه سود اخیستل جائز گرځولي دي، لیکن د سود د حرمت
 په باره کې په قرآن او حدیث کې نصوص مطلق دي چې له دې وجې په هر ځای
 کې د سود حرمت معلومېږي، د جمهورو او امام ابویوسف رحمه الله تعالى په نزد په دار

(١) [فقه البيوع ج ٢ / ص ٧٣٣، مکتبه معارف القرآن کراتشي پاکستان].

(٢) [مخکینی مأخذ].

(٣) [فتاوى محمودیه ج ١٦ / ص ٢٧٤ دارالافتاء جامعه فاروقیه کراچی].

(٤) [لمعات التنقيح على هامش مشکوة المصابيح ص ٢٤٦ / كتاب البيوع، باب الربوا، قديمي کتب خانه].

تبیان _____ په دارالحرب کې مسلمان ته د سود اخیستلو حکم
 الحرب کې له هر یوه کافر څخه سود اخیستل حرام دي، ځکه احتیاط په دې
 کې ده چې په دار الحرب کې له کافرو څخه هم سود وانخلي^(۱).
 ۷/ بل ځای لیکي: په قرآن او حدیث کې د سود مطلق حراموالی مذکور دی او
 فقهاء کرامو تصریح کړې ده چې له هر کافر څخه سود اخیستل منع دي که په
 دار الاسلام کې وي او که په دار الحرب کې^(۲).
 ۸/ مفتي محمد فرید زروبوي رحمه الله تعالى لیکي: در دار الحرب سود گرفتن
 مسلمان از مسلمان اجماعاً حرام است البته سود گرفتن مسلمان از کافر
 مختلف فیه است، نزد طرفین جائز وامام ابویوسف رحمه الله تعالى ناجائز می داند،
 محققین عدم جواز را راجح قرار دادند، وهو الموفق^(۳).
 ۹/ شهید مفتي محمد عمر سربازي رحمه الله تعالى لیکي: اگر سود گیرنده مسلمان
 و دهنده ی آن حربی است، نزد طرفین گرفتن آن جائز است، نه نزد امام
 ابویوسف رحمه الله تعالى واحتیاط هم در همین است^(۴).
 ۱۰/ مفتي محمد تقی عثمانی لیکي: ثم أن الشيخ أشرف علي التهانوي
 رحمه الله تعالى راجع المسألة في رسالة أخرى، ورجح مذهب الجمهور
 على أساس قوة الدليل، وذهب إلى أن مذهب الجمهور هو الراجح
 والمتعين للإفتاء في زماننا، ورجع في هذه الرسالة عن كل ماكتبه في
 الموضوع قبل ذلك^(۵).
 ۱۱/ مفتي رشید احمد رحمه الله تعالى لیکي: په دار الحرب کې له کفارو نه سود
 اخیستل د جمهورو علماوو په نزد حرام دي، درې امامان او له احنافو څخه امام
 ابویوسف رحمه الله تعالى د دې د حرمت قائل دي البته امام اعظم ابوحنیفه او امام
 محمد رحمه الله تعالى نه په دار الحرب کې د سود د اخیستلو جواز منقول دی، د

(۱) [فتاوی حقانیه ج ۵/ ص ۲۲۲، جدید کتب خانه].

(۲) [فتاوی حقانیه ج ۵/ ص ۲۲۲، جدید کتب خانه].

(۳) [فتاوی فریدیه فارسی ج ۷/ ص ۱۴۲، مکتبه فریدیه].

(۴) [فتاوی منبع العلوم کوه ون ج ۸/ ص ۳۹۳، تربت جام کتابسرای حضرت عثمان غنی].

(۵) [فقه البیوع ج ۲/ ص ۷۳۵. بحواله تحذیر الإخوان عن الربا في الهندوستان، ص: ۷].

تبیان _____ په دارالحرب کې مسلمان ته د سود اخیستلو حکم
 امام صاحب رحمه الله تعالى د قول هم بعضې علماوو دا مطلب بیان کړی دی چې د
 جمهورو علماوو خلاف نه پاتې کېږي، یعنې د هغه په نزد هم دا سود اخیستل
 حرام دي. په قرآن کریم کې د الله تعالى او د هغه د رسول صلی الله علیه وسلم له طرف
 نه د جنگ اعلان دی، په احادیثو کې هم د سود په هکله سخت وعیدونه راغلي
 دي چې هغې ته په کتو سره یو مسلمان ته د سود په شبهي باندې هم جرئت نه
 شي کولای. په یوه روایت کې داسې راغلي دي چې د سود په کار وبار کې ډېر
 گناهونه دي، چې په هغې کې تر ټولو کوچنۍ گناه له مور سره د زنا کولو برابره
 ده، په یو بل حدیث کې راغلي دي چې د سود یو درهم اخیستل د شپږ دېرش
 زناگانو نه زیات سخت دي. (مشکوۍ). د حضرت عمر رضي الله عنه ارشاد دی چې:
 فدعوا الربوا والريبة... الخ. نو له همدې کبله د محققینو علماوو دا فتوی ده
 چې په هندوستان کې له کفارو نه سود اخیستل حرام دي. والله سبحانه
 وتعالى أعلم^(۱).

۱۲ / مفتي کفایت الله رحمه الله تعالى لیکي: کافر اور مسلمان دو نون سے سود لینا
 اور دینا نا جائز ہے^(۲).

۱۴ / دار الافتاء حوزه علمیه احناف خواف لیکي: از آن جا که حرمت ربا از نصوص
 قطعی به اثبات رسیده و در رابطه با ربا خواری وعیدهای شدیدی وارد شده
 است، لذا باید از گرفتن وام های ربوی در هر صورت اجتناب کرد، اما در باره ی
 مقوله (لا ربا بین المسلم والحربي) میان ائمه مسئله ای مختلف فیه است،
 امام اعظم رحمه الله و امام محمد رحمه الله با برخی شرائط آن را جائز دانسته اند و امام
 ابویوسف رحمه الله و ائمه ثلاثه قائل به عدم جواز آن هستند، واکثر فقهای احناف به
 قول امام ابویوسف رحمه الله تعالى فتوا داده اند.

۱۵ / مفتي محمد تقي عثماني حفظه الله تعالى: وأن مذهب الجمهور من حرمة الربا
 في دار الحرب هو الراجح المفتى به عند المتأخرين من الحنفية^(۱).

(۱) [احسن الفتاوى ج ۵ / ص ۴۵۰ / مکتبه فريديه].

(۲) [کفایت المفتي ج ۸ / ص ۱۰۰، مکتبه دار الاشاعت].

تبيان _____ په دارالحرب کې مسلمان ته د سود اخيستلو حکم
 ۱۶ / شيخ دكتور محمود الطهيماز الحنفي رحمه الله ليکي: ونحن وإن لم نكن
 أهلاً للدخول فيما بين الأئمة المجتهدين في خلافاتهم، لكن الذي أحب
 توجيه النظر إليه هو أن خلاف الشافعي و أبي يوسف ليس بالخلاف
 الهزيل الذي لا يستند إلى دليل، كلا فإن قولهما في مثل هذا جدير بأن
 يحسب استبراء من المرء لدينه، ولا يحقق البراءة شيء كالاحتياط
 المعقول، ولعل النظر في الدليل يُملّي الأخذ بالحیطة^(۲).

له ذکر شويو اقوالو او فتاواوو څخه څرگندېږي چې په دې مسئله کې د جمهورو
 قول راجح او مفتی به دی، تر دې چې مفتي محمد تقی عثمانی حفظه الله ليکي:
 وقد وقع اليوم شبه الاتفاق بين علماء الحنفية على الإفتاء بمذهب أبي
 يوسف والجمهور، وعلى أنه يحرم الربا في كل حال، سواء أكان العقد مع
 مسلم أم مع حربي، فلا ينبغي أن يُتمسك الآن بقول أبي حنيفة ومحمد
 رحمهما الله تعالى في هذا الباب^(۳).

پایلي

د دې موضوع د څېړنې په پای کې لاندې پایلو ته رسېږو:

۱. د فقهاوو په اتفاق په دارالحرب کې مسلمان ته جائز نه دی چې کافر ته سود
 ورکړي.

۲. په دارالحرب کې مسلمان ته له کافر څخه د سود اخيستلو په حکم کې
 اختلاف دی؛ طرفین وايي جائز او د امام ابویوسف رحمه الله په شمول جمهور فقهاء
 وايي جائز نه دی، البته راجح او مفتی به د جمهورو قول دی، حتی معاصر
 فقهاء یې هم په عدم جواز اتفاق لري.

وړاندیزونه:

د دې مسئلې اړوند ځینې ادارو ته لاندې وړاندیزونه کېږي:

(۱) [فقه البيوع ج ۲ / ص ۱۰۶۴].

(۲) [الفقه الحنفی فی ثوبه الجديد ج ۵ / ص ۲۴۵].

(۳) [فقه البيوع ج ۲ / ص ۷۳۵، مکتبه معارف القرآن کراتشي پاکستان].

تبيان _____ په دارالحرب کې مسلمان ته د سود اخيستلو حکم بانگونه، صرافی او نور مالي نهادونه دې په دارالحرب کې هم له سودي کاروبار څخه ډډه وکړي او په دې اړه دې د نورو مسلمانانو د گناه لامل نه کېږي. ارشاد حج او اوقافو وزارت دې ياده مسئله د خطبې په بڼه برابره او خطيبان دې پر دې مکلف کړي چې خپلو مقتديانو ته يې بيان کړي. اطلاعات او فرهنگ وزارت ته وړاندیز دی چې د راديو، تلويزيون او نورو رسنيو له لارې دا مسئله نشر کړي.

مأخذونه

۱. السجستاني، أبو داود سليمان بن أشعث، سنن أبي داود، الناشر: دارالكتاب العربي، بيروت.
۲. البيهقي، أبوبكر أحمد بن الحسين، معرفة السنن والآثار للبيهقي، الناشر: دارالكتب العلمية، بيروت.
۳. المرغيناني، علي بن أبي بكر بن عبد الجليل الفرغاني، أبو الحسن برهان الدين (المتوفى: ۵۹۳هـ)، الهداية في شرح بداية المبتدي، الناشر: دار إحياء التراث العربي.
۴. الزيلعي، عثمان بن علي بن محجن البارع، فخر الدين الحنفي (المتوفى: ۷۴۳هـ)، تبين الحقائق شرح كنز الدقائق وحاشية الشلبي، الناشر: المطبعة الكبرى الأميرية ببولاق.
۵. لجنة العلماء؛ الموسوعة الفقهية الكويتية، صادر عن: وزارة الأوقاف والشئون الإسلامية - الكويت، الطبعة الثانية، طبع الوزارة.
۶. النجاري، محمود بن أحمد بن الصدر الشهيد برهان الدين مازة، المحيط البرهاني في الفقه النعماني، الناشر: دار إحياء التراث العربي.
۷. العثماني، محمد تقي، فتاوى العثماني فارسي، المطبعة: مكتبة نور القرآن.
۸. العثماني، محمد تقي، فقه البيوع، المطبعة: معارف القرآن كراتشي باكستان.

- تبيان _____ په دارالحرب کې مسلمان ته د سود اخيستلو حکم
۹. دیوبندي، شیخ الہند، محمود الحسن، فتاویٰ محمودیہ، دارالافتاء جامعہ فاروقیہ کراچی.
۱۰. دهلوي، الشيخ عبدالحق، لمعات التنقيح على هامش مشكوة المصابيح، كتاب البيوع، باب الربوا، المطبعة: قديمي كتب خانه.
۱۱. فتاویٰ حقانیہ، الناشر: جدید کتب خانہ.
۱۲. زروبوي، مفتي محمد فريد، فتاویٰ فریدیہ فارسی، الناشر: مکتبہ فریدیہ.
۱۳. سربازي، محمد عمر، فتاویٰ منبع العلوم کوه ون، المطبعة: تربت جام کتابسرای حضرت عثمان غنی.

پوندوی عبدالحق حبیبی صالحی

وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ.

ملخص البحث

الإسلام دينٌ يُعزِّز العلاقات بين الأمم والبشرية. ومن بين العلاقات المؤكدة والمهمة، تبرز العلاقة الدبلوماسية. لقد كان السفير والمبعوث عبر تاريخ البشرية أحد الأدوار الحيوية التي ساهمت في حل مشكلات البشر، فعندما يُرسل السفير، يتم حل القضايا وتصل الأطراف إلى نتائج ملموسة. فالسؤال: من هو السفير من منظور الشريعة الإسلامية، وما هي واجباته وخصائصه؟ تسعى هذه المقالة، باستخدام منهج تحليلي-وصفي والاستناد إلى مصادر مكتوبة، إلى تعريف السفير واستعراض واجباته وخصائصه. وقد توصلت إلى أن الشريعة ونبي الإسلام صلى الله عليه وسلم قد أكرموا السفراء وأرسلوا العديد منهم لأغراض دبلوماسية إلى رؤساء الدول والشعوب. وقد منحوا السفراء امتيازات متعددة، بما في ذلك الحماية الجسدية والمالية والقضائية والسياسية والقانونية. كما استقبلوا دبلوماسيي الأمم والدول الأخرى واحترمهم، وكتبوا أفضل الحلول والقوانين للدبلوماسية والسفارة في تاريخ البشرية.

تبیان ————— وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی
الكلمات المفتاحية: سفیر، سفارة، دبلوماسیة، واجبات السفیر وخصائص
السفیر.

خلاصه

اسلام دینی است که روابط میان ملت ها و بشریت را مهر صحه می گذارد. در این میان، از روابط تأکید شده و با اهمیت، یکی هم رابطه ی دیپلماتیک است. سفیر و فرستاده در تاریخ بشر یکی از رابطه گران و حلال مشکلات میانی بشر بوده است و با فرستادن سفیر، مسئله حل گردیده و جانبین قضایا به نتیجه ی مشهود می رسیده اند. سوال این است که سفیر از منظر شریعت اسلامی چه وظایف و ویژگی هایی دارد؟ این مقاله با روش تحلیلی - توصیفی و با استفاده از منابع کتابخانه ای، وظایف و ویژگی های سفیران را مورد بررسی قرار داده و به این نتیجه رسیده است که شریعت و پیامبر اسلام صلی الله علیه وسلم به سفیران ارج گذاشته سفیران متعددی را با اهداف دیپلماسی نزد سران دولت ها و ملت ها فرستاده اند. به سفیران امتیازهای مختلف، مصونیت جانی، مالی، قضایی، سیاسی و حقوقی قائل شده اند. دیپلمات های دیگر ملت ها و کشورها را پذیرفته به آنان حرمت گذاشته بهترین راهکارها و قوانین سفارت و دیپلماسی را در تاریخ بشر رقم زده اند.

کلیدواژه: سفیر، سفارت، دیپلماسی، وظایف سفیر و ویژگی های سفیر.

مقدمه

الحمد لله رب العلمین، والصلوة والسلام علی محمد رحمة للعالمین وعلی آله وصحابته ومن اتبعهم إلی یوم الدین؛ و بعد:

تبیان _____ وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی

دین مبین اسلام به عنوان دین و آئین فطرت، از هر نگاه متکامل ترین و شامل ترین دین، به تمامی جنبه ها و زوایای زندگی بشر نگاه دارد. حسن روابط با انسان ها یکی از آموزه های تأکیدی و مواصفات عالی اخلاقی اسلام است. آئین اسلام از همان آغاز دولت اسلامی در مدینه توسط پیامبر اسلام صلی الله علیه و سلم در فکر ساختن روابط میان انسان ها و ملت ها شد. در این زمینه با ایجاد پیمان اخوت، روابط افراد را مستحکم کرد و با فرستادن سفیران به سوی ملت ها و رؤسای دولت ها، روابط بین گروه ها، اقوام، ملت ها و دولت ها را برقرار ساخت. نمونه بارز آن فرستادن سفیران و نامه ها به رؤسای دولت ها و قدرت های جهان آن روز و تبادل سفیران در میان اقوام و ملت ها بود.

روابط میان ملت ها و دولت ها را در صورتی که بر اساس احترام متقابل، منافع مشترک و دیپلماسی سازنده بنا شود، می تواند منجر به پیشرفت و رفاه جهانی شود. روابط دیپلماتیک بین ملت ها و دولت ها از طریق سفراء و در جهان امروزی از طریق سفارت خانه ها به گونه ای معاهدات و همکاری های بین المللی شکل می گیرد.

در میان گونه های روابط مطرح در آئین اسلامی، یکی هم رابطه «دیپلماتیک» است. رابطه دیپلماسی به معنای هدایت روابط بین افراد، گروه ها و ملت ها از جمله کلمات سیاسی مورد استفاده در عرصه مناسبات بین المللی است. در گفتمان دیپلماسی بین ملت ها و کشورها در گذشته های تاریخ بشر، بیشتر روی موضوعات روابط شخصی و خانوادگی پادشاهان دو کشور و رؤسای ملت ها با یکدیگر یا مسئله جنگ و صلح مطرح می شد، اسلام به عنوان آئین شامل تمام زندگی انسان ها، روابط دیپلماسی را عام کرد و آن را شامل احاد ملت ها قرار داد؛

تبیان ————— وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی
برای دیپلماتان و سفیران وظایفی را مشخص کرد و برای آنان حقوق، ویژگی ها و امتیازاتی را قائل شد.

پرسش این است که وظایف سفیران در این رابطه دیپلماسی از منظر اسلام چگونه است؟ و اسلام برای سفیران چه جایگاهی را قایل است؟ سفیران و دیپلمات ها چه حقوق و امتیازاتی دارند؟ آیا پیامبر اسلام صلی الله علیه وسلم خود سفیر داشته و این سفیران چه کسانی بوده است؟

این تحقیق درصدد پاسخ به این پرسش هاست، به توفیق الهی در روشنی آیات قرآنی و روایات نبوی و اجتهادات فقهاء و اندیشمندان و اندیشه‌وران اسلامی، پاسخ‌های قناعت بخش در این زمینه ارائه خواهد کرد.

مبرمیت

سفیران و نمایندگان دیپلماتیک از منظر شریعت اسلامی، نقش بسیار مهم و مبرمی در برقراری روابط میان ملت ها و دولت ها ایفا می کنند. وظایف و ویژگی های آن باید با اصول اخلاقی و احکام شرعی سازگار باشد. سفیران نقش حیاتی در گسترش صلح، تبلیغ اسلام، حفظ امنیت، امنیت بین الملل و حفظ منافع امت ها دارند؛ آنان باید الگوی اخلاق، امانت داری و تقوا باشند و در تعاملات بین الملل نماینده ای شایسته ی برای امت اسلامی باشند. بنابراین، توجه به این اصول و استواری پایه های اخلاق در میان سفیران، نیاز مبرم دارد که مسئله از نگاه شریعت اسلامی مورد بررسی و کنکاش قرار گیرد تا زوایای مختلف آن با تحقیق و تدقیق به اثبات رسیده و نتایج مطلوب تحقیق را به روی خوانندگان روشن کند.

تبیان _____ وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی پیشینه تحقیق

پیشینه موضوع «وظایف و ویژگی های سفیران به دوران صدر اسلام بازمی گردد. اسلام از همان ابتدای ظهور، اهمیت روابط بین المللی و دیپلماسی را به خوبی درک کرده و نمونه های متعددی از تعاملات پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم با دولت ها و ملت های دیگر را ارائه داده است. این موضوع در منابع اسلامی مانند قرآن کریم، احادیث نبوی و تاریخ اسلام مورد توجه قرار گرفته است. پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم خود از دیپلماسی و ارسال سفیران برای انتقال پیام اسلام استفاده می کرد. عبدالله بن حذافه سهمی رضی الله عنه را به کسری (پادشاه ایران)، دحیه کلبی رضی الله عنه را به قیصر روم، عمرو بن امیه ضمری رضی الله عنه را به نجاشی (پادشاه حبشه)، به عنوان سفیر فرستاد. این سفیران وظیفه داشتند پیام اسلام را به پادشاهان و سران دولت ها منتقل کنند. رفتار و عملکرد این نمایندگان نشان دهنده اصول اخلاقی، صداقت و مهارت در دیپلماسی بود.

خلفای راشدین نیز برای حفظ روابط سیاسی و حل مسائل بین المللی از سفیران استفاده می کردند. چنانکه خالد بن ولید و دیگر فرماندهان نظامی در مذاکرات صلح با دشمنان اسلام به عنوان نمایندگان دولت اسلامی عمل می کردند. معاهدات صلح مانند صلح حدیبیه، به واسطه مذاکره و دیپلماسی منعقد شد. در دوران امویان و عباسیان با گسترش قلمرو اسلامی، نیاز به دیپلماسی و سفیران متخصص بیشتر شد. سفیران در زمینه های مختلف، مانند مذاکره درباره معاهدات، تجارت و حل منازعات بین المللی، فعالیت می کردند.

تبیان ————— وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی

تحقیق درباره این موضوع از جنبه های فقهی، تاریخی و اخلاقی در طول قرون مختلف توسط علماء و اندیشمندان اسلامی انجام شده است. برخی از منابع مهم در این زمینه، آیات قرآن کریم است که مرتبط با تعاملات بین المللی و اصول صلح و دیپلماسی اند. احادیثی درباره امانت داری و اخلاق نیکو در نمایندگانی سخن می گویند. کتب تاریخی و سیره نگاری، زندگی پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و تعاملات دیپلماتیک او را شرح داده اند، مانند سیره ابن هشام، تاریخ طبری و... علماء و فقهاء در فراز صفحات کتاب های فقهی به اصول و احکام مرتبط با دیپلماسی و وظایف سفیران پرداخته اند، مانند الاحکام السلطانیة اثر علامه ماوردی رحمه الله، السیاسة الشرعیة اثر علامه ابن تیمیة رحمه الله.

در دوران معاصر، موضوع دیپلماسی اسلامی و نقش سفیران از منظر شریعت اسلامی مورد توجه بیشتری قرار گرفته است. مقالات و کنفرانس ها ملی و بین المللی در این زمینه دائر گریده؛ اما توجه اسلام از همان ابتدای ظهور به دیپلماسی و نقش سفیران که اهمیت زیادی به این موضوع داده است، می نماید وظایف سفیران و ویژگی های آنان مانند صداقت، امانت داری و احترام به حقوق دیگران بررسی شده و در روابط بین المللی مورد تأکید قرار گیرد تا در دنیای امروز الهام بخش تعاملات دیپلماتیک باشند.

اهداف مقاله

این تحقیق، با توجه به اهمیت وظایف و ویژگی های سفیران در اسلام، اهداف زیر را در دائر نکات آتی دنبال می کند:

۱. بررسی وظایف سفیران و دیپلماتان از منظر شریعت اسلامی.
۲. بررسی ویژگی ها سفیران از نظر شریعت اسلامی.

تبیان _____ وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی
۳. بررسی چگونگی تأثیر وظایف بر کارکردهای سفارت ها و روابط دیپلماتیک.
۴. بررسی نقش خصائص و ویژگی های سفیران بر تصویر اسلام و همکاری های
بین المللی میان کشورهای اسلامی و غیر اسلامی.

منهج مقاله

این تحقیق با روش کتابخانه ای و به صورت توصیفی - تحلیلی، مسئله وظایف و ویژگی های سفیران را مورد بررسی قرار داده و آن را از منظر شریعت اسلامی تبیین کرده است.

۱. مفهوم شناسی ۱-۱. سفیر

در لغت: سفیر کلمه‌ی عربی است و از ریشه عربی «سَفَرَ» گرفته شده است که در لغت: سفیر کلمه‌ی عربی است و از ریشه عربی «سَفَرَ» گرفته شده است که به معنای «آشکار کردن» و «روشن ساختن» است. ابن فارس در معجم مقایس اللغة می گوید: «السَّيْنُ وَالْفَاءُ وَالرَّاءُ أَصْلٌ وَاحِدٌ يَدُلُّ عَلَى الْإِنْكَشَافِ وَالْجَلَاءِ. مِنْ ذَلِكَ السَّفَرُ، سَمِيَ بِذَلِكَ لِأَنَّ النَّاسَ يَنْكَشِفُونَ عَنْ أَمَاكِنِهِمْ؛ سَيْنٌ، فَاءٌ وَ رَاءٌ يَكُونُ رِيشَةً دَارِنَةً كَمَا دَلَّتْ عَلَى كَشْفٍ وَ وَضُوحٍ دَارِدٍ. مِنْ هَؤُلَاءِ رِيشَةٌ، كَلِمَةُ سَفَرٍ غَرَفَتْهُ وَ سَفَرٌ نَامِيْدَةٌ شَدَّةً، لِأَنَّ مَوَاقِعَ هَؤُلَاءِ يَبْرُونَ وَ أَشْكَارٌ مِثْلُ شَوْنَدٍ»^(۱)

در اصطلاح: سفیر به کسی گفته می شود که برای انجام مأموریت اصلاح بین مردم فرستاده می شود. ازهری در تهذیب اللغة می گوید: «سَفَرٌ بَيْنَ الْقَوْمِ أَسْفَرٌ سَفَارَةً: إِذَا أَصْلَحَتْ بَيْنَهُمْ وَكُشِفَتْ مَا فِي قَلْبِ هَذَا وَقَلْبِ هَذَا لِتَصْلَحَ بَيْنَهُمْ. وَالسَّفِيرُ: الْمُصْلِحُ بَيْنَ النَّاسِ، قَالَ أَبُو عُبَيْدٍ: سَفَرٌ كَرْدَمٌ بَيْنَ مَرْدَمٍ، يَعْنِي

^(۱) ابن فارس، مقایس اللغة، ج ۳ ص ۸۲.

تبیان _____ وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی
وقتی که بین آن ها اصلاح می کنی و آنچه را که در دل این و آن است، آشکار
می سازی تا بینشان صلح برقرار کنی. و سفیر به معنای اصلاح کننده بین مردم
است، این را ابو عبید گفته است.»^(۱)

در اصطلاح دیپلماتیک، به نماینده ای گفته می شود که به عنوان نماینده عالی
رتبه ی یک کشور در کشور دیگر برای توسعه روابط دیپلماتیک و سیاسی و حل
اختلافات، فعالیت می کند.^(۲)

سفیر بالاترین مقام دیپلماتیک است و در رأس یک سفارت قرار دارد و از سوی
یک کشور به کشور دیگر فرستاده می شود و وظیفه دارد تا منافع کشور خود را
در زمینه های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی در کشور میزبان نمایندگی کند.
همچنین، سفیر مسئول برقراری ارتباطات دیپلماتیک و حل و فصل مسائل بین
دو کشور است.

۱-۱. روابط

در لغت: روابط جمع رابطه به معنای علاقه است و به هر چیزی می گویند که
بستگی به چیز دیگری داشته باشد.

در اصطلاح: ارتباط و پیوندی که در میان دو کس به واسطه دوستی و آشنایی
پیدا شود.^(۳) ارتباط رفت و آمد، مراوده، معاشرت و آمیزش.^(۴)

منظور ما از رابطه در این نوشته ارتباط دیپلماسی و بستگی سیاسی میان دو
دولت یا دولتهاست.

^(۱) محمد بن احمد ازهری، تهذیب اللغة، ج ۱۲ ص ۲۷۸.

^(۲) ابوبکر انباری، الزاهر فی معانی کلمات الناس، ج ۲ ص ۱۳۱؛ محمد معین، فرهنگ معین، کلمه: سفیر.

^(۳) علی احمد دهخدا، فرهنگ دهخدا، ماده: رابطه.

^(۴) علی احمد دهخدا، فرهنگ دهخدا، ماده: رابطه.

تبیان _____ وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی

۲-۱. سفارت

۳-۱. سفارت به معنای نیابت و رسالت و پیام‌رسانی. ریشه اصلی به معنای اصلاح است. بر مکان و جایگاه سفیر نیز سفارت اطلاق می‌شود؛ یعنی خانه‌ای که در آن سفیر اقامت می‌کند. جمع آن سفارات است.^(۱)

سفیر بر وزن فعیل به معنای فاعل است؛ یعنی پیک، پیام‌رسان، رسول، فرستاده و میانجی. جمع آن سفراء است. میانجیگری و اصلاح‌کننده میان قوم را نیز سفیر می‌گویند.^(۲)

سفارت در اصطلاح فقهی: عبارت از فرستادن یک فرد مورد اعتماد برای انجام یک کار مشخص است.^(۳)

سفیر در اصطلاح فقهی: عبارت از شخص معتمدی است که از جانب حاکم برای انجام یک کار مهم و مشخص فرستاده می‌شود.^(۴) در کل منظور از سفارت و سفیر، پیام‌رسانی از یک دولت به دولت دیگر و میانجی بودن در علایق و ارتباطات میان حکومت‌ها و انجام کارهای مهم و مشخص دولت‌هاست.

۲- وظایف سفیران نخستین اسلام

از آنجایی که اسلام دین عدل و اخلاق نیکو است، سفیران را همواره به نیکویی رفتار نیکو امر نموده و وظایف نیکو بدانان می‌سپارد. سفارت در کشور اسلامی از همان مبدأ دولت داری اسلام از دوران پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم تاکنون بر

(۱) اسماعیل بن حماد جوهري، الصحاح فی اللغة، ج ۲ ص ۴۴۷؛ ابرهیم مصطفی و دیگران، المعجم الوسیط، ج ۱ ص ۴۳۳.

(۲) اسماعیل بن حماد جوهري، الصحاح فی اللغة، ج ۲ ص ۴۴۷؛ ابرهیم مصطفی و دیگران، المعجم الوسیط، ج ۱ ص ۴۳۳.

(۳) نک: مجلة البحوث الفقهية المعاصرة. شماره (۹) ۱۴۱۱ ق. ص ۱۱۶-۱۱۷.

(۴) نک: مجلة البحوث الفقهية المعاصرة. شماره (۹) ۱۴۱۱ ق. ص ۱۱۶-۱۱۷.

تبیان _____ وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی

اساس اهداف بنیادین رسیدن به دعوت اسلامی و تکالیف آن و متحقق شدن مصالح اسلام و مسلمین، استوار است. این اهداف کدام حد مشخص از جانب شریعت ندارد؛ بلکه بر عرف و نیازمندی های دولت و کشور اسلامی استوار است که هرازگاهی فرق و تفاوت می کند؛ بنابراین، مسؤولیت سفیران از یک زمان تا زمان دیگر فرق می کند. در زیر به مهم ترین وظایف و اعمال سفیران برای کشور اسلامی می پردازیم:

۱- دعوت به اسلام

اسلام دین دعوت جهانی برای عموم بشر است. بر مسلمین لازم است که دعوت این دین را برای همه جهانیان برسانند. پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم به این مطلب در بسیاری احادیث خویش ارشاد نموده اند، علاوه براین، سیرت آن حضرت صلی الله علیه وسلم بهترین مقتدا و الگو در این زمین

است. چنانکه آن حضرت صلی الله علیه وسلم حضرت علی رضی الله عنه را که در یک سریه - ای برای غزا می فرستاد، چنین ارشاد فرمود: «يَا عَلِيُّ، لَأَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ عَلَى يَدَيْكَ رَجُلًا خَيْرٌ لَكَ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ؛ ای علی، اگر خدای متعال به وسیله ای شما یک نفر را هدایت کند، این کار برای شما از تمام جهان بهتر است.»^(۱)

سنت رفتاری پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم نیز طوری بود که ایشان سفیران متعددی را نزد شاهان و امیران برای دعوت به اسلام فرستاده اند. حضرت انس بن مالک رضی الله عنه روایت می کند که: «أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَتَبَ إِلَى كِسْرَى، وَإِلَى قَيْصَرَ، وَإِلَى النَّجَاشِيِّ، وَإِلَى كُلِّ جَبَّارٍ يَدْعُوهُمْ إِلَى اللَّهِ

^(۱) حاکم محمد بن عبدالله نیشاپوری، المستدرک علی الصحیحین، ج ۳ ص ۶۹۰؛ علی بن حسام الدین متقی هندی، کنز العمال، ج ۱۰ ص ۱۵۶.

تبیان ————— وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی
تَعَالَى؛ مسلماً پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم به کسری و قیصر و نجاشی و به هر
قدرتمندی نامه نوشت و آنان را به سوی خدای متعال فراخواند.^(۱)

نامه ها با سفیران پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم هرچند موجز و فشرده بود؛ اما
جامع و دارای معنای واحد دعوت به سوی دین و اسلام بود. این نامه ها و
سفارت ها و دعوت ها، تأثیر بزرگی در نشر دعوت اسلامی داشت. چنانکه برخی
از این امیران و شاهان مسلمان شدند. این کار سرشت روابط دولت اسلامی را
با دیگران در مسیر دعوت نشان می دهد.

۲-۵. نمایندگی دولت اسلامی

مسلماً سفیر و فرستاده یک ملت و کشور نزد کشور و ملت فرستاده شده، نماینده
آن ملت و کشور شمرده می شود. جایگاه و حیثیت او در رفتار و گفتار همانند
رفتار و کردار دولت و ملتی فرستنده است.

سفیر در حقیقت تمثیل کننده ای مقام دولت ها و ملت هاست؛ بنابراین،
شایسته است که گفتار و رفتار سفیران و فرستاده ها طوری باشد که بازگوکننده
روح متعالی اسلام و عزت مسلمانان، جایگاه ملت ها و دولت ها باشد. روی و
آبروی ملت و دولت فرستنده را حفظ کنند و به عنوان یک مسلمان صورت واقعی
اسلام را به تصویر بکشد.

شمس الائمہ سرخسی رحمه الله در مورد اینکه نماینده تمثیل کننده حیثیت یک
ملت و دولت است، چنین می نویسد: «اگر امیر لشکر فرستاده ای را نزد امیر
قلعه ای جهت حاجت و نیازی بفرستد و فرستاده درحالی که مسلمان است بدان

^(۱) مسلم بن الحجاج نیشاپوری، صحیح مسلم، ج ۳ ص ۱۳۹۷ ح ۱۷۷۴؛ محی السنه حسین بن مسعود
بغوی، شرح السنه، ج ۱۲ ص ۲۷۹.

تبیان ————— وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی
قلعه می‌رود... امیر قلعه گفت: فرستاده شما به ما گفت که امیر شما امنیت ما را تأمین کرده است و مسلمانان به سخنان شما شهادت دادند. پس این مردم در امان هستند و آنچه از آن‌ها گرفته شده به آن‌ها بازگردانده خواهد شد؛ زیرا سخن فرستاده همانند سخن فرستنده است، گویی امیر لشکر بدان‌ها امان داده باشد.^(۱)

قاضی ابویعلی فراء در مورد انتخاب سفیران و اینکه آنان آبروی ملت‌ها و دولت‌ها هستند، چنین می‌نویسد: «بدان که سفیر با عقل خود مشخص و با فعل خود وزن می‌شود. مسلماً عیب‌های سفیران و نواقص آنان بدتر از عیب‌ها و نواقص شما است و مناقب و محاسن آنان بهتر از مناقب و محاسن شماست؛ زیرا دیگران میزان فهم و میزان مردان شما را از حالت چگونگی ایشان استدلال می‌کنند و بر کیفیت تصرف به هزینه‌های تجاری توسط آنان آگاه می‌شوند. پس بهترین انتخاب را از آنان داشته باشید؛ و خوب بدانید که سفیران اساس دولت و نگهبانان آن‌اند؛ پس از رعایت حال آنان غفلت نکنید و در دادن پاداش کارهای آنان سستی نکنید.»^(۲)

همو می‌نویسد: «هرگاه سفیر از فرستنده در رأی و عقل و خوش‌اندami و فضل و نجابت کمتر باشد، در مورد فرستنده بیشتر از عدم تعادلش، گمان را می‌برند و هرگاه سفیر در موارد فوق، کامل‌تر و بیشتر و بالاتر از فرستنده

^(۱) شمس الائمہ محمد بن احمد سرخسی، شرح السیر الکبیر، ج ۲ ص ۴۷۱، نظام الدین بلخی و دیگران، الفتاوی الہندیہ، ج ۲ ص ۲۰۱.

^(۲) ابویعلی فراء، رسل الملوك ومن یصلح للرسالة والسفارة؛ ص ۸۷.

تبیان ——— وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی
باشد، در مورد فرستنده کامل تر از آن گمان می‌برند. پس شرمساری سفیر،
شرمساری فرستنده است.»^(۱)

سفیران دولت اسلامی این چنین زیرک، بیدار، دارای عقل و فکر عالی باشند تا
برای دیگران، زیرکی و بیداری و عقل‌مداری و فکر عالی دولت و ملت شان را به
نمایش بگذارند و دولت‌ها و ملت‌های فرستنده را از شرمساری نجات بدهند.

۳-۵. مکتوب و نامه‌رسانی

یکی از وظایف و رسالت‌های سفیران حمل پیام‌های دولت‌ها و حاکمان فرستنده
است. پیام‌های شفاهی یا مکتوبی را به دولت‌ها و حاکمان دیگر، چه مسلمان و چه
غیرمسلمان می‌رسانند. در این مورد، مکتوبات پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم به دست
سفیران برای پادشاهان و حاکمان، بهترین شاهد برای این مدعا است.^(۲)

۴-۵. انجام مذاکرات و معاهدات

یکی از وظایف و رسالت‌های سفیران، پادرمیانی و ایجاد زمینه‌ی مذاکرات و
گفتگو و تبادل افکار میان مسلمانان و
غیرمسلمانان است. همچنان مذاکرات برای قراردادهای امنیتی برای
جنگجویان و رزمندگان یا بستن عقد معاهدات آتش‌بس برای توقف جنگ و
قراردادهای دیگری از این قبیل، مانند قرارداد صلح و غیره.
این قراردادها در حقیقت از وظایف امیر مسلمانان و حاکم دولت اسلامی است؛
چون سفیر ممثل جایگاه امیر و حاکم است، این وظایف به نیابت از آن انجام
می‌دهد.

^(۱) ابویعلی فراء، رسل الملوك ومن یصلح للرسالة والسفارة؛ ص ۴۴.

^(۲) مسلم بن الحجاج نیشاپوری، صحیح مسلم، ج ۳ ص ۱۳۹۷ ح ۱۷۷۴؛ محی السنه حسین بن مسعود
بغوی، شرح السنه، ج ۱۲ ص ۲۷۹.

تبیان ————— وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی
قبلاً در این مورد سخن شمس الاثمه سرخسی گذشت.^(۱)

سرخسی می نویسد: «زیرا آنچه مقصود دو طرف قضیه در امر صلح و جنگ است، بدون سفیر و فرستاده تمام نمی شود؛ تا هنگامی که سفیران و فرستادگان در امن نباشند، رسالت خویش را به وجه درست انجام داده نمی توانند، پس بدون شرط در امان هستند.»^(۲)

۵-۵. تبادل اسیران

طبیعی است که در رزم های میان مسلمان و غیرمسلمان، عده ای به عنوان اسیر به دست یکدیگر گرفتار می شوند و یا بدون جنگ به دست یکدیگر می افتند. امروزه با وجوه مختلف و متعددی بسیاری از مسلمانان در زندان های دولت های دیگر و دولت های غیرمسلمان زندانی هستند. رهایی این اسیران مسلمان از دست دیگران و بیرون آوردن آنان از زندان ها یکی از وظایف دولت اسلامی است. سفیران چون از دولت ها و ملت ها نمایندگی می کنند، وظیفه دارند که در این راستا سعی و تلاش و مذاکره کنند تا اسیران را از بند رها کنند.^(۳)

حضرت سعد بن نعمان پس از واقعه بدر برای عمره به مکه رفت. ابوسفیان وی را در مکه زندانی کرد و گفت: تا اینکه محمد پسر عمر بن ابی سفیان را نفرستد، سعد را رها نمی کنم. پسر ابوسفیان در جنگ بدر اسیر شده بود و در میان اسرای بدر در مدینه زندانی بود. سعد که از قبیله بنی عمرو بن عوف و از طایفه خزرج بود، خزرجی ها و افراد قبیله ای وی در میان وساطت و گفتگو کردند و محضر

^(۱) شمس الاثمه محمد بن احمد سرخسی، شرح السیر الکبیر، ج ۲ ص ۴۷۱، نظام الدین بلخی و دیگران، الفتاوی الهندیة، ج ۲ ص ۲۰۱.

^(۲) شمس الاثمه سرخسی، شرح السیر الکبیر، ص ۱۷۸۸.

^(۳) عبد الرزاق صنعانی، المصنف، ج ۵ ص ۴۶۸.

تبیان _____ وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی
پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم آمده در مورد تبادل اسیران صحبت کردند،
پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم تبادل را پذیرفت و پسر ابوسفیان را با سعد بن النعمان
تبادل کرد.^(۱)

ابن هشام در این مورد چنین می نویسد: «بنی عمرو بن عوف محضر
رسول الله صلی الله علیه وسلم آمدند و از واقعه وی را آگاه کردند و از آن حضرت
خواستند که عمرو بن ابوسفیان را برایشان بدهد تا در عوض آن نفر خود را رها
کنند. پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم پیشنهادشان را پذیرفت و عمرو را به ایشان
سپرد. آنان عمرو را به ابوسفیان فرستادند و ابوسفیان سعد را رها کرد.»^(۲)
این یکی از نمونه های کارکرد سفارت در باب مذاکرات و تبادل اسیران است.

۵-۶. معلومات دهی و اطلاع رسانی

یکی از وظایف سفیران و مهم ترین آن، اطلاع رسانی و رساندن معلومات از
اخبار و حوادث دولت محل سفارت است. دوران معاصر که عصر انفجار
معلومات و انواع وسایل ارتباطات است، می توان معلومات و اطلاعات را به شکل
بسیار آسان منتقل کرد؛ بنابراین، لازم است که برای دولت اسلامی سفیری
انتخاب شود که امین و صادق باشد تا معلومات را با امانت داری و صداقت
کامل به دولت تابع ارائه کند.

شمس الاثمه سرخسی می نویسد: «لأن الواجب على المرسل أن يختار لرسالته
الأمين دون الخائن، والصادق دون الكاذب؛ بر فرستنده واجب است که برای سفارت
خویش فرد امین و صادق را انتخاب کند، سفیر فرد خائن و دروغ گو نباشد.»^(۳)

^(۱) عبد الملك بن هشام حميري، سيرة ابن هشام، ج ۲ ص ۲۱۳.

^(۲) عبد الملك بن هشام حميري، سيرة ابن هشام، ج ۲ ص ۲۱۳.

^(۳) شمس الاثمه محمد بن احمد سرخسی، شرح السير الكبير، ج ۲ ص ۴۷۱.

تبیان ————— وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی

در گذشته های دولت اسلامی، در مورد سفیران دیگران احتیاط کامل بکار برده می شد تا آنان معلومات مفید دولت اسلامی و رازهای داخلی آن را به دیگران انتقال ندهند و برای مسلمانان و دولت اسلامی فتنه ایجاد نکنند. شمس الاثمه سرخسی رحمه الله می نویسد: «هنگامی که سفیران دیگران می خواستند که برگردند و امیر مسلمانان هراس داشت که شاید رازهای مسلمانان را دریافته و به دشمن انتقال می دهند؛ قید این سفیران از سوی دولت اسلامی باک ندارد تا اینکه از شر آنان در امان شوند؛ زیرا در قید کردن این ها مصلحت مسلمانان و دفع فتنه از ایشان است.»^(۱)

این معلومات می تواند بسیاری از جنبه های زندگی دولت ها را فراگیر باشد، مانند معلومات نظامی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و غیره؛ و منظور از قید کردن، زندانی کردن نیست؛ زیرا زندانی کردن یک نوع تعذیب است که تعذیب سفیر جواز ندارد؛ بلکه مراد به تأخیر انداختن برگشت وی است تا اطلاعات را بر وقت به دولت متبوع خود نرساند.^(۲)

۲- ویژگی ها و امتیازات سفیران

سفیران و فرستاده ها در اسلام از یک سلسله امتیازات و امنیت هایی بهره می برند. گاهی امتیاز جانی و گاهی امتیاز مالی و گاهی امتیاز عدم اخذ مالیات در حالات مخصوص است؛ بنابراین، از مصونیت های جانی و مالی و از مصونیت های شخصی و اقتصادی، بهره مند هستند. بهره گیری از این امتیازات در تمام حالات وجود دارد، چه حالت صلح و آرامش باشد و چه حالت جنگ و ناامنی. نصوص شرعی برای

^(۱) همان، ج ۲ ص ۵۱۵.

^(۲) همان، ج ۲ ص ۵۱۶.

تبیان _____ وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی

سفیران امتیازات قائل شده است. رفتار نبی کریم صلی الله علیه وسلم و گفتار او نیز بیانگر امتیاز برای آنان است. ابن النواحه سفیر و فرستاده‌ی مسلیمه کذاب هنگامی که به محضر پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم آمد و سخن‌های نامناسب گفت، پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم فرمودند: «لَوْلَا أَنَّكَ رَسُولٌ لَقَتَلْتُكَ؛ اگر تو سفیر و فرستاده نمی بودی، می کشتمت.»^(۱)

فقه‌اء و اندیشمندان مسلمان بر اساس این نصوص و سنت رفتاری و گفتاری پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم برای سفیران و فرستاده‌ها امتیاز و مصونیت قائل شده‌اند. این امتیازات برای سفیران بر اساس مقتضیات وظیفه و مصلحت ضروری ادای رسالت آن‌هاست.^(۲)

در زیر به بررسی این امتیازات می‌پردازیم:

۱-۶. مصونیت شخصی

اسلام به شخصیت سفیر و فرستاده حرمت قائل است. هنگامی که سفیر یک کشور و یا یک ملت به کشور اسلامی وارد شد، از امنیت عام و تام شخصی برخوردار است؛ بنابراین، هیچ‌گونه تعرض بر شخص، جان و خون او و هیچ‌گونه تجاوز بر او مانند تعذیب، حبس و زندانی کردن، از طرف هیچ‌کسی جواز ندارد.^(۳) بلکه دولت اسلامی مکلف است که از سفیران و فرستاده‌های دیگران حراست و نگهبانی کند؛ زیرا ورود شخص به‌عنوان سفیر در کشور اسلامی، عقد

^(۱) احمد بن حنبل شیبانی، المسند، ج ۶ ص ۱۵۱ ح ۳۶۴۲؛ ابن ابی شیبۀ، المصنف، ج ۱۲ ص ۲۶۸؛ احمد بن شعیب نسائی، السنن الکبری، ج ۸۶۷۵؛ ابویعلی احمد بن علی موصلی، مسند ابی یعلی، ج ۵۲۲۱؛ ابوالقاسم الطبرانی، المعجم الکبیر، ج ۸۹۵۸.

^(۲) شمس الاثمه سرخسی، شرح السیر الکبیر، ص ۲۹۶.

^(۳) شمس الاثمه سرخسی، شرح السیر الکبیر، ص ۲۹۶.

تبیان ————— وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی
امان محسوب می گردد و وفای به عهد از اوصاف عالی سیاست دیپلماسی
اسلامی است. بلکه تمام دیانت ها به این اصل احترام دارند. سفیر و فرستاده
نزد شان مصون است و به آن هیچ گونه تعرضی نمی کنند.

جایگاه احترام به سفیر و احترام به آن از سنت رفتاری پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم
روشن است. رسول الله صلی الله علیه وسلم از سفیرانی که برای اهداف مختلف به
محضر وی می آمدند، استقبال می کرد و به شخصیت آنان احترام می گذاشت و
با کلمات زیبا و عالی پیش آمد می کرد. چنانکه برای صفوان بن امیه که فرد
مشرک بود، فرمود: «انزل أبا وهب، فرود آ ای ابو وهب (دست از جنگ بردار)»^(۱)
با اینکه صفوان یک فرد مشرک بود، بازهم پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم او را با کنیه اش
خطاب کرد؛ زیرا صفوان در میان قوم خود دارای شرف و جایگاه خاص بود.^(۲)

شمس الائمہ سرخسی رحمه الله چنین می نویسد: «سفیر و فرستاده از هردو جانب در
امان است. این روش در جاهلیت و اسلام رایج بوده است؛ زیرا کارهای آشتی و
جنگ بدون سفیر و فرستاده انجام نمی شود؛ بنابراین، سفیران باید در امان باشند تا
بتوانند رسالت خویش را ادا کنند. هنگامی که افرادی چون (ابن النواحه و ابن اثال،
سفیران مسلیمه کذاب) به محضر رسول الله صلی الله علیه وسلم سخن های نامناسب را
گفتند، پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود: اگر تو فرستاده نمی بودی، می کشتمت. از این
روشن می شود که فرستاده ها در امن و مصونیت قرار دارند.»^(۳)

^(۱) مالک بن انس اصبحی، الموطأ، ج ۱ ص ۵۹۶ ح ۱۵۴۷.

^(۲) ابن سعد، الطبقات الکبیر، ج ۶ ص ۱۰۹.

^(۳) شمس الائمہ سرخسی، شرح السیر الکبیر، ص ۲۹۶.

تبیان ————— وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی
عبدالله بن مسعود رضی الله عنه ذیل فرموده ی بالای پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم
می فرماید: (فَجَرَتِ السُّنَّةُ يَوْمَئِذٍ أَنْ لَا يُقْتَلَ رَسُولٌ) از همان روز تا حال رسم بر
این است که هیچ سفیر و فرستاده ای کشته نشود.^(۱)

ظاهر است که اسلام به سفیران مصونیت شخصی و جانی عطا کرده و از
شخصیت و جان آنان حمایت همه جانبه می نماید و هیچ گونه غدر و خیانت به
جان و شخص آنان را بر نمی تابد. تاریخ اسلام نیز شاهد و گواه این مطلب است.
چنانکه در جنگ های صلیبی، صلیبی ها سفیران و فرستاده های مسلمانان را
می کشتند، اما صلاح الدین ایوبی معامله به مثل انجام نمی داد بلکه مطابق
قوانین دین مبین اسلام از جان و شخصیت سفیران و فرستاده حفاظت
می کرد.^(۲) دولت های غربی و دنیای معاصر با قانون بین الملل حامی حقوق
بشر تا هنگام «کنوانسیون جنیف» و «توافقنامه وین» از این قانون عالی بشری
بی خبر بودند تا اینکه در سال ۱۹۹۴ م در جنیف و در سال ۱۹۶۱ م در وین
به آن متوجه شده در قانون گنجائیدند.^(۳)

۲-۶. مصونیت مالی

از آنجایی که برای سفیران مصونیت جانی و شخصی ثابت است، به تبعیت آن،
مال و دارایی آنان نیز مصون است؛ بنابراین برای هیچ کسی جایز نیست که
اموال سفیران را بگیرند و یا بر آن اعتداء و تجاوز کنند. اگر کسی مال سفیر را
تلف کند، باید تاوان آن را بپردازد. علامه علاءالدین کاسانی رحمه الله می نویسد:
«اما حکم امان این است که امنیت برای کافران ثابت می شود؛ زیرا کلمه امان

^(۱) حاکم محمد بن عبدالله نیشاپوری، المستدرک، ج ۳ ص ۵۳.

^(۲) علي علي منصور، الشريعة الإسلامية والقانون الدولي العام، ص ۳۲۷.

^(۳) علي علي منصور، الشريعة الإسلامية والقانون الدولي العام، ص ۳۲۷.

تبیان ————— وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی
بر آن دلالت دارد که آن کلمه: «أمنت: من امان دادم» هست؛ بنابراین،
مصونیت برای آن‌ها از کشتن، اسارت، بردگی و غنیمت‌گیری ایجاد می‌شود؛
پس برای مسلمانان، کشتن مردان آنان، اسارت زنان و فرزندان آن و غنیمت
گیری اموال و دارایی آنان، حرام است.^(۱)

این‌چنین سفیران از دادن مالیات اموالی که با خود به کشور اسلامی می‌آورند
و در آن قصد تجارت ندارند، معاف هستند؛ اما اموالی که برای تجارت می‌آورند،
باید مالیات آن را بپردازند. شمس‌الائمه سرخسی رحمه‌الله می‌نویسد: «در نتیجه
امان، اموال و حیوانات آن‌ها نیز در مصونیت داخل می‌شود؛ زیرا آنان را امن
داده‌شده است تا بتوانند در قلعه‌های خود زندگی کنند؛ پس روا نیست که بر
اموال آنان تجاوز شود؛ مگر آنچه را که پیش از صلح و سازش گرفته‌اند.»^(۲)

همو می‌نویسد: «اگر پس از تعرض و تجاوز، از امان دادن مطلع شدند، پس
باید آنچه را که گرفته‌اند، بازگردانند و آنچه را که از اموال هلاک کرده‌اند تاوان
آن را بدهند و اگر خون کسانی از آنان را ریخته‌اند، دیه‌ی آن را از طریق عاقله
بپردازند.»^(۳)

امروزه در تعامل دیپلماسی نیز این‌چنین مروج است که اموال دیپلمات مصونیت
دارد، کشور اسلامی نیز می‌تواند مطابق تعامل و شرایط وضع شده، عمل کند.
همو می‌نویسد: «اگر کشورهای غیر اسلامی، در امنیت و مصونیت سفیران و
فرستادگان، تصریح کنند که مسئول مالیات مسلمانان نباید چیزی از آن‌ها
بگیرند، اگر با سفیران ما نیز چنین رفتاری کنند، بر مسلمانان لازم است که

^(۱) علاء الدین کاسانی، بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع، ج ۷ ص ۱۰۷.

^(۲) شمس‌الائمه سرخسی، شرح السیر الکبیر، ص ۴۸۱.

^(۳) شمس‌الائمه سرخسی، شرح السیر الکبیر، ص ۴۸۱.

تبیان ————— وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی
آنان نیز چنین شرایطی را وضع نموده و به آن وفا کنند؛ زیرا این شرط مطابق با
شریعت است و باید انجام شود.^(۱)

در تعامل دیپلماسی معاصر برای دیپلمات ها انتقال اموال تجارتي ممنوع است؛
زیرا تجارت با پلان دیپلماسی در تضاد است و اگر دیپلمات به کار تجارتي
بپردازد، از اهداف اصلی خود باز می ماند؛ بنابراین، اگر دیپلمات با خود اموال
تجارتي داشت، از مالیات معاف نیست و باید از اموال تجارتي وی مالیات اخذ
گردد. توافق نامه وین نیز بر این اصل اسلامی تأکید می کند.^(۲)

۳-۶. مصونیت قضائی

در قوانین بین الملل، سفیران و دیپلمات های دولت ها از مصونیت قضائی
برخوردار هستند. پس سفیران برای محاکم و قضای دولتهایی که به آن
فرستاده شده اند، اطاعت نمی کند. همچنان برای ادای گواهی در محاکم دولت
فرستاده اجبار و اکراه نمی شوند و اگر خود خواسته باشد، می تواند در محاکم
گواهی بدهد.^(۳)

در نظام قضائی اسلامی، مسئله مصونیت قضائی دیپلماتان تفصیلی به شرح زیر دارد:
اگر موضوع دعوی بر دیپلمات، موضوعات مالی یا جنایی باشد و در کشور غیر
اسلامی انجام شده باشد و بعداً مسئله نزد قاضی مسلمان بیاید، قاضی به آن
توجه نمی کند و این دعوی نیز شنیده نمی شود؛ زیرا مسئله درجایی انجام شده
که قضاء بر آن ولایت ندارد و احکام اسلامی نیز آنجا جاری نمی شود.

^(۱) شمس الائمہ سرخسی، شرح السیر الکبیر، ص ۱۷۹۰.

^(۲) احمد ابوالوفاء، القانون الدبلوماسی الاسلامی، ص ۳۶۱-۳۶۲.

^(۳) جنینہ، القانون الدولي العام، ص ۳۶۵.

تبیان _____ وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی
اگر موضوع از معاملات مالی در کشور اسلامی باشد، دیپلمات باید برای قوانین
قضاء کشور اسلامی تسلیم باشد و قاضی مسلمان اگر دعوی نزدش آمد، می
تواند در مورد آن حکم کند.

اگر موضوع از مسائل جنایی باشد و آن هم در عرصه حقوق العباد، سفیر و
دیپلمات باید به قضاء اسلامی تن دهد و قاضی حکم مجازات می کند.
و اگر موضوع از مسائل جنایی در عرصه حقوق الله بود، حد و عقوبت از وی
مرفوع است، مجازات بر وی جاری نمی شود؛ اما در قتل عمد از مال وی دیه
گرفته می شود و در قتل خطا از عاقله وی دیه اخذ می گردد.

- در مورد ادای شهادت دیپلماتان و سفیران، حنفیه به این باورند که آنان اصلاً
به ادای شهادت و دادن گواهی مکلف نیستند، مگر اینکه گواهی مربوط به
امنیت ایشان باشد.^(۱)

۴-۶. مصونیت سیاسی

سفارتخانه ها، حوزه خاص و حریم خصوصی زندگی سفیران و دیپلمات ها
هست. اسلام به کسی اجازه نمی دهد که در حریم خصوصی کسی وارد شود؛
بنابراین، کشورهای میزبان مکلف است که بر اساس مکلفیت حفاظت، به
کسی اجازه ندهد که بدون اجازه وارد سفارتخانه ها و حریم خصوصی سفیران
شوند، حتی نیروهای امنیتی کشور میزبان نیز نمی توانند وارد سفارتخانه ها
شوند. البته اگر از سفیر و یا اداره سفارتخانه اجازه گرفته شود، پس از اجازه
می توانند وارد آنجا شوند.

^(۱) عبدالقادر عوده، التشریع الجنائی الاسلامی مقارناً بالقانون الوضعی، ج ۱ ص ۲۸۰.

تبیان ————— وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی
خداوند متعال می‌فرماید: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ
حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَكُسِّلُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾^(۱)

ای کسانی که ایمان آورده‌اید! در خانه‌های غیر از خانه‌های خودتان وارد نشوید
تا اینکه اجازه بگیرید و بر اهل آن خانه سلام کنید؛ این برای شما بهتر است؛
شاید پند بگیرید.»

این آیه شریفه در کنار آداب معاشرت و دستور اجتماعی، به حفظ عفت عمومی
و حریم خصوصی افراد و اجتماع اشاره دارد که قبل از تصمیم و اجازه ورود و
جلب موافقت، نباید کسی در حریم خصوصی کسی وارد شود. آیه کریمه با
بکار بردن کلمه «تَسْتَأْذِنُوا» که از کلمه انس است، می‌رساند که باید اجازه
توأم بامحبت، لطف، صداقت، دوستانه و کاملاً مؤدبانه و خالی از خشونت
باشد. خانه‌ای که در آیه ذکر شده است، خانه فردی باشد یا اجتماعی و
سیاسی، مانند سفارت‌خانه‌ها، می‌باید که این خانه در عموم دارای امنیت
باشد تا انسان‌ها بتوانند با فکر آرام، کارهای فردی یا اجتماعی و سیاسی خود را
انجام دهند. این‌ها پیام‌های اسلام در باره مصونیت سیاسی سفیران و
دیپلمات‌ها است که قرآن به آن اشاره دارد. دستور اسلام در این زمینه بسیار
مؤکد است. آداب و مسائل ریزی که در این زمینه ارائه نموده کمتر نظیر آن در
جای دیگری وجود دارد. فخرالدین رازی می‌نویسد که این آیه در خصوص
همین حریم خصوصی اجتماعی نازل شده است، وی چنین نقل می‌کند:
«روایت است که حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه به پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم گفت:
خداوند متعال بر شما آیه‌ی «استیذان» را نازل کرده‌اند. ما در هنگام تجارت در

^(۱) - النور: ۲۷.

تبیان _____ وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی
این سرای ها و مسافرخانه ها رفت و آمد می کنیم، آیا بدون اجازه وارد آن ها
نشویم؟ آنگاه این آیت نازل شد.^(۱)

همو می نویسد: «زیرا کسی که بر وی بدون اجازه حمله شود، در امان نیست،
اینکه بر موردی حمله شود که دیدن به آن مجاز نیست، یا که مردم نمی خواهند
که آن مورد حالتشان را دیگران را بدانند. این موارد از باب علت هایی است که
نص بر آن صراحت دارد. دیگر این که این کار تصرف بر ملک غیر است و باید
بدون رضایت و اجازه ی آن نباشد، وگرنه شبیه غصب می گردد.»^(۲)

کنوانسیون «وین» نیز بعدها به این قانون ارزشی اسلام متوجه شد و در ماده
(۲۲) خود، اماکن دیپلماتیک و کنسولی و هیئت های دیپلماتیک را دارای
«مصونیت سیاسی» قرار داد؛ از این جهت، این قانون قرار گذاشته است که
پلیس و نیروهای امنیتی کشور میزبان نمی تواند وارد محدوده دیپلماتیک کشور
دیگری شوند. نمایندگان یا کارگزاران دولت میزبان تنها با اجازه سفیر و در
غیاب سفیر، به اجازه رئیس هیئت نمایندگی، حق ورود به محدوده ای
سفارت ها را دارند.^(۳)

۵-۶. بهره گیری از حقوق شخصی و حقوق عامه

یکی از امتیازاتی که سفیران و دیپلمات ها از آن برخوردارند، آزادی آنان در
اجرای مراسم عبادی و شعائر دینی شان و آزادی آنان در حمل و نقل در درون
کشور اسلامی در مناطق مختلف است.

^(۱) فخرالدین رازی، مفاتیح الغیب، ج ۲۳ ص ۳۵۹.

^(۲) فخرالدین رازی، مفاتیح الغیب، ج ۲۳ ص ۳۵۹.

^(۳) جواد میرشکاری، فرهنگ واژه های مصوب فرهنگستان، انتشارات فرهنگستان زبان و ادب فارسی، تهران،
کلمه: دیپلماسی.

تبیان ————— وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی

۱-۵-۶. حق اجرای شعائر دینی

وفدهایی که در دوران نبی کریم صلی الله علیه وسلم حضور می یافتند، گرچه آنان را به اسلام دعوت می کردند؛ اما هیچ یک را از اجرای مراسم عبادی شان منع نمی کردند و نه به آنان زور گفته می شد و نه بر آنان سخت می گرفتند و نه بر این که ایمان نمی آوردند، ملامت می شدند. چنانکه وفد نصاری نجران که در محضر پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم بودند، به هنگام نمازشان، از جای برخاستند و در گوشه ای مسجد نبوی نمازشان را ادا کردند.

امام ابوجعفر محمد بن جریر طبری رحمه الله چنین روایت می کند: «آنان نزد رسول الله صلی الله علیه وسلم در مدینه آمدند و در مسجد او به هنگام نماز عصر وارد شدند، درحالی که لباس های عالمان به گونه جبه و چادر پوشیده بودند. در زیبایی مردانی مانند بلحارث بن کعب -روای می گوید: برخی از کسانی از اصحاب رسول خدا که آنان را دیدن، گفتند: ما بعد از آنان هیئتی آن چنانی مانند آن ها ندیدیم!- چون وقت نماز فرارسید، آنان در مسجد رسول خدا نماز خواندند و رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود: آنان را بگذارید. پس آنان به سمت مشرق نماز خواندند.»^(۱)

۲-۵-۶. حق اقامت در کشور اسلامی

سفیران و دیپلمات بر اساس تعهدی که به کشور اسلامی آمده اند، حق دارند که برای ادای مسئولیت شان اقامت داشته باشند و در درون کشور اسلامی حمل و نقل داشته باشند.

مدت این اقامت را فقهای حنفیه و امام محمد بن حسن شیبانی رحمه الله به یک سال، محدود کرده اند. البته این محدودیت مسئله اجتهادی است، کشورها

^(۱) ابوجعفر محمد بن جریر طبری، جامع البیان، ج ۶ ص ۱۵۲.

تبیان _____ وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی می‌توانند طبق مصالح کشورداری‌شان مدت دیپلماسی را تعیین کنند. طوری که در قانون معاصر دیپلماسی کشورهای امروزی رایج است.

شمس الائمہ سرخسی رحمہ اللہ می‌نویسد: «فرد امان و پناه داده‌شده اگر اقامتش در کشور ما طولانی‌تر شد، حاکم به او می‌گوید که اگر از امروز تا یک سال دیگر در اینجا ماندی، تو را ذمی قرار می‌دهیم. پس‌ازاین اگر قبل از یک سال بیرون‌شد، رها می‌شود و اگر سال گذشت و بیرون نشد، از وی خراج گرفته می‌شود و پس‌ازاین حق بازگشت به کشور خود را ندارد.»^(۱)

نتیجہ‌گیری

از تحقیق و بررسی‌ای که در مورد مسئلہ سفارت و دیپلماسی در حوزه اسلامی انجام شد، به نتایج زیر می‌رسیم:

سفیران در نگاه شریعت اسلامی تنها مأموران سیاسی و دیپلوماتیک نیستند؛ بلکه حاملان رسالت اخلاقی و انسانی اسلامی در عرصہ جهانی به شمار می‌آیند. قرآن کریم و سیرت پیامبر اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نشان می‌دهد که مأموریت دیپلوماتیک، افزون بر تدبیر سیاسی، نیازمند امانت، صداقت، عدالت و پایبندی به ارزش‌های الهی است.

سفیر مسلمان نه تنها نماینده دولت خود؛ بلکه آیینہ‌ای از امت اسلامی و پیام آور حقیقت و صلح است.

از این رو، وظایف و ویژگی‌های سفیران در منظومہ فکری اسلامی با معیارهای صرفاً سیاسی و مادی تفاوت بنیادین دارد؛ چراکه مأموریت آنان در کنار دفاع از منافع کشور، ترویج ارزش‌های الهی، معرفی اسلام راستین و پاسداری از

^(۱) شمس الائمہ سرخسی، شرح السیر الکبیر، ص ۱۷۷۰.

تبیان ————— وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی

کرامت انسانی را نیز در بر می گیرد. دیپلوماسی اسلامی بر محور صداقت، صلح طلبی، عدالت گستری و حفظ حرمت انسانی استوار است و سفیران باید این اصول را در رفتار و گفتار خویش به نمایش بگذارند.

اسلام عزیز برای سفیران و دیپلماتان برخی وظایف مشخص از قبیل دعوت به اسلام، نمایندگی دولت اسلامی، پیک و نامه رسانی، معلومات و اطلاع رسانی را مقرر نموده و از امتیازات ویژه ای مانند مصونیت شخصی و جانی، مصونیت مالی، مصونیت قضائی، بهره گیری از حقوق شخصی و حقوق عامه برخوردارند؛ بنابراین دولت اسلامی موظف است که از سفیران حفاظت کند و این حفاظت تا پایان سفارت و حتی تا رساندن به جای امن بیرون از دایره دولت اسلامی است.

پیشنهادهای

در بخش پایانی می توان پیشنهادهای کاربردی ذیل را ارائه کرد:

- ۱- نهادهای دینی و سیاسی می توانند بر اساس تعلیمات قرآن کریم و سنت نبوی، منشور اخلاقی ویژه ای برای سفیران تدوین کنند تا در هر شرایطی نماینگر ارزش های اسلامی باشند.
- ۲- امارت اسلامی افغانستان بر خود لازم بداند که سفیران باید پیش از اعزام، در کنار دانش های سیاسی و روابط بین الملل، آموزش های عمیق دینی و اخلاقی نیز فراگیرند تا در مأموریت های شان از معیارهای اسلامی دور نشوند.
- ۳- سفیران باید پیام آور صلح، عدالت و همزیستی باشند، از این رو توصیه می شود که در مذاکرات، همواره بر راه حل های مسالمت آمیز و انسانی تأکید کنند.
- ۴- سفیر مسلمان نه تنها نماینده یک کشور؛ بلکه نماینده ای از امت اسلامی است؛ بنابراین باید در رفتار، گفتار و تعاملات، مظهر امانت، صداقت و عدالت باشد.

تبیان _____ وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی

۵- دستگاه دیپلوماسی امارت اسلامی می تواند بر اساس معیارهای شریعت، سازوکاری برای سنجش سفیران ایجاد کند.

۶- پیشنهاد می شود که سفیران امارت اسلامی علاوه بر وظایف سیاسی، با بهره گیری از فرصت های فرهنگی و اجتماعی، نقش مؤثری در معرفی امارت اسلامی و اسلام به جهان ایفا کنند.

مآخذ

- ۱- القرآن الکریم
- ۲- ابراهیم مصطفی و دیگران، المعجم الوسیط، تحقیق: مجمع اللغة العربية، دار الدعوة، قاهره. بی تا.
- ۳- ابن ابی شیبہ، ابوبکر عبدالله بن محمد بن ابی شیبہ، المصنف فی الأحادیث و الآثار، تحقیق: محمد عبدالسلام شاهین، ج ۱، دار الکتب العلمیة، بیروت، لبنان، ۱۴۱۶ هـ.
- ۴- ابن فارس، أبو الحسین أحمد بن فارس بن زکریا قزوینی رازی، معجم مقاییس اللغة، تحقیق: عبد السلام محمد هارون، دار الفکر، ۱۳۹۹ هـ - ۱۹۷۹ م.
- ۵- ابن هشام، عبد الملك بن هشام بن أيوب الحميري المعافري أبو محمد، السيرة النبوية، تحقیق: طه عبد الرؤوف سعد، دار الجیل، بیروت، ۱۴۱۱ هـ
- ۶- ابویعلی موصلی، أحمد بن علي بن المثنی بن يحيى بن عيسى بن هلال تميمي، مسند أبي يعلى، تحقیق: حسین سلیم أسد، ج اول، دارالمأمون للتراث، دمشق، ۱۴۰۴ هـ - ۱۹۸۴ م

تبیان ————— وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی

- ۷- ابویعلی، قاضی محمد بن الحسین، ابن الفراء، رسل الملوك ومن يصلح للرسالة والسفارة، تحقیق: صلاح الدین المنجد، چ دوم، دار الكتاب الجديد - بیروت. ۱۳۹۲ هـ، ۱۹۷۲ م
- ۸- احمد ابوالوفاء محمد، القانون الدبلوماسی الاسلامی، دار النهضة العربية، مصر. ۱۴۱۲ ق.
- ۹- إدارة البحوث العلمية والإفتاء مجلة البحوث الفقهية المعاصرة. شماره (۹) سعودي، ۱۴۱۱ ق
- ۱۰- ازهری، محمد بن احمد ابومنصور هروی، تهذیب اللغة، تحقیق: محمد عوض مرعب، دار إحياء التراث العربي، چاپ اول، بیروت، ۲۰۰۱ م
- ۱۱- اصبحی، مالک بن انس بن عامر ابوعبدالله مدنی، موطأ الامام مالک، تعلیق: محمد فؤاد عبد الباقي، دار إحياء التراث العربي، بیروت، لبنان، ۱۴۰۶ هـ - ۱۹۸۵ م.
- ۱۲- بغوی، محی السنة حسین بن مسعود بن فراء شافعی، شرح السنة، تحقیق: شعيب الأرناؤوط-محمد زهير الشاويش، ج دوم، المكتب الإسلامي، بیروت، ۱۴۰۳ هـ - ۱۹۸۳ م.
- ۱۳- بلخی، شیخ نظام الدین ودیگران، الفتاوی الهندیة، ج دوم، دار الفكر، ۱۳۱۰ هـ
- ۱۴- تهانوی، محمد بن علی بن محمد حامد فاروقی حنفی، کشف اصطلاحات الفنون والعلوم، تحقیق: علی دحروج، مراجعه: رفیق العجم، تعریب و ترجمه: عبدالله خالدي و جورج زینانی، چ اول، مكتبة لبنان ناشرون، بیروت، ۱۹۹۶ م.
- ۱۵- جنینه، محمود سامی، القانون الدولي العام، دارالتأليف، مصر. ۱۹۳۸ م.
- ۱۶- جواد میرشکاری، فرهنگ واژه‌های مصوب فرهنگستان، انتشارات فرهنگستان زبان و ادب فارسی، تهران.

- تبيان _____ وظائف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی
- ۱۷- جوهری، ابونصر اسماعیل بن حماد فارابی، الصحاح تاج اللغة وصحاح العربية، تحقیق: أحمد عبد الغفور عطار، چ چهارم، دار العلم للملايين، بیروت، ۱۴۰۷ هـ - ۱۹۸۷ م.
- ۱۸- دهخدا، علی اکبر، فرهنگ لغت دهخدا، ج اول، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۷ ش.
- ۱۹- رازی، فخر الدین محمد تمیمی، مفاتیح الغیب، ج سوم، دار احیاء التراث العربی، بیروت، ۱۴۲۰ هـ
- ۲۰- سرخسی، شمس الأئمة ابوبکر محمد بن أحمد بن أبي سهل، شرح السير الكبير. الشركة الشرقية للإعلانات. بی جا، ۱۹۷۱ م
- ۲۱- شیبانی، احمد بن حنبل، المسند، تحقیق: أحمد محمد شاكر، ج اول، دار الحديث، قاهره، ۱۹۹۵ م.
- ۲۲- طبرانی، سلیمان بن أحمد أبو القاسم، المعجم الكبير، تحقیق: حمدي بن عبدالمجيد السلفي، مكتبة العلوم والحكم - موصل، ج دوم، ۱۴۰۴ هـ.
- ۲۳- طبري، ابوجعفر محمد بن جرير بن يزيد الاملي، جامع البيان في تأويل القرآن، تحقیق: أحمد محمد شاكر، چ اول، مؤسسة الرسالة، ۱۴۲۰ هـ - ۲۰۰۰ م.
- ۲۴- علی علی منصور، الشريعة الاسلامية والقانون الدولي العام، المجلس الاعلى للشؤون الاسلامية، قاهره، ۱۳۹۵ ق.
- ۲۵- عوده، عبدالقادر، التشريع الجنائي الإسلامي مقارناً بالقانون الوضعي، دار الكاتب العربي، بیروت، بی تا.
- ۲۶- کاسانی، علاء الدین أبو بكر بن مسعود حنفي، بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع، چ دوم، دار الكتب العلمية، بیروت، ۱۴۰۶ هـ - ۱۹۸۶ م.

تبیان ————— وظایف و ویژگی های سفیران از منظر شریعت اسلامی

۲۷- متقی هندی، علاءالدین علی بن حسام الدین برهانپوری، کنز العمال فی سنن الأقوال والأفعال، تحقیق: بکری حیانی و صفوة السقا، ج پنجم، مؤسسة الرسالة، بیروت، ۱۴۰۱ هـ - ۱۹۸۱ م

۲۸- نسائی، أبو عبد الرحمن أحمد بن شعيب، سنن النسائي، تحقیق: مکتب تحقیق التراث، ترقیم: شعيب الأرنؤوط، ج پنجم، دارالمعرفة، بیروت، ۱۴۲۰ هـ
۲۹- نیشاپوری، ابوعبدالله الحاکم، محمد بن عبدالله ضبی طهمانی ابن البیع، المستدرک علی الصحیحین، تحقیق: مصطفی عبد القادر عطا، ج اول، دار الکتب العلمیة، بیروت، ۱۴۱۱ ق - ۱۹۹۰ م

۳۰- نیشاپوری، مسلم بن حجاج قشیری، المسند الصحیح المختصر بنقل العدل عن العدل إلى رسول الله ﷺ، تحقیق: محمد فؤاد عبد الباقي، دار إحياء التراث العربي، بیروت ۱۳۳۴ ق.

خبير نوال احمد الله صابري

د بانكي تورق فقهي تكييف

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ.

ملخص البحث

يتناول هذا البحث موضوع "التكييف الفقهي للتورق المصرفي"، وهو من المسائل المعاصرة في فقه المعاملات المالية الإسلامية التي تحتاج إلى اجتهاد دقيق وفق ضوابط الشريعة. يُعد التورق من المعاملات التي برزت في إطار المصارف الإسلامية الحديثة، وأثارت جدلاً فقهيًا واسعاً بين العلماء. يبدأ البحث ببيان مفهوم النظام المصرفي العام، ثم ينتقل إلى لمحة تاريخية عن نشأة المصارف الإسلامية، وتعريف التورق من الناحية اللغوية، والاصطلاحية. كما تُوضّح الفرق بين التورق والعينة من حيث الصور والأحكام. يعرض البحث آراء المذاهب الأربعة في حكم التورق، حيث يظهر أن غالبية العلماء يجيزون التورق الحقيقي غير الصوري، بشرط تحقق شروط التمليك والقبض والبيع لطرف ثالث. كما استندت الدراسة إلى الأدلة من القرآن الكريم، والسنة النبوية، والقياس في إثبات مشروعية التورق المشروع. وفي القسم الأخير من البحث، ناقشت التورق المنظم الذي يتم الترتيب فيه مسبقاً بين المصرف والطرف الثالث، وقد اعتبره كثير من العلماء المعاصرين غير جائز لما فيه من حيلة على الربا. في المقابل، تمّ عرض صورة التورق الجائز الذي تتحقق فيه الضوابط الشرعية من تملك حقيقي وقبض فعلي وبيع مستقل. توفّر هذه

تبيان ————— د بانکي تورق فقهي تکيف
الدراسة مرجعاً فقهيًا وتحليليًا مهمًا للمؤسسات المالية الإسلامية وأهل الفتوى،
من أجل تقييم المعاملات المصرفية الحديثة وإيجاد البدائل الشرعية المناسبة
لها.

الكلمات المفتاحية: التورق، المصارف الإسلامية، العينة، الربا والبدايل.

لنډيز

دا بحث د اسلامي فقهي له نظره د بانکي تورق د معاملي فقهي تکيف او ارزونه وړاندې کوي. تورق يو له هغو مالي معاملو څخه دی چې په اوسني عصر کې د اسلامي بانکوالۍ په چوکاټ کې تر بحث لاندې ده، له همدې امله د معاصرې فقهي اړين اجتهاد څخه گڼل کېږي. په دې ليکنه کې لومړی د بانکي نظام عمومي پېژندنه، د اسلامي بانکوالۍ تاريخي سير او د تورق لغوي او اصطلاحي تعريفونه وړاندې شوي دي. بيا، د تورق او بيع عینه ترمنځ مشابهت او توپيرونه بيان شوي دي. د څلورو فقهي مذاهبو له نظره د تورق حکم روښانه شوی او څرگند شوی چې اکثره فقهاء، تر هغه چې تورق يو واقعي او غير صوري معامله وي، دا جواز لري. همداراز د تورق لپاره د جواز او مشروعيت دلائل د قرآن کریم، نبوي سنت او قياس پر بنسټ بيان شوي دي. د مقالې په وروستيو برخو کې د تورق منظم شکل چې بانک او درېيم شخص مخکې له مخکې په کې موافق وي، د فقهي د معاصرو علماوو له نظره ناروا گڼل شوی. پر ځای يې جائز تورق معرفي شوی چې په کې اجناس په واقعي ډول پېرل، قبض کېدل او درېيم شخص ته په نغده ډول پلورل ضروري گڼل شوي. دا ليکنه د اسلامي مالي مؤسسو او شرعي پرېکړه کوونکو لپاره يو مهم تحقيقي بنسټ برابروي، تر څو معاصر بانکي تعاملات د اسلامي فقهي له نظره و ارزوي او شرعي بدیلونه وړاندې کړي.

اساسي کلمات: تورق، اسلامي بانکداري، عینه، سود او بدیل.

تبیان ————— د بانکي تورق فقهي تکیف

مقدمه

په معاصر وخت کې د اسلامي بانکوالۍ اړوند نوې مالي معاملې پيدا شوي چې له هغې جملې څخه یو هم «بانکي تورق» دی. دا معامله په اسلامي هېوادونو کې د سودي بدیل په توګه مطرح شوې، خو د هغې شرعي حیثیت تر اوسه پورې د فقهاوو ترمنځ د اختلاف وړ مسئله ده. په فردي او اجتماعي ژوند کې له ستونزو او ناخوالو سره مخامخ کېږي، له هر لوري څخه اړتیاوې او ضرورتونه ورته پېښېږي، د کاروبار، تجارت او سوداګرۍ ودې او ترقي ته اړ کېږي، دغه راز شرکت، مؤسسه او بانک د ځینو شیانو او توکو اخیستلو ته اړ کېږي او نغدو پیسو ته سخته اړتیا وي، که په سود قرض اخلي، ناروا ده، بلکې د الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره جنگ دی، نو د دې حل لاره دا ده چې شخص، شرکت، مؤسسه او بانک د خپلو اړتیاوو پوره کولو لپاره د «تورق» په توګه نغدې روپۍ لاس ته راوړي او دا کار اسلامي بانکونه کولای شي چې د مرابحې یا اجارې له لارې پوره کړي، بانک د هغوی د خوښې او مطلوب شیان واخلي او په دوی باندې یې په ګټه وپلوري، دغه راز یې په کرایه د ورکولو لپاره هم چمتو کولی شي، تر څو د مشتریانو اړتیاوې پوره شي او اسلامي بانکونه هم څه نا څه ګټه تر لاسه کړي، خو دغه ګټه (تورق) څه شی دی؟ حقیقت یې څه دی؟ شرعي حکم یې څه دی؟، طریقه او تګ لاره یې څنګه ده؟ د همدې پوښتنو ځوابولو په موخه دغه مقاله ولیکل شوه.

د موضوع مبرمیت

بانکي تورق د معاصر اسلامي مالي نظام له مهمو معاملاتو څخه شمېرل کېږي چې د شریعت وضعي ترمنځ د توازن یوه ازموینه بلل کېږي. لیکنه له دې پلوه اړینه ده چې د اسلامي بانکونو د اعتبار او بقاء لپاره ضروري ده چې داسې مالي وسائل رامنځته شي چې له یوې خوا د شریعت له اصولو سره موافقت ولري او له بلې خوا د مالي اړتیاوو پوره کولو توان ولري. بانکي تورق د مرابحې هغه حالت ته بدیل بلل کېږي چې مرابحه د ګټې تضمین له امله له سود

تبيان ————— د بانکي تورق فقهي تکيف سره مشابه شي؛ نو له همدې امله د تورق معامله مطرح شوې، خو ظاهراً د شريعت اصول مراعات شي، خو همدا معامله بيا د فقهي له نظره د جواز او عدم جواز ترمنځ ولاړه ده. د دې معاملې وضاحت به اسلامي مالي ادارو ته د فقهي لارښوونې زمينه برابره کړي. عام مسلمانان هم د دې معاملې له حکم سره آشنا شي، ترڅو بې له شېبې مالي تعامل وکړي.

د موضوع موخې

د دې څېړنېزې مقالې ځينې اساسي موخې په لاندې ډول دي:

- (۱) د بانکي تورق فقهي حکم او تکيف روښانه کول.
- (۲) د سودي معاملو پر ځای مشروع بديل معرفي کول.
- (۳) د تورق د جواز او عدم جواز فقهي نظرونه پرتله کول.

اصلي پوښتنه

آيا تورق شرعاً جائز دی؟

فرعي پوښتنې

۱. د متقدمينو فقهاوو له نظره د تورق حکم څه دی؟
۲. په معاصرو اسلامي بانکونو کې د تورق معامله څه ډول ترسره کېږي؟
۳. آيا بانکي تورق د حقيقي حاجت له امله صورت نيسي او که سوداگريزه حيله ده؟
۴. کوم شرعي بديلونه شته چې تورق ته اړتيا پاتې نه شي؟

د څېړنې منهج

په دې ليکنه کې له توصيفي- تحليلي تگلارې څخه استفاده شوې ده.

د بانک پېژندنه

بانک اصل کې يوه اروپايي کلمه ده چې سرچينه يې له ايټالوي کلمې (banco) څخه اخيستل شوې او بانکو په اصل کې مېز ته ويل کېږي، دا ځکه چې په منځنيو پېړيو کې د ايټاليا په شمالي سيمو کې به سوداگرانو د خپلو پيسو د تبادلې لپاره د

تبيان ————— د بانکي تورق فقهي تکيف
لرگي څخه جوړ شوي ميزونه ايښي و او خپلې بېلابېلې پېرودنې او پلورنې به يې د
دې مېزونو پر سرونو يې ترسره کول^(۱).

د بانک اصطلاحي معنی او مفهوم

اقتصاد پوهانو د بانک په هکله بېلابېل تعريفونه کړي، دا ځکه چې بانک بېلابېلې
دندې سرته رسوي چې د وخت په تېرېدو سره او د هر هېواد بانکونه يو د بله په ځينو
مواردو کې توپير لري، دا چې نړۍ مخ په ترقي روانه ده، نو په بانکونو کې هم بدلون
راځي او د بانکونو دندې تر يو څه حده پېچلې کېږي^(۲).

پروفيسور آر اس سيرز (Prof.R.S. Sayrs) چې د لندن پوهنتون د اقتصاد
پوهنځي استاد دی په خپل کتاب (Modern Banking) کې بانک په دې ډول
تعريف کړی: «بانک يوه داسې مالي اداره ده چې زېرمې يې د عامو وگړو ترمنځ د
پورونو په راکړه ورکړه کې د منلو وړ وي، دا په دې معنی که يو شخص په بانک کې
حساب ولري، نو کولای شي چې له خپل حساب څخه د چک په مرسته بل چاته پور
تاديه کړي يا يې واخلي، دا ځکه چې په بانک کې د ونډې درلودل توليز باور لري».
او همدارنگه يو بل تعريف يې هم کړی: «هغې مالي ادارې ته وايي چې د خلکو
امانتونه قبلوي، پورونه ورکوي او د هېواد د پيسو يوه ځانگړې برخه تر اغېزې لاندې
راولي. بانکونه دخپلو مالي دندو له پلوه په بېلابېلو نومونو نومول کېږي^(۳)».

د اسلامي بانک مفهوم

اسلامي بانک هغه مالي اداره ده چې د شريعت له اصولو سره سم د خلکو مبالغ
اخلي، ورکوي او د خپلو گټو لپاره تمويل کوي او نور بانکي خدمتونه وړاندې
کوي^(۱).

(۱) عبدالعزيز مرعي او عيسى عبده ابراهيم ، النقود والمصارف، لومړۍ چاپ، قاهره، ص ۱۱۲.

(۲) شيخ الإسلام مفتي محمد تقی عثمانی حفظه الله، اسلام او نوی اقتصاد، نفیس خپرندویه علمي ټولنه، کابل، د چاپ کال:

۱۳۸۳، ص ۲۸.

R.S SAYERS, MODERN BANKING, OXFORD UNIVERSITY PRESS, LONDON: HUMPHREY
(۳)MILFORD, P#10-11.

تبيان ————— د بانكي تورق فقهي تكييف

او تر ټولو مهم بنسټونه يې دا دي: له ربوي معاملاتو او د شريعت له پلوه له منع شوو عقدونو څخه ډډه كول، د ټولو گټو د تړون له مخې عادلانه وېش پرته له دې چې د مجبور يا اړتيا لرونکي کس له حالته ناوړه گټه واخيستل شي، د اړتيا لرونکو خلکو مرسته د قرض حسن له لارې او په اقتصادي او ټولنيز ډگر کې د اسلام بلنه او ترويج کول^(۳).

د تورق پېژندنه

تورق په لغت کې له «ورق» نه اخيستل شوی، عرب وايي: «أورق الرجل، أى صار ذا ورق» سړی شتمن شو، ابن فارس ويلي دي: «(ورق) الواو والراء والقاف: أصلان يدل أحدهما على خير ومال، وأصله ورق الشجر، والآخر على لون من الألوان. فالأول الورق، ورق الشجر. والورق: المال».

لسان العرب کې ليکلي دي: «وقال أبو الهيثم: الورق والرقعة الدراهم خاصة. والوراق: الرجل الكثير الورق»^(۳).

ابو الهيثم ويلي دي: «ورق» او «رقعة» يوازې دراهم دي او «وراق» ډېر مال او دراهم لرونکی سړی.

تورق په اصطلاح کې: «أن يشتري سلعة نسيئة، ثم يبيعها نقداً لغير البائع بأقل مما اشتراها به؛ ليحصل بذلك على النقد»^(۴).

(۱) - «هو مؤسسة مالية تقوم بتجميع الأموال واستثمارها وتنميتها لصالح المشتركين، وإعادة بناء المجتمع المسلم، وتحقيق التعاون الإسلامي، على وفق الأصول الشرعية». [الفقه الإسلامي وأدلته للزحيلي، ۵/ ۳۷۵۵].

(۲) - «وأهم تلك الأصول: اجتناب المعاملات الربوية والعقود المخطورة شرعاً، وتوزيع جميع الأرباح بحسب الاتفاق دون استغلال حاجة المضطر أو المحتاج، ومساعدة أهل الحاجة عن طريق القرض الحسن، والدعوة إلى الإسلام اقتصادياً واجتماعياً». [مخكيني مأخذ].

(۳) لسان العرب: ج ۱۰، ص ۳۷۵، تاج العروس: ج ۲۶، ص ۴۵۸، مقاييس اللغة: ج ۶، ص ۱۰۱، معجم لغة الفقهاء: ص ۱۵۰، معجم المصطلحات المالية والاقتصادية في لغة الفقهاء، ص ۱۵۳.

(۴) الموسوعة الفقهية الكويتية، ۱۴/ ۱۴۸.

تبيان ————— د بانکي تورق فقهي تکيف

(تورق عبارت دی له دې نه چې يو شی په پور واخلي (د نغدو پیسو تر لاسه کولو لپاره يې) له بائع څخه پرته په بل شخص په نغد ډول وپلوري چې معمولاً د اخیستلو له نرخه کم وي). د تورق پورتنی تعريف يوازې په حنبلي فقه کې ذکر شوی دی^(۱).

د تورق حقيقت

تورق په اصل کې نغدي روپۍ تر لاسه کولو ته ويل کيږي، د همدې لپاره يو جنس په پور اخلي او په درېيم شخص يې په نغدو روپو پلوري تر څو هغه نغدي روپۍ لاسته راوړي او خپلې اړتياوې پرې پوره کړي.

د «تورق» او «بيع عينه» ترمنځ توپير

مخکې له دې چې د دواړو ترمنځه مشترکات او توپيرونه بيان شي د «بيع عينه» تعريف ذکر کول اړين دي.

د «بيع عينه» پېژندنه

عينه عبارت ده له دې څخه چې، له سوداگر څخه پور وغوښتل شي او هغه له پور ورکولو څخه ډډه او انکار کوي، خو په دې هيله چې زيات مال لاسته راوړي، د پور ورکولو پر ځای د لس روپو جوړه، په دولس روپۍ په پور ډول ور باندې پلوري، بيا يې پور غوښتونکي په لس روپۍ په نغد ډول خرڅوي^(۲).

له پورته ذکر شوي تعريف څخه معلوميږي چې «تورق» او «بيع عينه» يو له بل سره ورته والی او هم يو له بل څخه توپير لري:

الف: دواړه په درې شيانو کې يو له بل سره ورته والی لري:

(۱) - «ولو احتاج إلى نقد فاشتري ما يساوي مائة مائة وخمسين فلا بأس وهي مسألة التورق وإن باع ما يجري فيه الربا نسيئة ثم اشتري بضمنه الذي في ذمته قبل قبضته من جنسه أو ما لا يجوز بيعه به نسيئة لم يجر فإن اشتراه بضمن آخر وسلمه إليه ثم أخذه منه وفاء أو لم يسلمه إليه بل اشتري في ذمته وقاصه جاز». [الإقناع في فقه الإمام أحمد بن حنبل، ۲/ ۷۷]. والفروع وتصحيح الفروع، ۶/ ۳۱۶.

(۲) - «أن يأتي الرجل المحتاج إلى آخر ويستقرضه عشرة دراهم ولا يرغب المقرض في الإقراض طمعا في فضل لا يناله بالقرض فيقول لا أقرضك، ولكن أبيعك هذا الثوب إن شئت باثني عشر درهما وقيمته في السوق عشرة لبيعه في السوق بعشرة فيرضى به المستقرض فيبيعه كذلك، فيحصل لرب الثوب درهما وللمشتري قرض عشرة». [الدر المختار وحاشية ابن عابدين (رد المحتار)، ۵/ ۲۷۳].

تبيان ————— د بانکي تورق فقهي تکييف

۱. په دواړو کې بائع جنس د بازار له قيمت څخه په لوړ قيمت په پور خرڅوي، د مثال په توگه يو «کرولا» ډوله موټر چې د بازار قيمت يې درې سوه زره (۳۰۰۰۰۰) افغانۍ ده، څښتن يې په پنځه سوه زره (۵۰۰۰۰۰) افغانۍ په پور خرڅوي.

۲. په دواړو کې مشتري د نغدو روپو لاسته راوړولو په موخه دغه کړنه تر سره کوي.

۳. دواړه (تورق او عينه) په سود کې له واقع کېدلو څخه د وتلو حيلې دي. ب: د دواړو ترمنځه توپير دا دی چې په «بيع عينه» کې مشتري له بائع څخه جنس په پور اخلي او بېرته يې په هماغه بائع باندې د اخيستلو په قيمت يا له هغه څخه په کم قيمت په نغد ډول پلوري، البته په تورق کې مشتري په بائع باندې بېرته جنس نه پلوري، بلکې په درېيم شخص باندې يې په کم قيمت په نغد ډول پلوري، لنډه دا چې په «بيع عينه» کې جنس بېرته د بائع لاسته ورځي او په «تورق» کې د بائع لاسته نه ورځي، بلکې مشتري يې په درېيم شخص پلوري، البته ياد توپير د حنبلي مذهب موافق ذکر شوی دی^(۱).

د فقهاوو له آنده د تورق څرنگوالی

د تورق اړوند څلورگونو مذاهبو کې مختلف نظرونه دي چې په لنډ ډول تر بحث لاندې نيول کېږي:

د احنافو رحمهم الله له آنده تورق

په حنفي فقه کې د «تورق» لفظ نه دی کارول شوی البته په حنفي فقه کې د «بيع عينه» تعريف کټ مټ د حنبليانو د «تورق» تعريف ته ورته دی، هغه داسې چې، له سوداگر څخه پور وغوښتل شي او هغه له پور ورکولو څخه ډډه او انکار کوي، خو په دې هيله چې زيات مال لاسته راوړي، د پور ورکولو پر ځای د لس

(۱) الکافي في فقه الإمام أحمد، ۲/ ۱۶، كشاف القناع عن متن الإقناع، ۳/ ۱۸۶، مطالب أولي النهى في شرح غاية المنتهى، ۳/ ۶۱. شرح زاد المستقنع للحمد، ۱۳/ ۵۹.

تبيان ————— د بانکي تورق فقهي تکيف

روپيو جوړه، په پنځلس روپۍ په پور ډول ور باندې پلوري، بيا يې پور غوښتونکي په لس روپۍ په نغدو روپيو ترې اخلي^(۱).

بل تعريف کې درېيم شخص د دواړو تر منځه واسطه کيږي، هغه داسې چې قرض ورکوونکي يوه جوړه لباس قرض غوښتونکي باندې په دولس روپۍ خرڅ او ور تسليم يې کړي، بيا يې قرض غوښتونکي په درېيم شخص په لس روپۍ خرڅ او ور تسليم يې کړي، درېيم شخص يې بېرته د لباس په خېښتن (لومړي بائع) په لس روپۍ وپلوري او ورته تسليم يې کړي، لس روپۍ ترې واخلې او قرض غوښتونکي ته يې ورکړي، نو قرض غوښتونکي ته لس روپۍ په لاس ورغلې او د لباس خېښتن په قرض غوښتونکي باندې دولس روپۍ قرض شوې^(۲).

په حنفي مذهب کې د «تورق» حکم

حُينو حنفي مذهب فقهاوو، لکه: امام محمد رحمه الله «تورق» مکروه گڼلې دی، حصکفي رحمه الله د امام محمد رحمه الله قول را نقل کړی دی هغه ويلي دي: دغه ډول بيعه سود خورو اختراع کړې ده، چې شرعاً مذموم او مکروه عمل دی، ځکه چې په دې کړنه کې له قرض ورکولو څخه اعراض دی^(۳).

امام سرخسي رحمه الله د شعبي رحمه الله له قوله ويلي دي چې دغه ډول عمل مکروه دی، ځکه چې د قرض په واسطه منفعت لاسته راوړل دي^(۴)؛ خو امام ابو يوسف رحمه

(۱) - «أن يأتي الرجل المحتاج إلى آخر ويستقرضه عشرة دراهم ولا يرغب المقرض في الإقراض طمعا في فضل لا يناله بالقرض فيقول لا أقرضك، ولكن أبيعك هذا الثوب إن شئت باثني عشر درهما وقيمته في السوق عشرة لبيعه في السوق بعشرة فيرضى به المستقرض فيبيعه كذلك، فيحصل لرب الثوب درهما وللمشتري قرض عشرة». [الدر المختار وحاشية ابن عابدين (رد المختار)، ۵ / ۲۷۳].

(۲) - «هي أن يدخل بينهما ثالثا فيبيع المقرض ثوبه من المستقرض باثني عشر درهما ويسلمه إليه ثم يبيعه المستقرض من الثالث بعشرة ويسلمه إليه ثم يبيعه الثالث من صاحبه وهو المقرض بعشرة ويسلمه إليه، ويأخذ منه العشرة ويدفعها للمستقرض فيحصل للمستقرض عشرة ولصاحب الثوب عليه اثنا عشر درهما، كذا في المحيط». [الدر المختار وحاشية ابن عابدين (رد المختار)، ۵ / ۲۷۳].

(۳) - «وقال محمد: هذا البيع في قلبي كأمثال الجبال دميم اخترعه أكلة الريا. وقال - عليه الصلاة والسلام - «إذا تبايعتم بالعينة واتبعتم أذناب البقر ذللتكم وظهر عليكم عدوكم». [الدر المختار وحاشية ابن عابدين (رد المختار)، ۵ / ۲۷۳].

(۴) - «وذكر عن الشعبي أنه كان يكره أن يقول الرجل للرجل: أقرضني فيقول: لا حتى أبيعك وإنما أراد بهذا إثبات كراهة العينة وهو أن يبيعه ما يساوي عشرة بخمسة عشر لبيعه المستقرض بعشرة فيحصل للمقرض زيادة وهذا في معنى قرض جر منفعة». [المبسوط للسرخسي، ۱۴ / ۳۶].

تبيان ————— د بانكي تورق فقهي تكييف
 الله فرمايلي دي چې دغه ډول بيعه نه يوازې چې جائز ده، بلكې تر سره كوونكې يې
 مأجور دى، په «فتاوى هندية» كې يې د «بيع عينه» تفسير او تعريف ذكر كولو څخه
 وروسته د «امام ابويوسف» رحمه الله ياد قول را نقل كړى دى^(۱).

علامه ابن الهمام رحمه الله د جواز او كراهيت دواړو قولونو ترمنځه ډېر ښه توافق او
 تطبيق يې كړى دى، د جواز قول يې په «تورق» حمل كړى دى او د كراهيت
 قول يې د جمهورو علماوو په وړاندې د ممنوعه «بيع عينه» په صورت باندې
 حمل كړى دى، ويلى يې دي كه چېرته مبيعه بېرته لومړي بائع ته راگرځېدله
 دغه معامله مكروه ده او كه بائع ته نه راگرځېده كراهيت نه شته، البته په ځينو
 صورتونو كې غوره كار نه دى^(۲).

علامه ابن عابدين شامي رحمه الله د ابن الهمام رحمه الله د قول له ذكر كولو څخه
 وروسته ويلى دي: په «بحر الرائق»، «نهر الفائق» او «شرنبلاليه» كې يې د ابن
 الهمام رحمه الله قول تاييد كړى دى. ابوسعود رحمه الله د امام ابويوسف رحمه الله قول په
 «تورق» حمل كړى دى، يعنې هغه صورت چې مبيعه بېرته لومړي بائع ته نه را
 گرځي او د امام محمد رحمه الله قول يې په هغه صورت حمل كړى چې مبيعه
 لومړي بائع ته بېرته ورگرځي^(۳).

(۱) - «وعن أبي يوسف: العينة جائزة مأجور من عمل بها، كذا في مختار الفتاوى هندية». [الدر المختار وحاشية ابن عابدين (رد المختار)، ۵ / ۲۷۳]. الفتاوى الهندية، ۳ / ۲۰۸.

(۲) - «ثم الذي يقع في قلبي أن ما يخرج الدافع إن فعلت صورة يعود فيها إليه هو أو بعضه كعود الثوب أو الحرير في الصورة الأولى، وعود العشرة في صورة إقراض الخمسة عشر فمكروه، وإلا فلا كراهة إلا خلاف الأولى على بعض الاحتمالات كأن يحتاج المديون فيأبى المسئول أن يقرض بل أن يبيع ما يساوي عشرة بخمسة عشر إلى أجل فيشتريه المديون ويبيعه في السوق بعشرة حالة، ولا بأس في هذا فإن الأجل قابله قسط من الثمن والقرض غير واجب عليه دائماً بل هو مندوب، فإن تركه بمجرد رغبة عنه إلى زيادة الدنيا فمكروه أو لعارض يعذر به فلا، وإنما يعرف ذلك في خصوصيات المواد وما لم ترجع إليه العين التي خرجت منه لا يسمى بيع العينة؛ لأنه من العين المسترجعة لا العين مطلقاً وإلا فكل بيع بيع العينة». [فتح القدير للكمال ابن الهمام، ۷ / ۲۱۳].

(۳) - «وأقره في البحر والنهر والشرنبلالية وهو ظاهر، وجعله السيد أبو السعود محمل قول أبي يوسف، وحمل قول محمد والحديث على صورة العود». الدر المختار وحاشية ابن عابدين (رد المختار)، ۵ / ۳۲۶.

تبيان ————— د بانكي تورق فقهي تكييف
د احنافو پياوړي او ثقه شيخ علامه قاضي خان رحمه الله له قول څخه هم د ابو
سعود رحمه الله د توجيه تاييد معلومېږي^(۱).

لنډه دا چې امام محمد رحمه الله کوم صورت مکروه ګرځولی دی دا هغه صورت
دی چې په هغه کې توکي بېرته په لومړي بائع باندې په کم قیمت وپلورل شي
چې دېته د جمهورو فقهاوو په آند «بيع عينه» ویلی کیږي؛ خو هغه صورت چې
په هغه کې مشتري اجناس او توکي په بائع باندې نه پلوري، بلکې په درېیم
شخص یې په کم قیمت پلوري دغه هو بهو «تورق» دی چې ډېری حنفي فقهاوو
یې د جواز فتوی ورکړې ده^(۲).

په مالکي مذهب کې د «تورق» حکم

مالکي فقهاوو د «تورق» حکم نه دی په ډاګه کړی او نه یې د هغه معروف او
مشهور صورت ذکر کړی دی، البته د «بیوع الآجال» (دا هغه بیعه ده چې یو
جنس په پور وپلورل شي او بېرته یې له مشتري څخه د خرید له نرخه په کم
قیمت په نقد ډول واخلي)^(۳) په مسئله کې د هغوی په مدونه کې ډېر زیات
فقهی نصوص راغلي دي، له هغه فقهي جزئیاتو او عباراتو څخه معلومېږي چې

(۱) - «وهذه الحيلة هي العينة التي ذكرها مُحَمَّد رَحْمَةُ اللَّهِ تَعَالَى وقال مشايخ بلخ بيع العينة في زماننا خير من البيوع التي تجري في أسواقنا وعن أبي يُوسُفَ رَحْمَةُ اللَّهِ تَعَالَى أنه قال العينة جائزة مأجورة». [فتاوى قاضیخان، ۲/ ۱۴۱].

(۲) - (قوله: في بيع العينة) اختلف المشايخ في تفسير العينة التي ورد النهي عنها. قال بعضهم: تفسيرها أن يأتي الرجل المحتاج إلى آخر ويستقرضه عشرة دراهم ولا يرغب المقرض في الإقراض طمعا في فضل لا يناله بالقرض فيقول لا أقرضك، ولكن أبيعك هذا الثوب إن شئت بأثني عشر درهماً وقيمتها في السوق عشرة لبيعه في السوق بعشرة فيرضى به المستقرض فيبيعه كذلك، فيحصل لرب الثوب درهماً وللمشتري قرض عشرة. وقال بعضهم: هي أن يدخلها بينهما ثالثاً فيبيع المقرض ثوبه من المستقرض بأثني عشر درهماً ويسلمه إليه ثم يبيعه المستقرض من الثالث بعشرة ويسلمه إليه ثم يبيعه الثالث من صاحبه وهو المقرض بعشرة ويسلمه إليه، ويأخذ منه العشرة ويدفعها للمستقرض فيحصل للمستقرض عشرة ولصاحب الثوب عليه اثنا عشر درهماً، كذا في المحيط، وعن أبي يوسف: العينة جائزة مأجور من عمل بها، كذا في مختار الفتاوى هندية. وقال محمد: هذا البيع في قلبي كأمثال الجبال ذميم اخترعه أكلة الربا. وقال - عليه الصلاة والسلام - «إذا تبايعتم بالعينة وتبعتم أذناب البقر ذللتهم وظهر عليكم عدوكم» قال في الفتح: ولا كراهة فيه إلا خلاف الأولى لما فيه من الإعراض عن مبرة القرض اه ط ملخصاً. [الدر المختار وحاشية ابن عابدين (رد المختار)، ۵/ ۲۷۳].

(۳) - «وذكرنا الاختلاف في بیاعات الآجال إذا باع سلعة بثمن مؤجل ثم اشتراها بثمن نقداً أقل مما باعها به، أن البيعتين جميعاً يفسخان على أحد القولين على التفصيل الذي قدّمناه، من تهتمهما على أن الثمن لغو عندهما، وإنما دفع دنائير سلفاً ليرة إليه دنائير أكثر منها قياساً أيضاً على الأخذ من ثمن الطعام طعاماً. [شرح التلقين، ۲/ ۷۳۷]. و المقدمات الممهدة، ۲/ ۳۹.

تبيان ————— د بانکي تورق فقهي تکیف

تورق جائز دی، د هغو عباراتو خلاصه دا ده چې که په بیعه کې لومړی بائع دویم مشتري او لومړی مشتري دویم بائع شي^(۱) دغه بیعه ناروا ده، نو معلومه شوه چې که لومړی بائع دویم مشتري نه شي بلکې لومړی مشتري یې له بائع څخه پرته په بل شخص وپلوري دا بیعه صحیح ده^(۲).

په شافعي مذهب کې د «تورق» حکم

امام شافعي رحمه الله د «الأم» په نوم خپل کتاب کې لیکلي دي، که یو تن له بل شخص څخه یو جنس یا توکي واخلي او قبض یې کړي او روپی یې هم په نېټه وي، نو پروا نه لري چې په بائع یا په بل تن یې په نقد یا په پور، د خرید له نرخه په کم یا زیات وپلوري، دویمه بیعه له اولې سره هېڅ ډول تړاو نه لري، آیا ته نه گوري چې که په لومړۍ بیعه کې مبیعه مینځه وي، مشتري ته یې کوروالی، هبه، آزادول او له بائع څخه پرته په بل تن یې د خرید له نرخه په کم یا زیات په پور ډول پلورلی شي^(۳)، امام مزني رحمه الله فرمایلي دي: هر کله چې دغه توکي زما د نورو مالونو په څېر دي، نو ولې زما او د مشتري په خوښه ونه پلورم^(۴).

همدا راز امام بغوي رحمه الله ویلي دي که څوک یو شی په نېټه خرڅ کړي او بیا یې قبض کړي، خو له نېټې را رسېدو مخکې یې بېرته واخلي برابره ده چې د

(۱) - «(قوله: فمن باع لأجل إلخ) أشار المصنف بهذا إلى أن شروط بيع الأجل المتطرق إليها التهمة خمسة أن تكون البيعة الأولى لأجل فلو كانت نقدا كانت الثانية نقدا أو لأجل فليستا من هذا الباب وأن يكون المشتري ثانيا هو المبيع أولا وأن يكون البائع ثانيا هو المشتري أولا أو من تنزل منزلته، والبائع أولا هو المشتري ثانيا أو من تنزل منزلته والمنزل منزلة كل واحد وكيله سواء علم الوكيل ببيع الآخر أو شرائه أو جهله وأن يكون صنف ثمن الشراء الثاني من صنف ثمن الأول الذي باع به أولا». [الشرح الكبير للشيخ الدردير وحاشية الدسوقي، ۳/ ۷۷].

(۲) - بداية الاجتهاد ونهاية المقتصد، ۳/ ۱۶۰. وعقد الجواهر الثمينة في مذهب عالم المدينة، ۲/ ۶۸۳.

(۳) - «فلو أن رجلا باع شيئا أو ابتاعه نراه نحن محرما، وهو يراه حلالا لم نرعه أن الله يحبط من عمله شيئا، فإن قال قائل فمن أين القياس مع قول زيد؟ قلت أرايت البيعة الأولى أليس قد ثبت بها عليه الثمن تاما؟ فإن قال بلى، قيل: أرايت البيعة الثانية أهي الأولى؟ فإن قال: لا قيل: أفحرام عليه أن يبيع ماله بنقد، وإن كان اشتراه إلى أجل؟ فإن قال: لا، إذا باعه من غيره، قيل: فمن حرمه منه؟ فإن قال: كأنها رجعت إليه السلعة أو اشترى شيئا دينا بأقل منه نقدا، قيل إذا قلت: كان لما ليس هو بكائن، لم ينبغ لأحد أن يقبله منك، أرايت لو كانت المسألة بحالها فكان باعها بمائة دينار دينا واشترأها بمائة أو بمائتين نقدا؟ فإن قال: جائر، قيل: فلا بد أن تكون أخطأت كان ثم أو ههنا؛ لأنه لا يجوز له أن يشتري منه مائة دينار دينا بمائتي دينار نقدا». [الأم للشافعي، ۳/ ۷۹].

(۴) - «وإذا كانت هذه السلعة لي كسائر مالي لم لا أبيع ملكي بما شئت وشاء المشتري». [مختصر المزني، ۸/ ۱۸۳].

تبيان ————— د بانكي تورق فقهي تكييف

خريد له نرخه په کم وي که په زيات دغه بيعه جائز ده، لکه: خرنگه د نېټې له پای ته رسېدو وروسته يې اخيستل روا دي^(۱).

لنډه دا چې د شافعي مذهب متقدمين علماء بيع عينه بلا کراهيته جائز گڼي، البته متأخرينو علماوو يې مکروه بللې ده، لکه: زيا انصاري، شربيني، خطيب او رملي رحمهم الله^(۲).

په حنبلي فقه کې د «تورق» حکم

د امام احمد بن حنبل رحمه الله په مذهب کې دوه قوله دي، يو قول يې د کراهيت دی، البته غوره او مختار قول يې د جواز دی^(۳)، دغه راز ابن نجار فتوحي رحمه الله په «معونة أولي النهی» او بهوتي رحمه الله په «کشاف القناع» او «شرح المنتهی» کې او رحيباني رحمه الله په «مطالب أولي النهی» کې د تورق په جواز باندې تصريح کړې ده^(۴). په اقناع کې يې ويلي دي: که څوک نغدو روپيو ته اړتيا لري او هغه د سلو روپيو برابر يو جنس په يو سلو او پنځوسو روپيو واخلي دا جائز دی، پروا نه لري او دا د تورق مسئله ده^(۵). همدا رنگه په «الإنصاف» کې راغلي

(۱) التهذيب في فقه الإمام الشافعي، ۳/ ۴۸۹.

(۲) - ظ «وليس من المأهي بيع العينة (۵)، وهي أن يبيع شيئاً من غيره بثمن مؤجل ويسلمه إلى المشتري، ثم يشتريه قبل قبض الثمن بأقل من ذلك نقداً، وكذا يجوز أن يبيع بثمن نقداً ويشترى بأكثر منه إلى أجل، سواء قبض الثمن الأول أو لم يقبضه. [العزیز شرح الوجيز المعروف بالشرح الكبير ط العلمية، ۴/ ۱۳۵-۱۳۷].

(۳) - «قال أحمد رضي الله عنه فيمن فعلها: لا يعجبني أن يكتب عنه الحديث. وحمله القاضي وغيره على الورع، لأنه مما يسوغ فيه الاجتهاد، مع أنه ذكر عن قول عائشة رضي الله عنها: إن زيد بن أرقم أبطل جهاده، أنها أوعدت عليه. ومساءل الخلاف لا يلحق فيها الوعيد، وعكس العينة مثلها، نقله حرب، ونقل أبو داود: يجوز بلا حيلة، ونقل المروزي فيمن يبيع الشيء ثم يجده يباع أيشتره بأقل مما باعه بالنقد قال: لا، ولكن بأكثر لا بأس، ولو احتاج إلى نقد فاشترى ما يساوي مائة بمائتين فلا بأس، نص عليه، وهي التورق، وعنه: يكره، وحرمة شيخنا. نقل أبو داود: إن كان لا يريد بيع المتاع الذي يشتريه منك هو أهون فإن كان يريد بيعه فهو العينة، وإن باعه منه لم يجز، وهي العينة، نص عليه، وكره أحمد رضي الله عنه أن لا يبيع الرجل إلا نسيئة، مع جوازه، ومن باع غريمه بزيادة ليصير عليه لم يجز، ولو باع ربوا نسيئة حرم أخذه عن ثمنه ما لا يباع به نسيئة، لأنه يبيع دين بدين، قاله أحمد، وجوزه شيخنا لحاجة، واختاره الشيخ مطلقاً، وقال: قياس مسألة العينة أخذ غير جنسه». [الفروع وتصحيح الفروع، ۶/ ۳۱۶].

(۴) - «ولو احتاج إلى نقد فاشترى ما يساوي مائة بمائة وخمسين فلا بأس وهي مسألة التورق». [الإقناع في فقه الإمام أحمد بن حنبل، ۲/ ۷۷]. ومعونة أولي النهی: ۴/ ۶۷. مطالب أولي النهی: ۳/ ۶۱.

(۵) الإقناع في فقه الإمام أحمد بن حنبل، ۲/ ۷۷.

تبيان ————— د بانکي تورق فقهي تکيف

دي: که څوک نغدو روپيو ته اړتيا لري او هغه د سلو روپيو برابر يو جنس په يو سلو او پنځوسو روپيو واخلي دا جائز دی، په دې تصريح شوې ده او دا مذهب دی، نو دا د تورق مسئله ده^(۱).

د پورته ذکر شوو فقهي حوالو په اساس د «مجلة الأحكام الشرعية على مذهب الإمام أحمد» (۲۳۴) مادې په دې تصريح کړې ده چې تورق صحيح دی او هغه دا دی چې يو شي په پور د خريد له نرخه په لوړه بيه واخلي او بېرته يې وپلورې او په روپيو خپلې چارې سمې کړې.

د «تورق» د روا والي دليلونه

الف: د قرآن کریم هغه نصوص چې له مخې يې اخيستل او خرڅول روا شوي دي، لکه: د الله جل جلاله دغه قول: ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾^(۲). (او حال دا چې حلال کړی الله پاک جل جلاله بيعه (تجارت) او حرام کړی يې دی سود).

او د الله جل جلاله بل يې دا قول دی: ﴿وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ﴾^(۳). (او حال دا چې په تحقيق واضح کړي دي (الله پاک) تاسې ته هغه چې حرام کړي يې دي پر تاسې).

ب: جابر رضي الله عنه روايت کړی دی چې رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم د طعام له خرڅولو څخه تر هغه پورې منعه کړې چې دوه ځله نه وي تلل شوي، يو ځل د بائع او بل ځل د مشتري په صاع^(۴).

(۱) الإنصاف في معرفة الراجح من الخلاف للمرداوي، ۴/ ۳۳۷.

(۲) [البقرة: ۲۷۵].

(۳) [الأنعام: ۱۱۹].

(۴) - عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الطَّعَامِ حَتَّى يَجْزِيَ فِيهِ الصَّاعَانِ، صَاعُ الْبَائِعِ، وَصَاعُ الْمُشْتَرِي». [سنن ابن ماجه، ۲/ ۷۵۰]. [تعليق محمد فؤاد عبد الباقي]

في الزوائد في إسناده محمد بن عبد الرحمن بن أبي ليلى أبو عبد الرحمن الأنصاري وهو ضعيف.

تبيان ————— د بانكي تورق فقهي تكييف
 او په دغه ډول بيعه كې په اساسي توگه دوه ځله اخيستل او خرڅول تر سره كېږي.

ج: عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَعْمَلَ رَجُلًا عَلَى خَيْبَرٍ، فَجَاءَهُ بِتَمْرٍ جَنِيبٍ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَكُلْ تَمْرَ خَيْبَرَ هَكَذَا؟»، فَقَالَ: لَا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا لَنَأْخُذُ الصَّاعَ مِنْ هَذَا بِالصَّاعَيْنِ، وَالصَّاعَيْنِ بِالثَّلَاثَةِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَلَا تَفْعَلْ، بَعِ الْجَمْعَ بِالْدَّرَاهِمِ، ثُمَّ ابْتَغِ بِالْدَّرَاهِمِ جَنِيبًا»^(۱).

(له ابوهريره او ابو سعيد خدري رضي الله عنهما څخه روايت دی چې رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم يو سړی د خيبر والي وټاکه، هغه د «جنیب» په نامه خرما د رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم خدمت ته له ځان سره راوړې، رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم وفرمايل: آیا د خيبر ټولې خرماوې داسې دي؟ ابوهريره رضي الله عنه وفرمايل: نه په الله تعالى قسم! اې د الله رسوله؛ بلکې موږ دا يو صاع خرما د دوه او دوه صاعه خرما د درې صاعو خرما په ورکولو سره اخلو، رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم وفرمايل: داسې مه کوئ! بلکې دغه دوه، درې صاعه خرما په درهمو وپلورئ، بيا په هغو درهمو «جنیب» واخلي).

منظم (پلان شوی) تورق

هغه تورق چې زموږ فقهاء يې جائز گڼي، هغه عمل دی چې يو شخص يې په تصادفي او ناڅاپي توگه د نغدو روپو تر لاسه کولو لپاره ترسره کوي، په دې معامله کې درېيم شخص يعنې دويم اخيستونکی متعين نه وي، په اوسني عصر کې بانکونه د درېيم شخص د کار تر سره کولو په موخه جلا يو ضمني او فرعي شرکت چمتو کوي، له همدې امله دې ته پلان شوی «التورق المنظم» ويل

(۱) صحيح مسلم، ۳/ ۱۲۱۵. او صحيح البخاري - البغا، ۲/ ۷۶۷.

تبيان ————— د بانکي تورق فقهي تکيف

کېږي، دغه صورت د اوسني عصر د ډېرو علماوو له نظره ناروا بلل شوی دی،
ځکه دا په غير مستقيم ډول د «بيع العينة» حاصلولو وسيله ده^(۱).

اسلامي بانکو کې د تورق معاصر صورتونه

داسلامي بانکونو او مالي مؤسسو له پاره د جائز تورق صورتونه په لاندې ډول
وي:

(الف) مشتري له بانک څخه د داسې توکو د پېرلو غوښتنه کوي چې په نغده پلورل
يې ستونزمن نه وي.

(ب) مشتري له پلورونکي شرکت، يا ادارې، يا شخص څخه د مطلوبه توکو
توضيحات او تفصيل راوړي، بانک ته يې ورکوي، په هغه کې د توکو نوعيت،
مقدار او قيمت ذکر شوی وي- دا عمل د «ايجاب» په درجه کې دی.

(ج) بانک له خپل مشتريانو څخه ژمنه اخلي چې که بانک يې واخلي، حساب
لرونکی به يې ترې اخلي، دا ژمنه ځکه اړينه ده ترڅو مشتري په راتلونکي کې
له اخيستلو څخه انکار ونه کړي او که مشتري انکار وکړي، نو واقع شوی تاوان
به پرې کوي.

(د) اوس بانک پلورونکي ته د توکو پېرلو له پاره خپل رضایت او خوښي په
ليکلې بڼه استوي چې په هغه کې د ياد شوو توکو په ټاکل شوي نرخ د پېرلو
يادونه شوې وي، دا د بانک له لوري د بيعې قبول گڼل کېږي او بانک يې مالک
گرځي.

(ه) دا غوره ده چې بانک خپل استازی د وکیل په توگه واستوي ترڅو هغه توکي
قبض کړي، دا هم سمه ده چې د ضرورت پر مهال مشتري د وکیل په توگه
وټاکي ترڅو هغه توکي قبض کړي، د وکیل په قبض کولو سره هغه شی د بانک
په قبض کې پرېوت او ياد شوي توکو ته هر ډول خطر په بانک پورې اړه لري.

(۱) حقیقة بيع التورق الفقهي والتورق المصري، ۸۷.

تبیان ————— د بانکي تورق فقهي تکیف
(و) له دې وروسته د بانک او مشتري ترمنځ د هغه توکو د پېر او پلور معامله د «مراحې» په توګه په پور ترسره شي، په دې سره به هغه توکي د مشتري په ملکیت کې راشي.

(ز) مشتري له دې وروسته د نغدو پیسو ترلاسه کولو له پاره هغه توکي په چا باندې پلوري، برابره ده چې د پېر له قیمت څخه کم وي یا زیات؛ البته دا ضروري ده چې په خپله بانک، یا کومه اداره چې د بانک لاندې کار کوي یا کوم سوداګر چې د بانک له خوا ټاکل شوی، له مشتري څخه یاد توکي ونه پېري^(۱).

پایله

د دغې علمي او فقهي څېړنې له بشپړ تحلیل وروسته لاندې مهمې پایلې تر لاسه شوي:

۱. تورق یو فقهي ضرورت دی، نه ابتدایي حکم: تورق هغه مالي لاره ده چې مسلمان ته دا زمینه برابروي چې له سودي پور څخه ځان وژغوري او خپلې مشروع اړتیاوې د شریعت په چوکاټ کې پوره کړي. دا یو استثنایي حل دی، نه یو اصل او باید د سختو اقتصادي اړتیاوو په وخت وکارول شي.

۲. د تورق تعریف او مشروع بڼه د فقهاوو ترمنځ واضحه شوې: هغه تورق چې په کې مشتري یو جنس له بانک څخه په قسط یا پور اخلي او وروسته یې درېیم شخص ته په نغدو پیسو پلوري – او دا معامله له بائع سره تکرار نه کوي – دا تورق روا ګڼل شوی دی، ځکه په کې د سود حیلې نشته، بلکه واقعي تبادله ده.

۳. د بیع العینه او تورق ترمنځ څرګند توپیر موجود دی: که څه هم دواړه معاملي ظاهراً یو ډول ښکاري، خو د اصولو له مخې فرق لري؛ بیع العینه ناروا ده، ځکه چې د سود یوه بڼه ده، خو تورق هغه وخت روا دی چې اجناس درېیم لوري ته انتقال شي، نه دا چې جنس بېرته اصلي بائع ته ور وګرځي.

(۱) مخکېنۍ مأخذ، ۸۳-۹۰.

تبيان ————— د بانکي تورق فقهي تکيف

۴. د مذاهبو اجماعي يا اکثري نظريه د تورق د جواز ده (په خاصو شرايطو): د حنفي، شافعي، مالکي او حنبلي مذاهبو د مشهورو فقهاوو له نظره، تورق هغه وخت روا دی چې:

- جنس واقعي ډول وپېرل شي.

- قبض پرې وشي.

- پر درېيم شخص وپلورل شي.

- بائع ته بېرته ونه گرځي.

- تواطؤ يا پټ تړون په کې نه وي.

۵. تورق منظم يا صوري (المخطط) د ناروا تورق مثال دی: هغه تورق چې بانک په کې د اجناسو تملک يوازې اسمي کوي، يا له درېيم شخص سره له مخکې توافق شوی وي، دا «تورق منظم» گڼل کېږي چې اکثرو معاصرو علماوو ناروا بللی دی، ځکه دا د سود بله بڼه ده چې د حيلې له لارې عملي کېږي.

۶. د اسلامي مالي نظام له پاره تورق مشروع لاره ده که يې شرايط پوره شي: اسلامي بانکونه کولای شي د تورق جائز ډول پلي کړي، تر څو له يوې خوا مشتري ته نغدې پيسې برابرې کړي او له بلې خوا سود ته اړتيا پاتې نه شي. دا د اسلامي فقهي له مخې د اقتصادي پرمختگ يوه مهمه وسيله گرځېدلی شي، که د شريعت پولو ته پابند پاتې شي.

وړاندیزونه

اسلامي بانکونو او مالي نهادونو ته لاندې وړاندیزونه لرم:

۱. اسلامي بانکونه بايد د تورق مشروع بڼه غوره کړي، نه د منظمې او مشکوکې معاملې.

۲. د اسلامي بانکونو کارکوونکي دې شرعي فقهي روزنه ترلاسه کړي.

۳. اسلامي بانکونه دې اجناس واقعاً واخلې او قبض کړي، مخکې له دې چې پلور تر سره کړي.

تبيان ————— د بانكي تورق فقهي تكييف

مأخذونه

١. القرآن الكريم
٢. ابن إدريس البهوتي، منصور بن يونس بن صلاح الدين ابن حسن الحنبلي ،
الروض المربع شرح زاد المستقنع ، وفات ١٠٥١ هـ ، نشر : دار المؤيد -
مؤسسة الرسالة.
٣. ابن عابدين، محمد أمين بن عمر بن عبد العزيز عابدين الدمشقي الحنفي
(المتوفى: ١٢٥٢ هـ). رد المحتار على الدر المختار، دار الفكر، بيروت.
٤. أبو الوليد محمد بن أحمد بن محمد بن أحمد بن رشد القرطبي الشهير بابن
رشد الحفيد (١٤٢٥ هـ - ٢٠٠٤ م). بداية المجتهد ونهاية المقتصد، دار
الحديث - القاهرة.
٥. أبو عبد الله محمد بن علي بن عمر التميمي المازري المالكي (المتوفى:
٥٣٦ هـ). شرح التلقين، تحقيق: سماحة الشيخ محمد المختار السلامي، ط ١،
دار الغرب الإسلامي.
٦. أبو عبد الله محمد بن يزيد القزويني : سنن ابن ماجه , وفات ٢٧٣ ، نشر دار احياء
الكتب العربية.
٧. أبو محمد جلال الدين عبد الله بن نجم بن شاس بن نزار الجذامي السعدي
المالكي (المتوفى: ٦١٦ هـ). عقد الجواهر الثمينة في مذهب عالم المدينة،
دراسة وتحقيق: أ. د. حميد بن محمد لحمر، دار الغرب الإسلامي، بيروت -
لبنان.
٨. أبو محمد موفق الدين عبد الله بن أحمد بن محمد بن قدامة الجماعيلي
المقدسي ثم الدمشقي الحنبلي، الشهير بابن قدامة المقدسي (المتوفى: ٦٢٠ هـ).
الكافي في فقه الإمام أحمد، ط ١، دار الكتب العلمية.
٩. أحمد بن فارس بن زكرياء القزويني الرازي، أبو الحسين (١٣٩٩ هـ -
١٩٧٩ م)، معجم مقاييس اللغة، تحقيق: عبد السلام محمد هارون، دار الفكر.

تبيان ————— د بانكي تورق فقهي تكييف

١٠. د. إبراهيم عبد اللطيف إبراهيم العبيدي، حقيقة بيع التورق الفقهي و التورق المصرفي، الناشر: دائرة الشؤون الإسلامية والعمل الخيري بدبي، الطبعة الأولى، ١٤٢٩هـ - ٢٠٠٨ م.

١١. دكتور سعد بن تركي الخثلان، فقه المعاملات المالية، ط ١، دار الصميمي للنشر والتوزيع، المملكة العربية السعودية، الرياض، شارع السويدي، سنة ط: ١٤٣٣هـ ق.

١٢. الشافعي، أبو عبد الله محمد بن إدريس بن العباس بن عثمان بن شافع بن عبد المطلب بن عبد مناف المطلبي القرشي المكي، (١٤١٠هـ)، الأم، بيروت، دار المعرفة.

١٣. شمس الدين أبي بكر محمد بن أبي سهل السرخسي، المبسوط للسرخسي، ط ١: دار المعرفة، بيروت، لبنان.

١٤. الشيباني، أبو عبد الله محمد بن الحسن بن فرقد. (١٤٣٢هـ). الأصل، تحقيق ودراسة: الدكتور محمد بوينوكال، بيروت، دار ابن حزم.

١٥. شيخ الاسلام مفتي محمد تقي عثمانى حفظه الله (١٣٨٣). اسلام او نوى اقتصاد، نفيس خپرونديوه علمي ټولنه، كابل.

١٦. عبد الكريم بن محمد بن عبد الكريم، أبو القاسم الرافي القزويني (المتوفى: ٦٢٣هـ). العزيز شرح الوجيز المعروف بالشرح الكبير، تحقيق: علي محمد عوض - عادل أحمد عبد الموجود، دار الكتب العلمية، بيروت - لبنان.

١٧. عبدالرحمن بن محمد بن سليمان المدعو بشيخي زاده، يعرف بداماد أفندي (المتوفى: ١٠٧٨هـ). مجمع الأنهر في شرح ملتقى الأبحر، دار إحياء التراث العربي.

١٨. عبدالعزيز مرعى او عيسى عبده ابراهيم ، النقود والمصارف، لومړى چاپ، قاهره.

١٩. كمال الدين محمد بن عبد الواحد السيواسي، المعروف بابن الهمام، فتح القدير، كتاب الإجازات، ط ١: دار الفكر.

تبيان ————— د بانكي تورق فقهي تكييف

٢٠. لجنة علماء برئاسة نظام الدين البلخي (١٣١٠). فتاوى الهندية، دار الفكر، بيروت.

٢١. محمد بن إسماعيل أبو عبد الله البخاري الجعفي (ـ). صحيح البخاري، تحقيق: محمد زهير بن ناصر الناصر، دار طوق النجاة.

٢٢. محمد بن مفلح بن محمد بن مفرج، أبو عبد الله، شمس الدين المقدسي الراميني ثم الصالحي الحنبلي (المتوفى: ٧٦٣هـ). كتاب الفروع و تصحيح الفروع، تحقيق: عبد الله بن عبد المحسن التركي، ط ١، مؤسسة الرسالة.

٢٣. محمد بن مكرم بن علي، أبو الفضل، جمال الدين ابن منظور الأنصاري الرويفعي الإفريقي (١٤١٤ هـ). لسان العرب، بيروت، دار صادر.

٢٤. محيي السنة، أبو محمد الحسين بن مسعود بن محمد بن الفراء البغوي الشافعي (المتوفى: ٥١٦ هـ). التهذيب في فقه الإمام الشافعي، تحقيق: عادل أحمد عبد الموجود، علي محمد معوض، دار الكتب العلمية.

٢٥. المرداوي، علاء الدين أبو الحسن علي بن سليمان المرداوي الدمشقي الصالحي الحنبلي، (١٤١٩ هـ)، الإنصاف في معرفة الراجح من الخلاف على مذهب الإمام أحمد بن حنبل، بيروت، دار إحياء التراث العربي.

٢٦. المزني، أبو إبراهيم، إسماعيل بن يحيى بن إسماعيل، (١٤١٠ هـ) ، مختصر المزني، بيروت، دار المعرفة.

٢٧. المقدسي، عبد الرحمن بن محمد بن أحمد بن قدامة أبو الفرج. (١٤٣٢). الشرح الكبير على متن المقنع، بيروت، دار الكتاب العربي للنشر والتوزيع.

٢٨. موسى بن أحمد بن موسى بن سالم بن عيسى بن سالم الحجاوي المقدسي، ثم الصالحي، شرف الدين، أبو النجا (المتوفى: ٩٦٨ هـ). الإقناع في فقه الإمام أحمد بن حنبل، تحقيق: عبد اللطيف محمد موسى السبكي، دار المعرفة بيروت، لبنان.

٢٩. وزارة الأوقاف والشئون الإسلامية - الكويت، الموسوعة الفقهية الكويتية.

خبرندوی: ضیاء اللہ عادل

اهل کار ته د کار سپارلو شرعي خبرنه

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ.

ملخص البحث

في هذا المقال العلمي، تم البحث حول تولية الأصلح بإستخدام المنهج التحليلي. يُعدّ تعيينُ الأشخاص الأكفاء والمؤهلين في الوظائف من إسناد العمل إلى أهله، وهو من أعظم مقتضيات العدالة والإصلاح. ويتعيّن على كلّ مسئول أن يسعى جاهداً للتعرف على أصحاب الكفاءة والخبرة في المجتمع، ثمّ إسناد المهام إليهم بحسب اختصاصاتهم ومهاراتهم. أمّا إذا أهملت الكفاءات وأسندت الأعمال إلى غير أهلها، فإنّ ذلك يُفضي إلى فتنة عظيمة، ويُعدّ من علامات الساعة، كما يؤدي إلى ضياع الأمانات، ويفتح أبواب الفساد في المجتمع. ومن ثمّ، فإنّ الإيمان، والتقوى، والعلم، والكفاءة، والتخصّص تُعدّ معايير أساسية في كلّ عملية توظيف أو تعيين. كما أنّ الرجوع إلى أهل الخبرة وتقديم آرائهم أمرٌ واجبٌ وضروريّ. إنّ إسناد العمل إلى أهله يُسهم في تهيئة أسباب الرزق الحلال، ويؤدي إلى خفض نسبة البطالة وتحقيق التنمية والاستقرار في المجتمع. هدف هذا البحث من كتابته هو بيان الحكم الشرعي لإسناد العمل إلى أهله وذكر فوائد إسناد العمل إلى أهله وبيان الأضرار المترتبة على عدم إسناد العمل إلى أهله.

تبيان _____ اهل کار ته د کار سپارلو شرعي خپړنه لنډيز

په دې علمي مقاله کې له تحليلي منهج څخه په استفادې سره، اهل کار ته د کار سپارلو په تړاو بحث شوی دی. په دندو کې د وړ او با صلاحيت کسانو ټاکل کار اهل کار ته سپارل دي چې دا د عدالت او اصلاح له مهمو غوښتنو څخه شمېرل کېږي. هر مسئول ته پکار دي چې د ټولنې وړ او تجربه لرونکي کسان په دقت وپېژني بيا د هغوی د تخصص او مهارتونو له مخې ورته کارونه وسپاري. که وړتياوې له پامه وغورځول شي او چارې نا اهلو کسانو ته وسپارل شي، دا به يوه ستره فتنه وي او د قيامت له نښو څخه يوه نښه گڼل کېږي چې د امانتونو د ضايع کېدو او فساد د خپرېدو لامل گرځي. له همدې امله، ايمان، تقوی، علم، وړتيا او تخصص د هر ډول گمارنې او ټاکنې اساسي معيارونه گڼل کېږي. د کارپوهانو سره سلا مشورې کول او د هغوی نظر ته ارزښت ورکول يوه لازمي او ضروري چاره ده. کار اهل کار ته سپارل د حلال رزق د برابرولو، د بېکارۍ کچې راټيټولو او په ټولنه کې د پرمختگ او ثبات د رامنځته کولو وسيله ده. د دې خپړنې له ليکلو څخه هدف اهل کار ته د کار سپارلو شرعي حيثيت پيژندنه، اهل کار ته د کار سپارلو گټې او اهل کار ته د کار نه سپارلو زيانونه په گوته کول دي.

اساسي کلمات: اهل کار، کار، گمارل او وړتيا.

الكلمات الرئيسية: التولية، العمل، التوظيف والقدرة.

سريزه

په ټولنه کې هر ډول سرپرستي او مشري لکه ولايت، رياست، آمریت او نور هر ډول لوی او کوچني مسئولیتونه هغه امانتونه دي چې تل بايد اهل او وړ کسانو ته وسپارل شي او داسې انسانان ورباندې وگمارل شي چې پرته له کوم خیانت، ټگۍ او سستۍ څخه یې سرته ورسوي.

تبيان ————— اهل کار ته د کار سپارلو شرعي خپړنه

کله چې په يوه ټولنه کې د ياد اصل خلاف عمل پيل او پورته امانت (مسئوليتونه) نا امله يعنې له وړتيا لرلو پرته نورو کسانو ته وسپارل شي، نو په دې پوه شه چې قيامت را نږدې شوی دی، ځکه نا امله اشخاصو ته د هر ډول مسئوليت په سپارلو سره په ځمکه کې فساد، انحطاط او گډوډۍ ته لاره هوارېږي چې له امله به يې ډېری حقوق له منځه لاړ شي. کار اهل کار ته نه سپارل د قيامت د راتللو يوه لويه نښه ده. تل بايد ټول انسانان دې اصل ته پوره پاملرنه وکړي او د خپلو ټولو چارو لپاره داسې کسان وگماري چې ريښتيني، متعهد، متخصص، پوه او د هر ډول وړتيا او ذهني ځواک خښتanan وي، فاسقان او نا اهل خلک بايد په داسې کارونو کې و نه گمارل شي چې وړتيا يې نه لري، ځکه د نا امله خلکو غوره کول او گمارل د دنيوي او ټولنيزو مفاسدو تر څنگ د الله تعالی د قهر او غضب سبب گرځي.

د خپړنې ارزښت

دا چې اهل کار ته د کار نه سپارل، د اهل او وړ اشخاصو پر ځای نا امله کسان په دندو گمارل يو ډول بې انصافي ده چې له امله يې په کارونو کې خنډ او ځنډ رامنځته کېږي. له دې امله لازم وگڼل شو، تر څو د يادې موضوع اړوند خپړنه ترسره شي او د ټولنې وگړي مو کار اهل کار ته د سپارلو د شرعي حيثيت څخه خبر شي.

د خپړنې اهداف

د خپړنې عمده اهداف په دې ډول دي.

- ۱- اهل کار ته د کار سپارلو شرعي حيثيت پېژندنه.
- ۲- اهل او وړ کسانو ته د کار سپارلو د معيارونو پېژندنه.
- ۳- په ټولنه کې اهل کار ته د کار سپارلو گټې او زيانونو پېژندنه.

تبيان _____ اهل کار ته د کار سپارلو شرعي څېړنه

د څېړنې منهج

په دې څېړنه کې له تحليلي - توصيفي منهج څخه کار اخيستل شوی دی چې د څېړنې بڼه يې کتابتوني ده.

اصلي پوښتنه

کار اهل کار ته سپارل څه ته وايي؟

فرعي پوښتنې

- ۱- اهل کار ته د کار سپارلو شرعي حيثيت څه ډول دی؟
- ۲- اهل کار ته د کار سپارلو کې کوم ډول معيارونه مهم گڼل کېږي؟
- ۳- اهل کار ته د کار سپارلو گټې او زيانونه کوم دي؟

د موضوع پېژندنه

هر مسئوليت بايد د هغه مستحق، وړ او اهل شخص ته وسپارل شي. دا نه يوازې شرعي امر دی، بلکې د ټولنيز عدالت، پرمختگ او سوکالۍ لپاره هم مهم اصل دی. د دې لپاره چې په ټولنه کې کار اهل کار ته وسپارل شي، نو بايد د کار اړوند لومړی د شخص وړتيا درک بيا د يادې وړتيا په اساس په دنده وگمارل شي؛ تر څو هر کس په خپل فن کې د اړتيا اړوند کار ترسره کړي چې په ياده څېړنه کې به لومړی وړتيا او بيا اهل کار ته د کار سپارل وپېژندل شي.

د وړتيا معنى: وړتيا چې په عربي ژبه کې ورته (القدرة) او په انگريزي کې ورته (Competence) ويل کېږي. د توان او قدرت په معنى راځي، ابراهيم مصطفى په خپل کتاب المعجم الوسيط کې د القدرة تعريف په دې ډول کړی دی: **القدرة: (الطاقة والقوة على الشيء والتمكن منه)**^(۱).

په يو څيز باندې قدرت او توان لرل او د هغه په سرته رسولو قادرېدل. يعنې د يو څيز په وړاندې د واک او وړتيا لرل چې هغه په سمه توگه تر سره کړای شي.

^۱ - ابراهيم مصطفى احمد الزيات. المعجم الوسيط، دويم جلد، ناشر: دار الدعوة، بيروت، (- -)، ۷۱۸ مخ.

تبيان ————— اهل کار ته د کار سپارلو شرعي خبرنه

له پورته تعريف څخه معلومېږي چې د هر کار په ترسره کولو کې وړتيا مهمه گڼل کېږي او د وړتيا نه لرلو په صورت کې به کار له سستۍ سره مخ وي.

آيا په کارونو کې پوه او وړ کسانو ته رجوع کول لازم دي؟

په اسلامي شريعت کې هره مسئله نص نه لري (يعنې قران يا حديث کې يې ښکاره ذکر نه وي). خلک بايد د مشکلو مسئلو په اړه له هغو کسانو څخه پوښتنه وکړي چې اهل دي، يعنې علم، پوهه او تجربه لري. عام خلک بايد له عالم نه پوښتنه وکړي نه له بل چا څخه. رسول الله صلى الله عليه وسلم مور ته د تخصص ارزښت رانښودلی دی؛ نبی کریم صلى الله عليه وسلم د خپل رباني علم سربېره، په ټولو دنيوي چارو کې له متخصصينو صحابه کرامو رضي الله عنهم سره مشوره کوله؛ لکه نبی کریم صلى الله عليه وسلم چې د خندق د غزوې په اړه له صحابه کرامو سره مشوره وکړه چې سلمان فارسي رضي الله عنه ورته د خندق د کيندلو مشوره ورکړه^(۱). په هر برخه کې پوه او وړ کسانو ته رجوع کول او له هغوی څخه په ياده برخه کې نظر اخيستل اړين دي چې دې اړوند قران کریم کې گڼ شمېر آيتونه راغلي دي. الله تعالى فرمايلي دي: ﴿فَسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ النحل: ۴۳.

ژباړه: پوښتنه وکړئ تاسې د اهل الذكر (له علماوو او پوهانو څخه) که چېرته تاسې نه پوهېږئ.

په البناية شرح الهداية کې داسې راغلي دي: (ومن الأدلة السؤال في كل موضع عن أهله عنها)^(۲).

^۱ - (استشار أصحابه. فأشار عليه سلمان الفارسي بحفر خندق). محمد بن عبد الوهاب التميمي. ۱۴۱۸ هـ ق)، مختصرة سيرة الرسول ﷺ، غزوة الاحزاب، ناشر: وزارة الشؤون الإسلامية والأوقاف، المملكة العربية)، ۱۴۱۸ هـ ق، ۱۷۷۲ مخ.

^۲ - بدر الدين العيني. البناية شرح الهداية، حكم من اشتبهت عليه القبلة، دويم جلد، ناشر: دار الكتب العلمية، بيروت، ۱۴۲۰ هـ ق، ۱۴۷ مخ.

تبيان _____ اهل کار ته د کار سپارلو شرعي څېړنه
ژباړه: او له دلايلو څخه دا هم دی چې په هر ځای کې د هغې (مسئله) د اهل
(ماهرانو) څخه پوښتنه وشي.

دا چې په اوس وخت کې افغاني ټولنه په هره برخه کې وړ خلک او پوهان لري
چې د هر ډول علميت لرونکي دي. د هرې ستونزې په راتگ سره بايد له دغه
پوهانو څخه د هغوی مسلک اړوند پوښتنه وشي، تر څو کارونه په سمه توگه
مدیریت شي.

همدارنگه په تبیین الحقائق کې راځي چې: (وإن أشكل عليهم يسأل عدول
أهل الخبرة بذلك)^(۱).

ژباړه: او که دوی ته په دې اړه ستونزه پيدا شي، نو دې کې دې باوري او عادل
کار پوهانو څخه پوښتنه وکړي.

امام سرخسي په خپل کتاب المبسوط کې لیکي: (وما يشکل علی القاضي
فإنما يرجع فيه إلی من له بصر في هذا الباب)^(۲).

ژباړه: او هغه څه چې په قاضي باندې پېچلي (يعني گونگ والی ورته په کې
موجود وي) نو هغه په کې هغه چا ته چې په دې برخه کې بصيرت او پوهه لري
رجوع کوي.

معلومه شوه که چېرته قاضي، مفتي يا بل کس ته په کومه مسئله کې گونگوالی
پيدا شي نو بايد د مسلک اړوند کسانو څخه په ياده برخه کې پوښتنه او د
هغوی نظر ته لومړيتوب ورکړي.

اهل کار ته د کار سپارلو پېژندنه

اهل کار ته د کار سپارلو اصل ډېر روښانه دی چې هر مسئوليت او کار بايد د

^۱ - فخر الدين الزيلعي. تبیین الحقائق شرح کنز الدقائق، باب ما يدعيه الرجلان، ديارلسم
جلد، لومړی چاپ، ناشر: المطبعة الكبرى الاميرية، قاهرة، ۱۳۱۳ هـ ق، ۲۴۲ مخ.

^۲ - محمد بن احمد بن ابي سهل شمی الأئمه السرخسي. المبسوط، کتاب القاضي الى
القاضي، شپاړسم جلد، ناشر: دار المعرفة، بيروت، (۱۴۱۴ هـ ق)، ۷۳ مخ.

تبيان _____ اهل کار ته د کار سپارلو شرعي څېړنه
هغه وړ، مستحق او اهل شخص ته وسپارل شي؛ تر څو هر ډول مسئولیت په
سمه توګه اداء کړای شي.

دا چې کار اهل کار ته سپارل یو مهم اصولي او اخلاقي اصل ګڼل کیږي
چې د عدالت، امانت او نظام ساتنې لپاره ډېر ارزښت لري. دا اصل په شریعت
مطهره کې د (تَوَلِيَّةُ الْأَصْلَح) په نوم یادېږي چې دلته به یې د اړتیا په اساس
سپړنه وشي.

اهل کار ته د کار سپارلو معنی: کار اهل کار ته سپارل چې په عربي ژبه کې
ورته (تَوَلِيَّةُ الْأَصْلَح) او په انګریزي ژبه کې ورته (Meritocracy) وايي.
کار اهل کار ته سپارل (تَوَلِيَّةُ الْأَصْلَح): اسناد الاعمال يعني الوظائف
والحرف إلى ذوي الكفاية^(۱).

کار اهل کار ته سپارل: د کارونو سپارل، یعنې اهل او وړ کسانو ته د
کارونو او دندو سپارل دي. هر ډول کار او دنده خپل اهل او وړ کسانو ته سپارل
او تسلیمولو ته ویل کیږي.

اهل کار ته د کار سپارلو حکم

دا چې کار اهل کار ته سپارل یو مهم اصل ګڼل کیږي او په ټولنه کې د هر
ډول فساد له منځه وړلو لپاره لاره هوارېږي. کار اهل کار ته سپارل یو ډول
امانت دی. اهل او وړ کسانو ته د امانتونو په سپارلو کې په قرآن کریم کې
ځانګړې ټینګار شوی دی چې الله تعالی فرمایي: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا
الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا﴾ النساء: ۵۸.

ژباړه: بېشکه الله تعالی امر کوي تاسې ته (ای مؤمنانو!) د دې چې وسپارئ
امانتونه اهل د امانتونو ته (وړ کسانو ته).

^۱ - منهاج المدينة العالمية. السياسة الشرعية، ناشر: جامعة المدينة، سعودي، ۷۲۷-۷۲۸
مخونه.

تبیان _____ اهل کار ته د کار سپارلو شرعي خبرنه

دې آیت کې د امانت په نه ضایع کولو امر شوی او امر د وجوب لپاره وي، ځکه د امانتونو د نه ضایع کولو مخه نه نیول کېږي مگر دا چې اهل او وړ کسانو ته وسپارل شي؛ تر څو د ضایع کېدو څخه وژغورل شي. په دې قاعده کې راځي: (ما لا یتیم الواجب إلا به فهو واجب)^(۱).

هغه چې د واجبو پوره کول له هغه پرته نه ترسره کېږي هغه څیز هم واجب دی. کار اهل کار ته سپارل امانت دی^(۲) او د امانت په نه ضایع کولو امر شوی دی. کله چې د امانت نه ضایع کول واجب شو، نو کار اهل کار ته سپارل هم واجب گرځي، ځکه آیت کې صیغه د امر راغلې ده.

حاکم او هر مسئول کس باندې واجب دي، تر څو د هغه کس اړوند چې د گمارنې لپاره وړ وي پوره پوره پلټنه وکړي (اهل او وړ کسان د دندو لپاره غوره کړي)^(۳). که چېرته حاکم او مسئول د خپلولۍ له وجې د وړ کسانو له گمارنې څخه وگرځي (نا اهل کس مقرر کړي).... نو ده د الله تعالی، رسول الله صلی الله علیه وسلم او ټولو مؤمنانو سره خیانت وکړو. د خپل خواهش تابعداري کوونکی چې؛ الله تعالی به یې د خراب نیت په اساس مؤاخذه کړي، اهل او عیال به یې خوار او ذلیل او مال به یې ختم کړي^(۴). الله تعالی فرمایي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمْنَتَكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ الأنفال: ۲۷.

^۱ - تاج الدین عبدالوهاب بن تقي الدين السبكي. الأشباه والنظائر، دویم جلد، لومړی چاپ، ناشر: دار الكتب العلمی، بیروت، (۱۴۱۱ هـ ق)، ۸۸ مخ.

^۲ - (فالولاية أمانة) څرنگه چې ولایت امانت دی، نو نور هر ډول واړه او لوی مسئولیتونه به هم امانت شمېرل کېږي. محمد بن عبدالکریم بن رضوان الموصلي. حسن السلوك الحافظ دولة الملوك، محقق: فواد عبدالمنعم احمد، ناشر: دار الوطن، ریاض، (---)، ۸۳ مخ.

^۳ - (فَيَجِبُ عَلَى السُّلْطَانِ أَنْ يَبْحَثَ عَمَّنْ يَسْتَحِقُّ الْوِلَايَةَ). مخکېنۍ مرجع.

^۴ - (فَإِنْ عَدَلَ عَنِ الْأَصْلَحِ إِلَى غَيْرِهِ لِأَجْلِ قَرَابَةٍ بَيْنَهُمَا.... فَقَدْ خَانَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالْمُؤْمِنِينَ.... وَالْمَطْبِعُ لَهُوَ إِيْقَابُهُ اللَّهُ بِنَقِيضِ قَصْدِهِ فَيَذُلُّ أَهْلَهُ وَيَذْهَبُ مَالُهُ). مخکېنۍ مرجع.

تبیان ————— اهل کار ته د کار سپارلو شرعي خبرنه

ژباړه: اې هغه کسانو چې ایمان مو راوړی د الله تعالی او د هغه رسول الله صلی الله علیه وسلم سره خیانت مه کوئ او خپل امانتونه مه خیانت کوئ حال دا چې تاسې پوهېږئ.

په لنډ ډول ویلای شو چې په هېڅ یوه اداره کې له اړتیا پرته د اهل او وړ کسانو په شتون کې د نا اهل کسانو گمارنه سمه نه ده. د وړ او اهل کسانو په شتون کې د انډیوالی او خپلولی په اساس گمارنې په حقیقت کې په هغه را سپارل شوي امانت کې خیانت کول دي او له دې څخه منعه راغلې ده^(۱). د فقهي په کتابونو کې د قضا اړوند راځي: (لَا يُؤَلَّى الْقَضَاءَ مَا لَمْ يَكُنْ لَهُ عِلْمٌ بِالْقَضَاءِ)^(۲).

ژباړه: د قضا منصب به هغه چا ته چې د قضا په برخه کې پوهه نه لري نه ورکول کېږي. د قضا منصب هغه کس ته ورکول چې په یاده برخه کې پوهه نه لري خیانت او کار نا اهله شخص ته سپارل دي.

له دې څخه معلومه شوه چې هر ډول مسئولیت لرونکی کار، لکه اداري، قضا، فتوا، تعلیم، امامت وغیره نه باید نا اهله کس ته وسپارل شي.

اهل کار ته د کار سپارلو معیارونه

دا چې په هر مسئولیت او کار کې د هغه اړوند ځانگړي معیارونه او اصول وي. کار اهل کار ته سپارل هم ځینې ځانگړي اصول لري چې دلته به ترې په مختصر ډول یادونه وشي.

الله تعالی په خپل کتاب قرآن کریم کې فرمایلي دي: ﴿إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ﴾ القصص: ۲۶.

^۱ - (وَدَخَلَ فِيمَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ مِنْ قَوْلِهِ تَعَالَى ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْنُوا اللَّهَ وَالرُّسُولَ وَتَحْنُوا أَمَانَاتَكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾). حسن السلوك الحافظ دولة الملوك، ۸۳ مخ.

^۲ - المبسوط، كتاب القاضي الى القاضي، شپاړسم جلد، ۱۰۹ مخ.

تبيان _____ اهل کار ته د کار سپارلو شرعي خبرنه

ژباړه: بېشکه! غوره د هر هغه چا چې ته يې مزدور نيسي هغه څوک دی چې قوتناک او امانتگر وي. چې ته يې د کار لپاره گماري زيات غوره، قوي او امانتدار دی.

دا آيت د حضرت موسی عليه السلام د قيصې په ترڅ کې راغلی دی، خو د ټولو زمانو لپاره يوه عمومي قاعده وړاندې کوي. وړتيا (قوت) او امانتداري، اهل کار ته د کار سپارلو مهم شرطونه دي.

دلته د القوي او الامين څخه مراد په کار کې قوت او په ورسپارل شوي خبر کې امانتداري ده^(۱).

د اسلامي فقهې له نظره، صرف تخصص بسنه نه کوي، بلکې امانتداري او صداقت هم مهم دي. لکه د حضرت يوسف عليه السلام خبره چې په قران کریم کې راغلې ده: ﴿قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ﴾ يوسف: ۵۵.

ژباړه: وويل (يوسف عليه السلام پاچا ته) ما د ځمکو په خزانو مقرر کړه، بېشکه زه ښه ساتونکی او ښه پوهه يم. يعنې زه هم پوهه او هم امانتدار يم.

له ابراهيم بن منذر څخه روايت دی، هغه له محمد بن معن څخه روايت کوي او وايي: عمر بن خطاب رضي الله عنه ته يوه مېرمن راغله او وې ويل: اې د مسلمانانو اميره! زما مېړه د ورځې روژه او د شپې عبادت کوي او زه بد گڼم چې له هغه څخه تا ته شکايت وکړم حال دا چې هغه د الله تعالی په عبادت کې بوخت دی. عمر رضي الله عنه ورته وويل: الله تعالی دې تا ته ښه بدله درکړي چې د خپل مېړه ستاينه کوي. مېرمنې مکرراً همدا شکايت کولو او عمر رضي الله عنه په تکرار سره همدغه ځواب ويلو. کعب بن سور الازدي شتون درلود او وې ويل: اې د

۱- (القَوِيُّ فِي الصَّنْعَةِ، الْأَمِينُ فِيمَا وَلِيَّ). محمد بن جرير بن يزيد ابو جعفر الطبري. تفسير الطبري (جامع البيان عن تأويل آي القرآن)، اتلسم جلد، لومړی چاپ، ناشر: دار هجر للطباعة والنشر والتوزيع، بيروت، (۱۴۲۲ هـ ق)، ۲۲۷ مخ.

تبیان _____ اهل کار ته د کار سپارلو شرعي خبرنه

مسلمانانو امیره! د مېرمنې او مېړه ترمنځ پرېکړه وکړه. عمر رضي الله عنه وويل: آيا په دې خبرو کې څه پرېکړه شته؟ کعب الازدي وويل: دا مېرمن د همبستۍ څخه د مېړه د لريوالي له امله تا ته شکايت کوي او د خپل حق غوښتنه کوي. عمر رضي الله عنه ورته وويل: که ته په دې خبرو پوهه شوی يې، نو ته يې په منځ کې پرېکړه وکړه. کعب الازدي وويل: مېړه يې راولی، نو مېړه يې حاضر کړای شو او کعب الازدي ورته وويل: مېرمن دې له تا څخه شکايت کوي. مېړه وويل: آيا د هغې په خوراک کې مې کمی او کوتاهي کړې ده؟ هغه وويل نه! مېرمنې په شعر کې وويل: اي هوښيار او عاقل قاضي... عبادت زما ملگری؛ زما له بیستري نه بوخت کړی دی (زما ملگری د خپل عبادت ځای دومره مشغول کړی چې زما د بیستري نه يې لرې کړی دی يعنې د حق غوښتنه يې کوله)..... بيا کعب الازدي د مېرمنې مېړه ته وويل: الله تعالى ستا لپاره خلور مېرمنې روا کړي دي، نو درې ورځې او شپې د الله تعالى بنده گي کوه او نورو شپو کې د مېرمنې حق پوره کوه. عمر رضي الله عنه وويل: قسم په الله تعالى زه نه پوهېږم چې ستا د کوم کار تعجب وکړم؟ آيا ستا د پوهې او که د دوی ترمنځ ستا د پرېکړې تعجب وکړم؟ زه! تا ته مې د بصري قضاء وسپارله (د بصري قاضي وټاکل شو)^(۱).

۱- (عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْمُنْذِرِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَعْنٍ، قَالَ: أَتَتْ امْرَأَةً إِلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَقَالَتْ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ زَوْجِي يَصُومُ النَّهَارَ، وَيَقُومُ اللَّيْلَ، وَأَنَا أَكْرَهُ أَنْ أَشْكُوهُ إِلَيْكَ وَهُوَ يَقُومُ بِطَاعَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ. فَقَالَ لَهَا: جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا مِنْ مُثْنِيَةٍ عَلَى زَوْجِهَا. فَجَعَلَتْ تُكَرِّرُ عَلَيْهِ الْقَوْلَ وَهُوَ يُكَرِّرُ عَلَيْهَا الْجَوَابَ، وَكَانَ كَعْبُ بْنُ سُورٍ الْأَزْدِيُّ حَاضِرًا، فَقَالَ: أَقْضِ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ زَوْجِهَا. قَالَ: وَهَلْ فِيمَا ذَكَرْتَ قَضَاءٌ؟! فَقَالَ: إِنَّهَا تَشْكُو مُبَاعَدَةَ زَوْجِهَا عَنْ فِرَاشِهِ وَتَطْلُبُ حَقَّهَا فِي ذَلِكَ. فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: أَمَا إِنْ فَهِمْتَ ذَلِكَ فَاقْضِ بَيْنَهُمَا. فَقَالَ كَعْبٌ: عَلَيَّ بِزَوْجِهَا. فَأُخْضِرَ، فَقَالَ: إِنَّ امْرَأَتَكَ هَذِهِ تَشْكُوكَ. فَقَالَ: هَلْ قَصَّرْتُ فِي شَيْءٍ مِنْ نَفَقَتِهَا؟ قَالَ: لَا. فَقَالَتِ الْمَرْأَةُ: يَا أَيُّهَا الْقَاضِي الْحَكِيمُ رُسْدُهُ... أَلَيْهِ خَلِيلِي عَنْ فِرَاشِي مَسْجِدُهُ..... ثُمَّ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَدْ أَبَاحَ لَكَ مِنَ النِّسَاءِ أَرْبَعًا فَلَكَ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ وَلِيَالِيهَا تَعْبُدُ

تبيان _____ اهل کار ته د کار سپارلو شرعي خبرنه
مشهور مفسر امام قرطبي رحمه الله د دې آيت ﴿فَأَنكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ
النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبْعًا﴾ النساء: ۳.

په تفسير کې هم د عمر رضي الله عنه دغه كيسه را نقل کړې ده^(۱).
د عمر بن خطاب رضي الله عنه دا کار د خلکو وړتيا او صلاحيت پېژندنه بللی شو،
ځکه يو د خلکو وړتيا پېژندل دي او بل يې له وړتيا نه کار اخيستل دي، د نبې
حکومت ولی لپاره دا دواړه لازمي او ضروري دي، په ټولنه او اداره کې په ښه
شکل سره د کار پرمخ بوتللو لپاره د اهل او وړ خلکو پېژندنه لازمي او حتمي ده
او بيا له همدې خلکو کار اخيستل اړين دي. لکه گوهرې چې د گوهر په لټون
کې په خاورو ايرو کې د گوهر پلټنه کوي بايد په ټولنه کې د وړ او صلاحيت
لرونکو خلکو همداسې پلټنه وشي.

له دې اثر څخه معلومېږي چې عمر رضي الله عنه نوموړی کس د ژورې فکري وړتيا،
د قرآن د معناوو پوهه، عقلي بصيرت او حکمت، ديني ژور درک او د علمي
ځواک پر اساس د گمارنې لپاره وړ وباله او هغه يې د بصري والي وټاکه، عمر
رضي الله عنه د خلکو د ټاکلو پر مهال د هغوی تقوی، پوهې او ژور فکر ته ډېر
ارزښت ورکاوه نه يوازې د نسب او ظاهري مقام کتلو ته.

همدارنگه د طالوت په واقع کې راځي چې: بني اسرائيلو خپل رالېږلي پيغمبر
عليه السلام ته وويل زموږ لپاره يو امير مقرر کړه..... الله تعالى د هغوی لپاره
طالوت د امير په توگه وټاکلو، ځکه الله تعالى هغه ته په علم او جسم کې پراخي

فِيهَا رَبُّكَ وَلَهَا يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ. فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: وَاللَّهِ مَا أَدْرِي مِنْ أَيِّ أَمْرِيكَ أَعْجَبُ؟ أَمِنْ فَهْمِكَ أَمْرُهُمَا
أَمْ مِنْ حُكْمِكَ بَيْنَهُمَا؟ اذْهَبْ فَقَدْ وَلَّيْتُكَ قَضَاءَ الْبَصْرَةِ. الزبير بن بكار بن عبدالله الأسدي.
الأخبار الموفقيات للزبير بن بكار، لومړی جلد، دويم چاپ، ناشر: عالم الكتب، بيروت،
۱۴۱۶ هـ ق، ۲۵۱ مخ.

۱- محمد بن احمد بن ابي بكر ابو عبدالله القرطبي. الجامع لأحكام القرآن (تفسير القرطبي)،
پنځم جلد، دويم چاپ، ناشر: دار الكتب المصرية، القاهرة، (۱۳۸۴ هـ ق)، ۱۹ مخ.

تبيان _____ اهل کار ته د کار سپارلو شرعي خپږنه

ورکړې وه او دا دواړه صفتونه د امارت لپاره اړين دي.... بني اسرائيلو په دې کار حيرانتيا ښودله او ويل يې څرنگه طالوت د امارت لپاره غوره شو. دا خو نه په نسب کې په موږ برتري لري او نه د ډېر مال څښتن دی. الله تعالى دوی ته بيان کړه چې له امارت څخه مقصد د واک او سلطې پراخول دي^(۱).

له دې څخه معلومېږي چې طالوت جسمي ځواک او علمي توانايي درلوده چې الله تعالى د دغه وړتيا په اساس د ياد امارت لپاره وړ وگڼو.

د فقهي له نظره علمي وړتيا مهمه ده لکه څرنگه چې فقهاء کرام وايي: (وَأَوَّلَى النَّاسِ بِالْإِمَامَةِ أَعْلَمُهُمْ بِالسُّنَّةِ) أَيِ بِالْفَقْهِ وَالشَّرِيعَةِ^(۲).

ژباړه: د لمانځه امامت لپاره وړ هغه کس دی چې په سنت يعنې فقه او شريعت کې پوهه ولري، ځکه اهل کار ته د کار سپارلو لپاره پوهه يو ځانگړی معيار گڼل شوی دی.

همدارنگه د امير په شرطونو کې راځي: (وزاد في الشروط العلم)^(۳).

او په شرطونو کې يې علم زيات کړو. يعنې دا چې امير او خليفه به پوهه کس وي. له دې څخه معلومه شوه چې د هر کار لپاره د هغه اړوند وړتيا په پام کې نيول مهم دي. نه بايد يو کس چې په کومه برخه کې پوهه لري د هغه پرته بله برخه کې وگمارل شي.

^۱ - (قَالُوا لِنَبِيِّ لَهُمْ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا.... فاصطفى الله سبحانه وتعالى طالوت؛ لأنه زاده بسطة في العلم والجسم، وهما الصفتان اللامتان للأمير.... وعجبوا كيف يختار طالوت، وهو ليس بذی فضل عليهم في النسب، وليس ذا مال وفير؛ فبين الله لهم أن الغاية من الإمارة هي بسط السلطان). محمد بن احمد بن مصطفى المعروف بابي زهرة، زهرة التفاسير، دويم جلد، ناشر: دار الفكر العربي، بيروت، (ـ)، ۸۸۱ مخ.

^۲ - محمد بن اڪمل الدين ابو عبدالله البابر تي. العناية شرح الهداية، لومړی جلد، ناشر: دار الفكر، بيروت، (ـ)، ۳۴۴ مخ.

^۳ - حاشية رد المحتار على الدر المختار، ۵۴۸ مخ.

تبيان _____ اهل کار ته د کار سپارلو شرعي خپړنه

له پورته دلائلو څخه معلومه شوه چې وړتيا، فهم، اخلاص.... د رهبرۍ او مسئوليت لپاره تر ټولو مهم معيارونه دي چې ياد معيارونه په دې ډول شماره وار يادولی شو:

۱- تعهد او تخصص.

۲- د اسلامي علومو څخه عمومي معلومات لرل.

۳- علمي ځواک

۴- امانت داري

۵- تقوی

۶- فهم او اخلاص

۷- توانايي

۸- ذهني او بدني وړتيا

۹- عقلي بصيرت او حکمت

۱۰- ژوره فکري وړتيا

اهل کار ته د کار سپارلو گټې

د دې لپاره چې کار اهل کار ته وسپارل شي او اداري مشکلات مو په سمه توگه حل شي لازم بولم؛ اهل کار ته د کار سپارلو گټې بيان کړم:

۱- اهل کار ته د کار سپارلو په صورت کې به هر نوعه فساد او مشکل په اداراتو کې حل او له منځه ولاړ شي.

۲- په ټولنه کې به د بېکارۍ کچه له منځه لاړه شي او يا به راتپيټه شي.

۳- د زده کړې او هنر لارې به پراخه شي.

۴- د حلالې روزۍ لپاره به اسانه، نېې او مناسبې لارې برابرې شي.

۵- د کار کولو لپاره به د خلکو تشويق او لېوالتيا زياته شي.

تبيان _____ اهل کار ته د کار سپارلو شرعي خبرنه

اهل کار ته د کار نه سپارلو زیان

دا چې په ټولنه کې اکثریت وخت دا موضوع مطرح کیږي چې وایي: (کار باید اهل کار ته وسپارل شي). په دې کې خو شک نه شته چې کار اهل کار ته سپارل او د کار لپاره د وړ او اهل کسانو پېژندنه؛ هوښیاري، ذکاوت، عقلانیت دی. خو په دې هم باید پوهه شو چې: که کار اهل کار ته و نه سپارل شي څه راپېښېدای شي؟ کار اهل کار ته سپارل په ټولنه کې د امن او سوکالۍ لامل گرځي، لیکن که چېرته کار اهل کار ته و نه سپارل شي، په ټولنه کې به فساد، د امانتونو ضایع کولو او د خلکو د حقوقو ضایع کېدو او ډېری داسې نورو غیر شرعي کړنو ته لاره هواره شي چې دا ټول به د قیامت د لویو نښو څخه وي. دې اړوند رسول الله صلی الله علیه وسلم داسې فرمایلي دي: **عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (إِذَا ضَيَعَتِ الْأَمَانَةُ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ. قَالَ: كَيْفَ إِضَاعَتُهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: إِذَا أُسْنِدَ الْأَمْرُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ) (۱).**

ژباړه: له ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی، وایي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: کله چې امانت ضایع شو نو د قیامت انتظار کوه چا پوښتنه وکړه چې امانت څنگه ضایع کیږي اې رسول الله؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایلي: کله چې کار نا اهلو ته وسپارل شي نو د قیامت انتظار کوه.

په کومه ټولنه کې چې کار اهل کار ته و نه سپارل شي او خلک د خپلو استعدادونو په رڼا کې و نه ګمارل شي امکان لري چې په کارونو کې خنډ او خنډ رامنځته شي، د خلکو حقوق ضایع او هر ډول فساد ته لار هواره شي. ابن

^۱ - محمد بن اسماعیل ابو عبدالله البخاري. صحيح البخاري، باب رفع الامانة، ۶۴۹۶ حديث، اتم جلد، لومړی چاپ، ناشر: دار طوق النجاة، بيروت، (۱۴۲۲ هـ ق)، ۱۰۴ مخ.

تبيان _____ اهل کار ته د کار سپارلو شرعي خبرنه
عابدين الشامي په خپل کتاب رد المختار على الدر المختار کې داسې ليکلي
دي: (إذا ولي السلطان مدرسا ليس بأهل لم تصح توليته)^(۱).

ژباړه: که حاکم او مشر یو داسې کس ښوونکی (تدریس کوونکی) وگماري چې
اهل نه وي، نو د هغه ټاکنه سمه نه گڼل کیږي. د حاکم کارونه ټول د خلکو په
مصلحت پورې مقید دي^(۲) او هغه کس چې وړتیا د یو کار ونه لري او په کار
وگمارل شي چې دا د مصلحت لمنځه وړلو لامل کیږي. د تدریس لپاره وړتیا دا
ده چې له مخکې به د تدریس مهارت لرونکی وي.
په لنډ ډول ویلای شو که په یوه ټولنه کې کار اهل کار ته ونه سپارل شي لاندې
خطرات به له ځان سره ولري.

۱- اداري فساد زیاتېږي.

۲- د خلکو اعتماد له ادارو ختمیږي.

۳- ټولنه له وړ اشخاصو بې برخې کیږي.

۴- نا تجربه او ناقص تصمیمونه، اداري له ناکامۍ سره مخ کوي.

پایله

له یادې خبرنې څخه لاندې پایلې په لاس راځي.

۱- اسلام موږ ته دا اصل را زده کوي چې هر مسئولیت باید اهل او وړ کس ته
وسپارل شي، ځکه چې د کار اهلیت د کار د ښه ترسره کېدو بنسټ دی. که دا
اصل مراعت شي، اداره پرمختګ کوي، خلک خوشحاله وي او ټولنه سوکاله

^۱ - محمد امین بن عمر ابن عابدين. رد المختار على الدر المختار شرح تنویر الابصار، پنځم
جلد، ناشر: دار الفكر للطباعة والنشر، بیروت، (۱۴۲۱ هـ ق)، ۴۴۰ مخ.

^۲ - (تَصَرُّفُ الْإِمَامِ عَلَى الرَّعِيَّةِ مَنُوطٌ بِالْمَصْلَحَةِ). عبدالرحمن بن أبي بكر، جلال الدين
السيوطي. الأشباه والنظائر، لومړی جلد، لومړی چاپ، ناشر: دار الكتب العلمية، بیروت،
۱۴۱۱ هـ ق، ۱۲۱ مخ.

تبيان ————— اهل کار ته د کار سپارلو شرعي څېړنه

کيږي، خو که دا اصل تر پښو لاندې شي، نو فساد، بې عدالتي او زوال حتمي کيږي.

۲- دا چې هر وگړی يو ازاد او حر انسان دی او په ټولنه کې د کار کولو حق لري، نو د ټولنې د چارو د ښه تنظيم لپاره اړينه گڼل کيږي، تر څو وگړي د خپلې توانايي او زیرکتيا پر اساس په ټاکلي ځای او دنده کې وگمارل شي.

۳- کار اهل کار ته سپارلو لپاره اړينه ده، تر څو د هر بست لپاره د نوماندو کسانو وړتيا درک او بيا له هغوی څخه وړ کس په ياده برخه کې وگمارل شي.

۴- کار اهل کار ته نه سپارل نه يوازې د امانت ضايع کېدل دي، بلکې هغه ستر خيانت دی چې له امله يې ټولنه د الله تعالی د قهر او غضب جوگه گرځي.

وړاندیزونه

د يادې څېړنې په پای کې لاندې وړاندیزونه کيږي.

۱- د دولت ټولو چارواکو ته وړاندیز کيږي؛ تر څو په ټولنه کې د هر بست گمارنې په پار د نوماندو کسانو وړتيا درک او بيا د وړتيا او اهليت په اساس د ياد بست لپاره وړ کس غوره کړي.

۲- د کار او ټولنيزو چارو وزارت ته وړاندیز دی؛ تر څو کار اهل کار ته د سپارلو لپاره د شفافو مقرريو ميکانيزم جوړ کړي.

۳- د ازموينو ملي ادارې ته وړاندیز دی، تر څو د اهليت پر بنسټ ازموينې تنظيم او ترتيب کړي.

۴- ټولو څېړونکو ته وړاندیز کيږي چې د عام ولس د پوهې او چارواکو ته د يوې سالمې طرحې وړاندې کولو لپاره؛ کار اهل کار ته د سپارلو اړوند ډول ډول علمي - تحقيقي مقالې او رسالې وليکي.

تبيان _____ اهل کار ته د کار سپارلو شرعي خبرنه
مأخذونه

- ١- القرآن كريم.
- ٢- ابن بكار، زبير، الأخبار الموفقيات للزبير بن بكار، ناشر: عالم الكتب، بيروت، دويم چاپ، ١٤١٦ هـ ق.
- ٣- ابن عابدين، محمد امين بن عمر، رد المحتار على الدر المختار شرح تنوير الابصار، ناشر: دار الفكر للطباعة والنشر، بيروت، ١٤٢١ هـ ق.
- ٤- أبو عبدالله، محمد بن اسماعيل البخاري، صحيح البخاري، ناشر: دار طوق النجاة، بيروت، لومړی چاپ، ١٤٢٢ هـ ق.
- ٥- أبي زهرة، محمد بن احمد بن مصطفى، زهرة التفاسير، ناشر: دار الفكر العربي، بيروت، (---).
- ٦- البابر تي، محمد بن اكمل الدين ابو عبدالله، العناية شرح الهداية، ناشر: دار الفكر، بيروت، (---).
- ٧- التميمي، محمد بن عبدالوهاب، مختصرة سيرة الرسول ﷺ، ناشر: وزارة الشؤون الإسلامية والأوقاف، المملكة العربية، ١٤١٨ هـ ق.
- ٨- الزيات، ابراهيم مصطفى احمد، المعجم الوسيط، ناشر: دار الدعوة، بيروت، (---).
- ٩- الزيلعي، فخر الدين. تبين الحقائق شرح كنز الدقائق، ناشر: المطبعة الكبرى الاميرية، القاهرة، لومړی چاپ، ١٣١٣ هـ ق،
- ١٠- السبكي، تاج الدين عبدالوهاب بن تقي الدين، الأشباه والنظائر، ناشر: دار الكتب العلمية، بيروت، لومړی چاپ، ١٤١١ هـ ق.
- ١١- السرخسي، محمد بن احمد بن ابي سهل شمس الأئمه، المبسوط، ناشر: دار المعرفة، بيروت، ١٤١٤ هـ ق.
- ١٢- السيوطي، عبدالرحمن بن أبي بكر. الأشباه والنظائر، ناشر: دار الكتب العلمية، بيروت، لومړی چاپ، ١٤١١ هـ ق.

تبيان _____ اهل كار ته د كار سپارلو شرعي خپږنه

۱۳- الطبري، محمد بن جرير بن يزيد ابو جعفر، تفسير الطبري (جامع البيان عن تأويل آي القرآن)، ناشر: دار هجر للطباعة والنشر والتوزيع، بيروت، لومړی چاپ، ۱۴۲۲ هـ.ق.

۱۴- العيني، بدر الدين، البناية شرح الهداية، ناشر: دار الكتب العلمية، بيروت، ۱۴۲۰ هـ.ق.

۱۵- القرطبي، محمد بن احمد بن ابي بكر ابو عبدالله، الجامع لأحكام القرآن (تفسير القرطبي)، ناشر: دار الكتب المصرية، القاهرة، دويم چاپ، ۱۳۸۴ هـ.ق.

۱۶- مناهج المدينة العالمية، السياسة الشرعية، ناشر: جامعة المدينة، سعودي، ۱۴۲۰ هـ.ق.

۱۷- الموصلي، محمد بن عبدالكريم بن رضوان، حسن السلوك الحافظ دولة الملوك، محقق: فواد عبدالمنعم احمد، ناشر: دار الوطن، رياض، (---).

نامزد پوهنپار خيرمحمد امرزاده

نقش فقه حنفي بر تأسيس نظام حقوقی اسلام

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِهِ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ.

مخلص البحث

لقد أدّى علم الفقه، في الماضي والحاضر، باعتباره علم الاستنباط الأحكام الشرعية من مصادر مثل القرآن الكريم والسنة والإجماع والقياس، دوراً حاسماً في إرساء النظام القانوني الإسلامي، ويعتبر أحد المصادر المهمة للنظام القانوني الإسلامي. في هذه الأثناء، أدّى الفقه الحنفي، الذي بلغ ذروته في عهد الخلافة العباسية، دوراً هاماً وبناءً في إرساء النظام القانوني الإسلامي. لذا، تسعى هذه المقالة، من خلال منهج بحثي مكتبي، إلى إبراز دور الفقه الحنفي في إرساء النظام القانوني الإسلامي، كما طوّرت أساليب تطبيقه من منظور الفقه والقانون. كما ذكرت آراء فقهاء الحنفية وعلماء القانون حول موضوع البحث. وتشير نتائج هذا البحث إلى أن الفقه الحنفي قد أسهم إسهاماً كبيراً في إرساء النظام القانوني الإسلامي، لا سيما في مجالات قانون الأسرة والمدني والجنائي، وأن غالبية أتباع المذاهب والدول الإسلامية قد نظموا هذه القوانين بناءً على مبادئ الفقه الحنفي. وبناءً على نتائج هذا البحث يوصي بأن يسعى علماء المذهب الحنفي إلى جعل الفقه الحنفي أكثر ديناميكية.

خلاصه

در گذشته و حال فقه به عنوان علم استنباط احكام شرعی از مصادری چون قرآن کریم، سنت، اجماع و قیاس نقش مبرم در تأسيس نظام حقوقی اسلام

تبیان _____ نقش فقه حنفی بر تأسیس نظام حقوقی اسلام

دارد و یکی از منابع مهم نظام حقوقی اسلام به شمار می رود، در این میان فقه حنفی که در زمان خلافت عباسیان به اوج شگوفایی خود رسید نقش مهم و سازندگی را در تأسیس نظام حقوقی اسلام دارد، بناً در این مقاله با رویکرد تحقیق کتابخانه‌ای سعی شده تا نقش فقه حنفی بر تأسیس نظام حقوقی اسلام برجسته گردد و طرق اجرای آن از دید فقه و حقوق نیز بسط گردیده است و نظریات فقه‌های حنفی و دانشمندان حقوق در رابطه به موضوع تحقیق نیز تذکر گردیده است، نتایج این تحقیق بیانگر این است که فقه حنفی بر تأسیس نظام حقوقی اسلام خصوصاً در بخش حقوق خانواده، مدنی و جزایی سهم گسترده دارد و اکثریت پیروان مذاهب و کشور های اسلامی، حقوق فوق را بر اساس اصول فقه حنفی تنظیم کرده اند. با توجه به نتایج این تحقیق توصیه می گردد که دانشمندان مذهب حنفی جهت پویایی هر چه بیشتر فقه حنفی تلاش نمایند.

کلمات کلیدی: فقه، حنفی، نظام، حقوق و اسلام

الكلمات المفتاحية: الفقه، الحنفي، النظام، القانون، الإسلام.

مقدمه

دین اسلام همواره تلاشی برای هدایت انسان در مسیر کمال و نظم بخشیدن به زندگی او بوده است، تلاشی که از باور های درونی آغاز و تا رفتارهای روزمره امتداد می یابد. انسان در درست زندگی کردن، نیازمندی چارچوبی روشن و قابل اعتماد است تا بتواند پیوند خویش را با الله متعال و افراد جامعه برقرار کند. در این میان فقه یکی از محدود علوم اسلامی است که از یک طرف به عنوان چارچوب دینی و عملی برای رفتار افراد جامعه عمل می کند و از طرف دیگر یکی از منابع اساسی نظام حقوقی اسلام می باشد و نقش چشمگیری در شکل گیری نظام حقوقی اسلام دارد. در این میان مذهب حنفی که پرشمارترین مذهب از لحاظ پیروان و از قدیمی ترین مذهب اهل سنت می باشد فقه حنفی

تبیان _____ نقش فقه حنفی بر تأسیس نظام حقوقی اسلام

را به عنوان یکی از منابع قانون گذاری و تصمیم گیری در مسائل حقوقی عرضه میکند، این فقه با استفاده از مبانی و اصول خویش روابط افراد را در جامعه و امت را در مقابل خلیفه و امیر مسلمانان و بالعکس آنرا تبیین نموده، وجایب و مسؤولیت های طرفین را آشکار می نماید، ازاین رو بسیاری از کشور های اسلامی فقه حنفی را منبعی برای نظام حقوقی شان قرار داده اند. لذا در این تحقیق علمی تلاش خواهد شد که مصادر فقه حنفی و نقش آن بر تأسیس نظام حقوقی اسلام برجسته گردد.

بیان مسئله

فقه حنفی با توجه به تغییرات اجتماعی و سیاسی جوامع اسلامی تحولات و پستی و بلندی بسیاری را پشت سر گذاشته است، از شگوفایی در عصر خلافت عباسیان گرفته تا ضعف در عصر پسا خلافت عثمانی ، اما روی هم رفته فقه حنفی که معتدل ترین فقه است با استفاده از مبانی استحسان ، مصالحه مرسله و قیاس به پیش رفت خود ادامه داده است و بهترین روش و نظریه را در باب حقوق و تنظیم روابط خانواده ، اجتماع و بخش قضایی ارایه میدهد و نسبت به فقه مذاهب اسلامی دیگر توانسته جایگاه خود را حفظ کند، برین سبب است که امروزه بسیاری از کشور های اسلامی در ارتباط موضوعات حقوقی شان به فقه احناف رجوع میکنند.

اهداف تحقیق

- ۱-تبیین نقش فقه حنفی بر نظام حقوقی اسلام
- ۲-ویژه گی های فقه حنفی
- ۳-تبیین مصادر و ویژه گی های نظام حقوقی اسلام

سوالات تحقیق

سوال اصلی تحقیق

- ۱- نقش مثبت فقه حنفی بر نظام حقوقی اسلام چیست؟

تبیان _____ نقش فقه حنفی بر تأسیس نظام حقوقی اسلام

سوالات فرعی تحقیق

۱- مبانی فقه حنفی چیست؟

۲- مصادر نظام حقوقی اسلام چیست؟

اهمیت تحقیق

فقه حنفی پسا خلافت عثمانی به دلیل استفاده کشور های اسلامی از مدل حقوقی غرب نقش پر رنگ خویش را تا جایی از دست داده بود ، و از طرف دیگر بعضی از گروه های اسلامی در عصر حاضر به مقابله با فقه برخاسته اند، و ترکیز شان براین که مجال برای فقه در عرصه تبیین احکام و حقوق نیست و سنت تبیین کننده همه موارد احکام و حقوق و تنظیم کننده روابط در جامعه است، ازاین رو تنها راه برجسته سازی فقه حنفی در بخش تبیین احکام و نظام حقوقی این است که تلاش شود علم فقه بسط داده شود و در تدوین مواد حقوقی در کشور های اسلامی مورد استفاده قرار گیرد و این ممکن نیست مگر اینکه خبرگان و دانشمندان با درنظر داشت مصلحت جامعه اسلامی بر نشر و باز بینی فقه حنفی بپردازد تا به شگوفایی که فقه حنفی در نظام حقوقی خلافت های عباسی و عثمانی داشت، برسد.

روش تحقیق

این تحقیق متکی به تحقیق توصیفی و کتابخانه یی است که در نخست موارد کلی موضوع تحقیق تجزیه، تحلیل و بررسی گردیده است و بعد به اصل موضوع که نقش فقه حنفی بر نظام حقوقی اسلام است پرداخته شده، و در پایان نقاط قوت و ضعف فقه حنفی نسبت به دیگر مذاهب فقهی تبیین گردیده، و مواد مورد استفاده در این مقاله از منابع فقهی، حقوقی و تاریخی جمع آوری شده است.

تبیین _____ نقش فقه حنفی بر تأسیس نظام حقوقی اسلام فقه

علم فقه یکی از شاخه های علوم اسلامی است که به بررسی و استنباط احکام شرعی عملی از مصادر شرعی می پردازد، و پس از قرآن کریم و سنت، بیشترین نقش را در سازمان دهی نظام اجتماعی و قضایی جهان اسلام دارد. و اهدافی همچو قرب به الله متعال؛ تأمین عدالت، مصالح عمومی، سازمان دهی روابط فردی و اجتماعی بر اساس شریعت و شناخت احکام شرعی را دنبال می کند، در ادامه تعریفی از علم فقه ارائه می گردد.

فقه در لغت به معنای فهم و دانش دینی به کار رفته است الله متعال می فرماید: **لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ** (توبه آیه ۱۲۲) ترجمه: تا در دین، فهم و دانایی پیدا کنند. هم چنان رسول الله صلی الله علیه وسلم می فرماید: **عَنْ مُعَاوِيَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ)**(^۱)

رسول الله صلی الله علیه وسلم می فرماید: الله متعال برای کسیکه خیر بخواهد آنرا عالم در دین میگرداند.

اما فقه در اصطلاح دانشمندان فقه و حقوق تبیین از احکام عملی است. علامه ابن عابدین که از جمله فقهای مذهب حنفی است، فقه را چنین تعریف نموده است (**العلم بالأحكام الشرعية الفرعية المكتسب من أدلتها التفصيلية**)(^۲)

ازاین تعریف هویدا می گردد که فقه علمی است که از احکام عملی بحث می کند ، وجایب و مسئولیت های فرد را تبیین نموده، و در بخش وضع قوانین در جامعه،تنظیم روابط اجتماعی، و روابط حاکم و ملت نقش به سزای دارد،

^۱ صحیح البخاری ، محمد بن اسماعیل البخاری (متوفای ۲۵۶ هـ ق) کتاب العلم : باب مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ جلد ۱ شماره حدیث ۷۱ بر اساس شماره گذاری ابن حجر العسقلانی . صحیح المسلم تحقیق فواد عبدالباقی ، کتاب الامارة جلد ۲ شماره حدیث ۱۰۳۷ (

^۲ ردالمحتار علی الدرالمختار لابن عابدین محمد امین بن عمر الشامی الحنفی (متوفای ۱۲۵۲ هـ ق) جلد ۱ صفحه ۱۱۸ .

تبیان _____ نقش فقه حنفی بر تأسیس نظام حقوقی اسلام
ساختار های خانوادگی؛ جزایی، اقتصادی، سیاسی و بین المللی را تبیین می
کند و مصدر خوبی در بخش های حقوق خانواده، معاملات؛ دعوی و جنایات
برای نظام حقوقی اسلام می باشد.

نظام حقوقی اسلام

نظام حقوقی اسلام، نظامی است که در بخش تنظیم روابط و تحقق عدالت
نقش مبرم در حاکمیت نظام اسلامی دارد، دانشمندان و خبرگان اهل حقوق،
نظام حقوقی اسلام را چنین تعریف نموده است، (نظام حقوقی اسلام یک نظام
مذهبی است که قواعد و اصول آن بر پایه وحی الهی بنیاد شده است و جز الله
متعال هیچ کس حق قانون گذاری احکام را ندارد).^(۱) لذا هر حکم و قانونی
که از طرف شارع نباشد از دید دانشمندان جهان اسلام ارزش و جایگاهی ندارد
زیرا شارع قاعده کلی را در این ارتباط بیان داشته است الله متعال می فرماید:

﴿إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ يَفُضُّ الْحَقُّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَصِّلِينَ﴾ (الأنعام، الآية ۵۷)

ترجمه : حکم و فرمان فقط از آن خداست؛ اوست که حق را بیان و روشن
می سازد، و او بهترین داوران و جداکنندگان میان حق و باطل است.

دانشمندان اسلامی به این باور هستند که شارع در قانونگذاری خویش احکام
شامل و کامل را فرستاده است، که از نقایص و کاستی ها عاری بوده ، و
همه‌ها با مقتضیات زمان و مکان می باشد؛ فقها و اهل دانش فقط طبق کلیات
و اصول آن می توانند حکم مسایل جدید را با در نظر داشت عدم تعارض با
نصوص شرعی و مقاصد کلی آن و با در نظر داشت مصلحت جامعه، استنباط
کنند.

نظام حقوقی اسلام بخش بزرگ از احکام خانواده همچون میراث، نکاح طلاق ...
و بخشی از احکام جزایی همچو حدود و قصاص را به طور مفصل تبیین نموده
است، اما در بخش های حقوق خصوصی و عمومی کلیات را تدوین کرده و تبیین

^۱ مبادی علم حقوق؛ از پوهاند دادمحمد نذیر استاد پوهنهی شرعیات پوهنتون کابل ، صفحه ۱۱۸.

تبیان _____ نقش فقه حنفی بر تأسیس نظام حقوقی اسلام
آن را به طور گسترده به دوش فقها و دانشمندان گذاشته است، اینجاست که فقه
به عنوان یکی از منابع نظام حقوقی اسلام تبارز می کند و مکاتب فقهی متعدد (
حنفی، مالکی، شافعی، حنبلی رحمهم الله در جهان اسلام ظهور می کند.

شکل گیری مکاتب فقهی

فقه در عصر تشریع: در زمان حیات رسول الله صلی الله علیه وسلم فقه اسلامی در
مرحله آغازین و پایه ریزی خود قرار داشت ، و از نظر اهمیت این دوره اساسی
ترین و الهام بخش ترین دوره فقه اسلامی است ، فقه در عصر پیامبر به معنای
فهم دین و اجرای عملی احکام شرعی در زندگی روزمره بود. و رسول اکرم صلی
الله علیه وسلم با اتکا به منابع اصلی تشریع (قرآن و سنت) به طور مباشر به مسایل
شرعی پاسخ میداد و اجتهاد به صورت محدود و در چارچوب تایید نظر رسول
اکرم صلی الله علیه وسلم انجام میگرفت به طور مثال اجتهاد رسول اکرم صلی الله علیه وسلم
در ارتباط اسیران غزوه بدر. ویژه های فقه اسلامی درین عصر وحی محور ؛
پاسخ محور ؛ عدم حرج و تدریجی بود.

فقه در عصر صحابه (رضوان الله تعالی علیهم اجمعین)^(۱)

مرحله دوم تطور و رشد علم فقه بعد از وفات رسول اکرم صلی الله علیه وسلم تا پایان
خلافت خلفای راشد در تاریخ اسلام به حساب می رود ، دراین دوره چون وحی
قطع شده بود و از طرف دیگر محدوده سرزمین اسلامی گسترش پیدا کرده بود،
فقه از حالت پرسش و پاسخ به سمت اجتهاد، تدوین قواعد کلی و توسعه حرکت
کرد. چون مسایل جدید در جامعه بروز می کرد ازاین رو نیاز به اجتهاد بیشتر
گردید و شاگردان رسول اکرم صلی الله علیه وسلم بر اساس قرآن و سنت و اجتهاد
شخصی به حل مشکلات پیش آمده می پرداختند، فقهای کبار صحابه هم چو
حضرت عمر؛ علی، ابن مسعود، ابن عباس و عایشه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ از جمله فقهای
اصحاب بودند که طبق مصلحت جامعه با درنظر داشت عدم تعارض با نصوص

^۱ صحابه به کسانی گفته میشود که با رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ملاقات کرده باشد.

تبیان _____ نقش فقه حنفی بر تأسیس نظام حقوقی اسلام

شرعی اجتهاد می کردند طوری که امام مسلم در کتاب خود حدیثی را نقل میکند که حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ در زمان خلافت خود طلاق ثلاثه را بر اساس مصلحت جامعه به عنوان طلاق بائن اجتهاد نمود، حضرت عبدالله بن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا می فرماید: قَالَ: كَانَ الطَّلَاقُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ، وَأَيُّ بَكْرٍ وَسَتَيْنِ مِنْ خِلَافَةِ عُمَرَ طَلَاقُ الثَّلَاثِ وَاحِدَةً، فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: إِنَّ النَّاسَ قَدْ اسْتَعْجَلُوا فِي أَمْرِ كَانَتْ لَهُمْ فِيهِ أُنَاةٌ، فَلَوْ أَمْضَيْنَاهُ عَلَيْهِمْ؟ فَأَمْضَاهُ عَلَيْهِمْ»^(۱).

ترجمه: از ابن عباس روایت است که گفت: (طلاق سه گانه) در زمان رسول خدا صلى الله عليه وسلم و زمان ابوبکر رضي الله عنه و دو سال از خلافت عمر رضي الله عنه، سه طلاق یک طلاق محسوب می شد. پس عمر بن خطاب گفت: مردم در کاری که برایشان فرصت و آرامی بود شتاب کردند؛ پس اگر آن را بر آنان جاری و لازم کنیم، چگونه خواهد بود؟ سپس عمر آن را بر آنان جاری کرد نافذ ساخت.

فقه در عصر تابعین^(۲)

دوره تابعین رحمهم الله مرحله ی انتقالی میان فقه غیرمدون صحابه کرام رضي الله عنهم و فقه مدون دوره ظهور مکاتب فقهی می باشد، با گسترش دامنه حاکمیت اسلامی شاگردان صحابه در شهرهای بزرگ هم چو مدینه، کوفه، بصره، مکه و شام سکونت گزیدند و با استفاده از روش اساتید شان به تشریع و تبیین احکام شرعی می پرداختند. و از فقههای این دوره میتوان از ابراهیم نخعی، سفیان ثوری، سعید بن مسیب رحمهم الله و نام برد درین زمانه بود که روش های متفاوتی جهت استنباط احکام آغاز شد، و دو گرایش فقهی به وجود آمد.

^۱ صحیح مسلم؛ کتاب الطلاق: باب ما جاء في طلاق الثلاث بكلمة واحدة. جلد ۲ شماره حدیث ۱۴۷۲

تحقیق فواد عبدالباقی: سند حدیث از نظر فواد عبدالباقی صحیح است.

^۲ تابعین به کسانی گفته میشود که با اصحاب رسول الله ملاقات کرده باشد.

تبیان _____ نقش فقه حنفی بر تأسیس نظام حقوقی اسلام گرایش فقهی اهل کوفه^(۱)

مکتب فقهی کوفه نمونه بارزی از توسعه فقه اسلامی است؛ این مکتب در قرون اولیه ه.ق برخلاف مکتب فقهی اهل حدیث به دلیل مواجهه با نیازهای مردم و واقعیت های عینی جامعه، بر استفاده از عقل، قیاس و استحسان در کنار قرآن کریم و سنت تأکید داشت؛ و با استفاده از استحسان و قیاس مکتب فقهی اهل کوفه به فقه تحلیل گرا، منطقی و کاربردی دست یافت و برجسته ترین وارث این مکتب فقه حنفی است که بیشترین پیرو را در عصر حاضر در میان مذاهب اسلامی دارد.

بنیان گذار مکتب فقهی کوفه ابراهیم نخعی از شاگردان علقمه تابعی و علقمه از شاگردان عبدالله ابن مسعود رضی الله عنه می باشد، وی متوفای سال ۹۶ ه.ق در کوفه است امام ذهبی در کتاب خود در ارتباط وی میفرماید: (هو الامام؛ الحافظ؛ فقیه العراق، وكان بصيرا بعلم ابن مسعود) ^(۲).

ترجمه: او امام بود؛ حافظ (دانای بزرگ حدیث) بود؛ فقیه عراق بود، و به علم عبدالله بن مسعود رضی الله عنه آگاه بود.

ادامه گرایش فقهی کوفه توسط امام ابوحنیفه رحمه الله به یک جریان فقهی بزرگ تبدیل شد که در قرن های بعدی اکثریت مطلق جهان اسلام پیرو آن بود و مذهب مورد عنایت دستگاه دولت های اسلام به حساب میآمد.

گرایش فقهی اهل حدیث مدینه^(۳)

مکتب فقهی مدینه به جریان فقهی گفته میشود که اساس استنباط احکام شرعی را بر مصادر شرعی (قرآن؛ سنت و آثار صحابه) پایه ریزی میکند؛ و موقعی زیادی به عقل و رأی در استخراج احکام نمیدهد. خاستگاه این مکتب فقهی

^۱ کوفه مرکز مکتب فقهی احناف شهری از کشور عراق امروزی است.

^۲ سیر أعلام النبلاء للإمام شمس الدین أبي عبد الله محمد بن أحمد الذهبي المتوفى سنة ۷۴۸ ه.ق : جلد ۴ صفحه ۵۲۱

^۳ مدینه (دار الهجرة) رسول اکرم صلی الله علیه وسلم یکی از شهر های امروزی عربستان می باشد.

تبیان _____ نقش فقه حنفی بر تأسیس نظام حقوقی اسلام

مدینه مرکز دعوت رسالت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم میباشد، شهر مدینه در عصر تابعین مرکز مهم علمی بود که سنت و روایت اصیل در آن حفظ شده بود.

موسس این مکتب فقهی سعید بن مسیب و بعد از وی امام مالک صاحب مذهب مالکی میباشد، سعید ابن مسیب متوفی ۹۴ هـ ق در مدینه است وی یکی از دانشمندان برزگ علم حدیث است، اگر چه سعید ابن مسیب از جایگاه بلند و بالایی در نزد دانشمندان جهان اسلام برخوردار است اما مکتب اهل حدیث به طور منسجم در یک چارچوب آموزشی توسط امام مالک سامان داده شد که کتاب "الموطا" وی مصداق بارز این مدعا است.

دکتر زرقالی در مورد امام مالک می فرماید: (هو الإمام المشهور صدر الصدور وأكمل العقلاء وأعقل الفضلاء، ورث حدیث الرسول، ونشر في أمته الأحكام والفصول، أخذ عن تسعمائة شيخ فأكثر، وما أفتی حتى شهد له سبعون إماماً أنه أهل لذلك، وكتب بيده مائة ألف حدیث)^(۱)

روش استنباط این مکتب بر وحی و نقل استوار است، و تاثیر چشمگیری بر اجتهاد اهل سنت دارد، و نقش مهمی در حفظ و نگهداری سنت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ایفا کرده است.

شکل گیری مکاتب فقهی در قرن دوم و سوم

قرن دوم و سوم هـ ق دوره طلایی برای رشد مکاتب فقهی بود و فقههای همچو امام ابوحنیفه رحمه الله در کوفه امام مالک رحمه الله در مدینه امام شافعی رحمه الله در مصر و احمد حنبل رحمه الله در عراق مکاتب فقهی شان را تاسیس نمودند، که هر کدام شان منهج مشخص را برای استنباط احکام انتخاب نمودند. ازین میان مکتب فقهی حنفی که مرکزیت آن شهر بغداد بود با روش تلفیقی از نقل و عقل به پیش رفت و خیلی زود به شگوفایی رسید. (کثرت شاگردان مکتب فقهی

^۱ شرح الزرقانی علی موطاء الامام مالک، جلد ۱ صفحه ۷ تألیف محمد بن عبدالباقی ازهری؛ مالکی. (متوفای ۱۰۹۹ هـ ق)

تبیان _____ نقش فقه حنفی بر تأسیس نظام حقوقی اسلام
احناف، ورود به دستگاه خلافت عباسی و عثمانی ها و استفاده از استحسان و
قیاس برای پاسخ به مسائل جدید)^(۱)

در کل گسترش فقه حنفی نتیجه ای از ترکیب قدرت علمی، حمایت سیاسی،
نظام آموزشی کارآمد؛ تدوین قواعد کلی فقهی و انعطاف در اجتهاد میباشد و این
عوامل سبب شد تا فقه حنفی در بسیاری از سرزمین های اسلامی چون عراق؛
مصر؛ ترکیه، افغانستان؛ پاکستان؛ هندوستان و کشورهای آسیایی مرکزی
گسترش پیدا کند و تا امروز نیز نفوذ خود را در کشورهای فوق حفظ کند.

نقش فقه حنفی بر نظام حقوقی اسلام

مکتب فقهی حنفی نقش تاریخی و به سزای در تدوین قوانین و مقررات حقوقی
در جهان اسلام دارد به ویژه در بخش های حقوق فامیل، قانون مدنی و جزایی
.... نقش فقه حنفی بسیار برجسته و بنیادین است. در ادامه مهم ترین ابعاد
نقش فقه حنفی را به بررسی می گرم.

۱- نظام مند کردن قواعد فقهی و حقوقی

فقه حنفی با تأکید بر نقل و عقل و استفاده از استحسان و قیاس، قواعد حقوقی
منظمی تدوین کرد، که زمینه ساز توسعه نظام حقوقی اسلام شد. این قواعد
تدوین یافته در بخش های مختلف همچو حقوق مدنی، جزا، معاملات، خانواده
و ارث بکار گرفته شدند. نمونه ای از این قواعد میتوان از کتاب های فقهی
احناف چون الاصل، الآثار، الخراج و..... نام برد.

(بسا انسان پنجاه سال در فقه و تفسیر اشتغال نموده و با فقها نشست و از آنها
آموخته و تمرین کرده، باز می بینیم در خور قضا، حکم و فتوا نمی باشد، ولی
در مدت یک سال که فقه حنفی و یا مانند آن را می خواند و به اصول فقه آشنا

^۱ المدخل الى مذهب ابي حنيفة النعمان از دکتر احمد سعيد حوى (متوفای ۱۴۰۹ هـ ق) صفحه ۸۲

تبیان _____ نقش فقه حنفی بر تأسیس نظام حقوقی اسلام

می شود، لایق مقام قضاء و حکومت یک شهرستان می گردد؛ چند روزی آموختن فقه حنفی مطابق چندین سال تعلیم فقه دیگران است^(۱)

درکل فقه حنفی با تأسیس قواعد کلی، استفاده عقلانی از قیاس، تدوین اصول فقه و تأثیر بر نظام حقوقی اسلام موفق شد که فقه اسلامی را از حالت پراگندگی به طرف نظام مند سازی علمی، منطقی و کاربردی سوق دهد و این نظام مندی جهت غنا مندی نظام حقوقی اسلام خیلی مفید و پر بار می باشد و زمینه دسترسی افراد و جامعه را به حقوق اساسی شان برابر ساخته است و از طرف دیگر دستگاه نظام اسلامی را جهت تطبیق عدالت یاری می کند، و این نظام مندی یکی از بزرگترین عوامل گسترش مذهب حنفی در جهان اسلام است.

۲- تدوین نخستین کتاب های فقهی حقوقی

امام محمد بن حسن شیبانی رحمه الله و قاضی القضاات امام ابو یوسف رحمه الله شاگردان برجسته ی امام ابوحنیفه رحمه الله از نخستین افرادی بود که فقه حنفی را بر مبنای قواعد کلی به صورت سیستماتیک در قالب کتاب ها به رشته تحریر در آوردند.

۱- امام محمد بن حسن شیبانی رحمه الله و کتاب های وی

امام شافعی رحمه الله در فضیلت امام محمد می فرماید: (مارأیت رجلاً أعلم بالحرام والحلال، والعلل، والناسخ والمنسوخ من محمد بن الحسن)^(۲) ترجمه: هیچ مردی را ندیدم که در (مسائل) حلال و حرام، و علل (حدیث)، و ناسخ و منسوخ دانایتر از محمد بن حسن باشد، و کتابهای ظاهر الروایت عبارت اند از: ۱- المبسوط، ۲- الجامع الصغير، ۳- الجامع الكبير، ۴- الزيادات، ۵- السير الكبير، ۶- السير الصغير، به این شش کتاب در فقه حنفی «ظاهر الرواية» گفته می شود.

^۱ تمدن اسلامی دوره عباسیان از محمد سپهری صفحه ۶۵

^۲ المدخل إلى مذهب الحنفي النعمان، از دکتر احمد سعید حوی (متوفای ۱۴۰۹ هـ ق) صفحه ۸۹

تبیان _____ نقش فقه حنفی بر تأسیس نظام حقوقی اسلام الکتاب

کتاب (الکتاب) تألیف امام محمد بن حسن شیبانی یکی از معتبرترین منابع فقهی مذهب حنفی و از آثار اولیه فقه حنفی به حساب می آید که نقش چشمگیری در نظام مند ساختن فقه حنفی داشته است، این اثر در میان دانشمندان به عنوان "الاصل" نیز شناخته شده است. مهم ترین چاپ این کتاب تحقیق محمد بیوکالن می باشد که از طرف نشریه "دار ابن حزم بیروت ۱۴۳۳ هـ. ق منتشر گردیده است. این کتاب در حقیقت پایه گذار مکتب حنفی در بخش تدوین و نظام مند سازی فقه حنفی است، و سندی معتبر از آغاز تحول فقه اسلامی به فقه مدون و روش مند می باشد.

الآثار

کتاب الآثار امام محمد بن حسن شیبانی رحمه الله کتاب دیگری است که بنیاد مذهب حنفی را غنی ساخته است این کتاب برخلاف الاصل که به روش سوال وجواب تدوین شده است، زیرا این کتاب بیانگر پیوند فقه حنفی با حدیث است که به شکل روایی تحریر گردیده است، محتوای این کتاب مجموعه ای از احادیث، آثار صحابه و اقوال و فتواهای امام ابوحنیفه رحمه الله می باشد. الآثار معتبر ترین کتاب در بخش حفظ آثار میراث روایی امام ابوحنیفه رحمه الله می باشد، که نقش محوری در شکل گیری و تدوام مذهب حنفی ایفاء کرده است. مشهور ترین چاپ این اثر تحقیق ابوالوفا افغانی است که از طرف نشریه "دارالکتب العلمیه بیروت در سال ۱۴۱۳ هـ. ق نشر گردیده است.

۲- قاضی القضاات امام ابو یوسف رحمه الله و کتاب الخراج وی

(الخراج) اثر قاضی القضاات امام ابویوسف رحمه الله یکی دیگر از شاگردان برجسته امام ابوحنیفه رحمه الله می باشد؛

این کتاب تنها یک منبع فقهی نیست بلکه یک دستور جامع حکومتی در حوزه های سیاسی و اقتصادی است، این اثر دارای ساختار، فقهی، اجرایی و

تبیان _____ نقش فقه حنفی بر تأسیس نظام حقوقی اسلام
کاربردی است، که محتوای آن از تأمین عدالت و مسئولیت های حاکم گرفته
تا احکام مالیات را شامل می باشد و منبع خوبی برای مدیریت یک نظام می
باشد. دکتر حوی می فرماید: (قد استفاد مذهب الحنفي من ابي يوسف فوائد جلیلة
اذ ان اختیاره للقضاء جعله بصقل المذهب صقلا عمليا) ^(۱) "

مذهب حنفی بهره بزرگی از امام ابو یوسف برده است زیرا وی فقه حنفی را
عملاً در دستگاه قضا صیقل داده است. کتاب الخراج از طرف نشریه های
مختلف به چاپ رسیده یکی از این نشریه ها دار الكنوز المعرفة عمان اردن سال
۲۰۰۹ م محقق محمد باجس می باشد.

ورود فقه حنفی به دستگاه خلافت عباسی ها

نقش فقه حنفی در خلافت عباسی بسیار بنیادین و چند لایه بود. فقه حنفی
بر علاوه یک مکتب فقهی در ابزار مهم اداره سیاسی و قضایی نقش مبرم و
کلیدی ایفا کرد در ادامه نقش فقه حنفی را در دستگاه خلافت عباسی ها طی
چند محور به بررسی می گرم.

۱- ورود فقه حنفی در دستگاه قضایی خلافت

خلفای عباسی در اوایل به مکتب فقهی احناف توجه خاصی داشتند که با
انتخاب امام ابو یوسف ^{رحمه الله} به حیث قاضی القضاة در زمان خلافت هارون
الرشید به اوج خود رسید و فقه حنفی به عنوان فقه رسمی دستگاه خلافت در
آمد و این انتصاب سبب شد که فقه حنفی در تمام نهاد های حکومتی گسترش
یابد. ورود امام ابویوسف در دستگاه قضایی عباسی ها زمینه را برای رسمی
سازی فقه حنفی در همه سطوح حکومتی برابر ساخت؛ و همه قضاة که در
محاکم قضایی انتصاب می شد اکثریت مطلق آنها حنفی مذهب بودند و داوری
های شان را بر اساس فقه احناف استوار کرده بودند. خضری بک بیان می کند
(كان هارون الرشيد بن محمد المهدي خليفة المسلمين في النصف الثاني من قرن الثاني

^۱ المدخل إلى مذهب الحنفي النعمان ، دکتر احمد سعید حوی (متوفای ۱۴۰۹ هـ ق) صفحه ۸۷

تبیان _____ نقش فقه حنفی بر تأسیس نظام حقوقی اسلام
و کان قاضی قضاته ابا یوسف^(۱). ترجمه: هارون الرشید بن محمد المهدی در
نیمه دوم قرن دوم، خلیفه مسلمانان بود، و قاضی القضاة او امام ابویوسف بود.

۲- نظام مند ساختن احکام و نظام حقوقی خلافت عباسی ها

دستگاه خلافت عباسی ها نیازمند یک نظام حقوقی منسجم؛ عقلانی و پاسخگو به تحولات جدید بود، در این میان فقه حنفی به دلیل ویژه گی های اجتهادی و انعطاف پذیری در برخورد با واقعیت های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی گزینه مناسب بود، از این رو زود مورد توجه دستگاه خلافت قرار گرفت و ابو یوسف و با استفاده از فرصت فقه حنفی را به فقه کاربردی برای دستگاه خلافت تبدیل کرد، و در این برهه زمانی کتاب الخراج خود را تحریر نمود که عملاً احکام آن در همه بخش های دستگاه قضایی مرعی الاجرا بود. محمد خضری بک در کتاب محاضرات تاریخ الأمة می فرماید: (الخراج تألیف امام ابو یوسف، شامل سه بحث عمده بود یکی وظایف حاکم و مسئولیت های آن جهت تحقق عدالت که معمولاً در مقدمه ذکر شده است دوم بحث بیت المال و طرق جمع آوری اموال بیت المال سوم بحث مصرف بیت المال بود)^(۲)

۳- گسترش فقه حنفی در ساختار آموزشی عباسی ها

ساختار آموزشی در دوره خلافت عباسی ها خصوصاً فقه حنفی یکی از پایه های مهم شکل گیری تمدن اسلامی است در این دوره آموزش به تدریج از حالت سنتی حلقات درسی به نهادهای نظام مند و سازمان یافته تبدیل شد دارالعلوم ها ؛ و بیت الحکمه ها و نظامیه ها تأسیس گردید، نمونه ی بارز آن تأسیس بیت الحکمه توسط هارون رشید می باشد.

^۱ محاضرات تاریخ الأمة لشیخ محمد بن عقیفی الخضری بک (متوفای ۱۳۴۵ هـ ق) صفحه ۱۳۸

^۲ محاضرات تاریخ الأمة لشیخ محمد بن عقیفی الخضری بک (متوفای ۱۳۴۵ هـ ق) صفحه ۱۳۹

تبیان _____ نقش فقه حنفی بر تأسیس نظام حقوقی اسلام
(بیت الحکمه را در بغداد هارون رشید تأسیس کرد و در عصر مامون در اوجی
از شکوه و عظمت قرار داشت و بسان دانشگاهی بود که مراجعین به آنجا
حضور به هم رسانده و به مذاکره؛ مطالعه و نسخه برداری می پرداختند)^(۱)

ورود فقه حنفی به دستگاه خلافت عثمانی ها

نقش فقه حنفی در دستگاه خلافت عثمانی ها بسیار چشمگیر و سازمان یافته
بود و میتوان یاد آوردش که فقه حنفی پایه های نظام حقوقی ، قضایی ، اداری
و فرهنگی نظام عثمانی ها را تشکیل می داد در ادامه چند محور نقش فقه
حنفی را در دستگاه خلافت عثمانی ها به بحث می گیریم.

۱- قانون گذاری بر اساس فقه حنفی

درکل گفته میتوانیم که اکثریت قوانین دستگاه خلافت عثمانی چون قوانین
مدنی؛ جزایی ، مالی و سیاسی از فقه حنفی اقتباس شده بود و همه دستگاه
قضایی بر اساس احکام فقه حنفی داوری می کردند. شاخص ترین اثر قانون
گذاری دوره عثمانی ها بر مبنای فقه حنفی تدوین مجلة الاحکام العدلیه است.
مجلة الاحکام العدلیه نخستین کتاب فقهی است که به شیوه مدون و قانونی
تحریر گردیده و تلفیق فقه اسلامی با ساختار حقوق جدید می باشد که
بسیاری از کشور ها در تدوین قوانین شان از آن الهام گرفته است این کتاب به
دستور سلطان عبدالعزیز عثمانی بین سال های ۱۲۸۶ هـ. ق الی ۱۲۹۳ هـ.
ق توسط جمعی از دانشمندان اول به زبان ترکی تدوین گردید. دکتر زرقا می
فرماید: (فقد استغرق تحریر مجلة الاحکام العدلیه بین سبع الی ثمانی سنوات من خلال
عام ۱۲۸۶ هـ ق حتی اواسط عام ۱۲۹۳ هـ ق وکتب مجلة اولاً باللغة التركیه)^(۲)
'مجلة الاحکام العدلیه شامل ۱۸۵۱ ماده حقوقی است که در پهلوی آن دارای
یک مقدمه نیز میباشد که شامل ۹۹ قاعده فقهی است. این کتاب معتمد

^۱ تمدن اسلامی از استاد عبدالرب حازم هروی صفحه ۱۴۱

^۲ المدخل الفقهی العام ، لمصطفی احمد الزرقا الحنفی (متوفای ۱۴۲۰ هـ ق)؛ جلد ۱ صفحه ۲۳۹

تبیان _____ نقش فقه حنفی بر تأسیس نظام حقوقی اسلام
توسط نشریه های متعدد به چاپ رسیده و شروحي زیادی دارد یکی از این چاپ
ها چاپ دار المعرفة بیروت است که به تاریخ ۲۰۰۰ م. صورت گرفته است.

۲- نظام آموزشی مبتنی بر فقه حنفی

سیستم آموزشی دروه عثمانی ها در حقیقت پیشرفته ترین و سازمان یافته ترین
نظام آموزشی تاریخ تمدن اسلام است این سیستم به طور مستقیم با نهاد های
دینی؛ قضایی و فقهی پیوند داشت. و مراکز آموزشی ابتدایی، متوسطه؛
دارالحديث و دارالافتاء ایجاد گردید. و این مراکز علمی از طرف شیخ الاسلام
که عالی ترین مرکز دینی در دولت عثمانی بود کنترل و نظارت می گردید^(۱)

۳- مذهب رسمی دستگاه دولت عثمانی

فقه حنفی به دلیل استفاده روش مند از قیاس، استحسان و عرف با نیاز های
دولت داری؛ مالیات، و مسائل مدنی در مقایسه با دیگر مکاتب فقهی سازگار
تر بود، ازینرو مورد عنایت دستگاه خلافت عثمانی قرار گرفت، و عملاً در اواسط
دوره خلافت به عنوان مذهب رسمی دولت در همه ساختار های قضایی،
آموزشی و اجتماعی پذیرفته شد و اکثریت قضات دستگاه خلافت حنفی مذهب
بود دکتور قطان می گوید (لما حکم العثمانيون حصروا القضاء في المذهب الحنفي،
لأنه مذهبيهم، فساعد هذا على انتشار المذهب وتعلمه في عامة الأقطار الإسلامية)^(۲).
ترجمه: عثمانی ها درحکومت شان، قضاوت را در مذهب حنفی محدود
ساختند، زیرا مذهب خودشان بود؛ و این امر به گسترش مذهب (حنفی) و
فراگیری آن در بیشتر سرزمین های اسلامی کمک کرد.

نقش فقه حنفی بر نظام حقوقی کشور های امروزی

یکی از مباحث مهم و اساسی در عصر حاضر نقش فقه حنفی بر نظام حقوقی
کشور های اسلامی است و فقه حنفی با اصول و مبانی ی که دارد تنها در

^{۱۸} تاریخ التشریع الاسلامی از مناع بن خلیل القطان (متوفای ۱۴۲۰ هـ ق) صفحه ۳۴۲

^۲ تاریخ التشریع الاسلامی، از مناع بن خلیل القطان (متوفای ۱۴۲۰ هـ ق) صفحه ۳۴۲

تبیان _____ نقش فقه حنفی بر تأسیس نظام حقوقی اسلام

شکل گیری نظام های حقوقی گذشته جهان اسلام، نقش نداشته بلکه امروزه نیز به طور مستقیم و غیر مستقیم بر نظام های حقوقی مدرن نقش چشمگیری دارد. فقه حنفی با تدوین قواعد کلی فقهی و تدوین مجله الاحکام العدلیه امروزه در نظام های حقوقی کشورهای اسلامی قابل اعمال است؛ این قواعد کلی در قانون کشور های چون مصر ؛ افغانستان؛ پاکستان ؛ هندوستان ؛ ترکیه ؛ اردن الهام بخش میباشد.

بحث موردی نقش فقه حنفی بر نظام حقوقی افغانستان

فقه حنفی در مراحل نخست تأسیس خود وارد سرزمین های خراسان و ماورا النهر شد؛ و در عهد سامانیان و غزنویان و تیموریان گسترش پیدا کرد، و از اساسی ترین مبانی نظام حقوقی افغانستان در بخش سنتی و قانون گذاری مدرن به شمار میرود، مذهب احناف نه تنها در بُعد عبادتی بلکه در بخش نظام مند سازی سیستم قضایی، مدنی و اجتماعی افغانستان نقش برآورده و چشمگیری دارد.

آنچه به صورت دقیق و متقن به ما رسیده است اولین قانون مدون در زمان سلطنت امان الله خان به تصویب رسیده است اگر چه وی مدل فرهنگ غربی و اروپایی را در افغانستان پیاده کرد اما با آن هم فقه حنفی نقش خود را در بخش تدوین قانون از دست نداد، طوریکه دکتر عبدالعلی محمدی در این باره چنین بیان میکند: (نظام نامه عالی دولت افغانستان در سال ۱۳۰۱ هـ. ش در قالب ۷۳ ماده از طرف لویه جرگه تدوین گردید؛ مطابق این قانون دین رسمی افغانستان دین اسلام تعریف شد و مواد ۱ الی ۱۰ آن در چوکات دولت دستگاه قضایی را مستقل و قانونی اعلان نمود. و در سال ۱۹۲۴ الی ۱۹۲۵ قانون جزای عمومی در قالب ۳۰۸ ماده به تصویب رسید و جرایم حدود و قصاص را طبق فقه حنفی شریعت اسلام تعریف نموده بود)^(۱)

^۱ نظام حقوقی افغانستان ، از دکتر عبدالعلی محمدی حقوق دان معاصر افغانستان ، صفحه ۲۲)

تبیان _____ نقش فقه حنفی بر تأسیس نظام حقوقی اسلام

نقش فقه حنفی بر دستگاه قضایی امارت اسلامی افغانستان

با روی کار آمدن امارت اسلامی افغانستان مکتب فقهی احناف بار دیگر رونق پیدا کرد و به عنوان مذهب رسمی امارت اسلامی افغانستان تعریف گردید و از طرف دیگر به عنوان فقه کاربردی در بخش های سیاسی، قضایی و آموزشی مورد استفاده قرار گرفت، و مرتکب همه جرایم چون حدود، قصاص و تعزیرات طبق فقه حنفی محاکمه می گردد.

نتیجه گیری

فقه حنفی یکی از نخستین مکاتب فقهی جهان اسلام است که نقش چشمگیر، نظام مند و پایدار بر نظام حقوقی اسلام دارد؛ و با انعطاف پذیری که دارد در بخش نظام مند سازی فقه؛ اساس گذاری حقوق اسلامی و انتقال فقه از دانش فردی به فقه حکومتی خدمات بی بدیلی را ارائه کرده است. این مکتب با استفاده روش مند قیاس، استحسان و عرف قدرت پاسخگویی را به نیازهای جامعه در هر عصر و جغرافیه ای دارد، و با ورود در دستگاه خلافت عباسی ها و عثمانی ها به شگوفایی رسید. مکتب فقهی احناف در محور های نظام مند سازی حقوق؛ تدوین قواعد کلی فقهی و شکل دهی دستگاه قضایی جهان اسلام نقش بزرگی را در گذشته و حال ایفاء کرده است. و تا امروز نفوذ خود را بر نظام های حقوقی کشور های اسلامی حفظ کرده؛ و دانش فقهی بزرگی را به میراث گذاشته است.

پیشنهادهای

- جهت هر چه بیشتر نظام مند سازی فقه حنفی کنفرانس های علمی بیشتر در سطح کشور برگزار گردد.
- به ستره محکمه و وزارت تحصیلات عالی کشور پیشنهاد می نمایم تا نقش فقه حنفی در بخش قضایی را برجسته ساخته و در این ارتباط اثرهای علمی بیشتری به جامعه تقدیم کنند.

تبيان _____ نقش فقه حنفی بر تأسيس نظام حقوقی اسلام
- به وزارت عدليه و اکادمی علوم افغانستان پیشنهاد می نمایم تا در بخش
تدوین حقوق فامیل، مدنی و قضایی از فقه حنفی استفاده بهینه نمایند.
مأخذ

۱. قرآن کریم
۲. ابن عابدین، محمد امین الشامي الحنفی (متوفای ۱۲۵۲ هـ ق). رد المحتار علی الدر المختار ریاض: دارالکتب العلمیة. سال نشر ۱۴۲۳ هـ ق
۳. القطان، دکتر مناع بن خلیل (متوفای ۱۴۲۰ هـ ق). تاریخ التشریع الاسلامی. قاهره: مکتبة وهبة. سال نشر ۱۴۲۲ هـ ق
۴. بخاری، أبو عبدالله محمد بن إسماعیل بن إبراهيم (متوفای ۲۵۶ هـ ق) صحیح البخاری ریاض، ناشر مکتبة دارالسلام سال نشر ۲۰۱۵ م
۵. حوی، دکتر احمد سعید (متوفای ۱۴۰۹ هـ ق) المدخل الى مذهب ابی الحنیفة النعمان. ریاض: ناشر دارالاندلس الخضراء. سال نشر ۱۴۲۳ هـ ق
۶. خضری بیک، محمد العفیفی (متوفای ۱۳۴۵ هـ ق) محاضرات تاریخ الامة. بیروت: مکتبة التجارية الكبرى. سال نشر ۱۴۲۹ هـ ق
۷. ذهبی، شمس الدین أبي عبد الله محمد (متوفای ۷۴۸ هـ ق). سیر اعلام النبلاء. بیروت: مؤسسة الرسالة. سال نشر ۱۴۰۱ هـ ق
۸. زرقا، دکتر مصطفی (متوفای ۱۴۲۰ هـ ق). المدخل الفقهي العام. دمشق: دارالقلم. سال نشر ۱۴۲۵ هـ ق
۹. زرقانی، محمد بن عبد الباقي مالکی (متوفای ۱۰۹۹ هـ ق) شرح الزرقانی علی موطاء الامام مالک؛ قاهره: مکتبة الثقافة الدينية. سال نشر ۱۴۲۴ هـ ق.
۱۰. سپهری، محمد سپهری، تمدن اسلامی دوره عباسیان، تهران؛ انتشارات سمت؛ سال ۱۴۰۳ هـ ش.
۱۱. محمدی، دکتر عبدالعلی. نظام حقوقی افغانستان کابل: خاتم النبیین. سال نشر ۱۳۹۵ هـ ش

- تبيان _____ نقش فقه حنفی بر تأسيس نظام حقوقی اسلام
۱۲. نذیر، پوهاند دادمحمد. مبادئ علم حقوق. کابل: حامد رسالت. سال نشر ۱۳۹۵ هـ ش
۱۳. نیشاپوری، أبو الحُسَین مسلم بن الحَجَّاج بن مسلم القُشَيري (متوفای ۲۶۱ هـ ق) صحيح المسلم. (قاهره: دارالحديث. سال نشر ۱۴۱۲ هـ ق
۱۴. هروی، عبدالرب حازم. تمدن اسلامی. کابل: انتشارات نویسا. سال نشر ۱۴۰۲ هـ ش)

معاون سرمحقق عبدالحميد وفا

ميانه روى در زندگى فردى در پرتو آيات

و سنت نبوى صلى الله عليه وسلم

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ.

ملخص البحث

يتناول هذا البحث الموسوم بـ«الاعتدال في الحياة الفردية في ضوء الآيات والسنة النبوية» واحداً من اهم المبادئ الأخلاقية والسلوكية في الإسلام، وهو مبدأ الاعتدال والتوسط. يسعى هذا البحث إلى دراسة مفهوم الاعتدال دراسة تحليلية و تطبيقية من خلال نصوص القرآن الكريم وأحاديث النبي صلى الله عليه وسلم وبيان دوره في تنظيم حياة الإنسان الفردية والاجتماعية.

إن الاعتدال في المنظور الإسلامي يعني اجتناب الإفراط والتفريط في جميع جوانب الحياة، من القول والعمل، والإنفاق والاستهلاك، والعبادة والمعاملة، إلى العلاقات الاجتماعية والربوية، وقد وصف القرآن الكريم الأمة الإسلامية بأنها «أمة وسطا» كما جسد النبي صلى الله عليه وسلم هذا المبدأ في سلوكه وأفعاله، فكان مثلاً كاملاً للاعتدال في العبادة، والمعاش، والمعاملة.

وتبين نتائج البحث أن الالتزام بمبدأ الاعتدال يؤدي إلى توازن نفسي وأخلاقي، واستقرار اجتماعي، وبناء مجتمع سليم ومتناسق. كما يظهر أن الإسلام دين واعي شامل، ينظم حياة الإنسان في جميع ميادينها، ويجعل من الاعتدال معياراً للفضيلة، وضماناً لتحقيق الكمال والسعادة في الدنيا والآخرة. ومن ثم، فالاعتدال في الإسلام ليس مجرد خلقٍ فردي، بل هو أساس معرفي وأخلاقي واجتماعي لبناء الإنسان المتوازن والمجتمع الصالح.

تبیان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

خلاصه

پژوهش حاضر به عنوان (میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات و سنت نبوی صلی الله علیه وسلم به بررسی یکی از بنیادی ترین آموزه های اخلاقی و رفتاری اسلام، یعنی اصل اعتدال و میانه روی، می پردازد.

در این تحقیق، تلاش شده است تا مفهوم میانه روی از منظر قرآن کریم و سنت پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم به صورت تحلیلی و تطبیقی مورد مطالعه قرار گیرد و نقش آن در سازمان دهی زندگی فردی و اجتماعی انسان تبیین گردد. میانه روی در اسلام به معنای پرهیز از افراط و تفریط در همه ی ابعاد زندگی: از گفتار و رفتار گرفته تا خرج و مصرف، عبادت، کار، تربیت و روابط اجتماعی. قرآنکریم امت اسلامی را «امت وسط» معرفی می کند و پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم نیز در گفتار و کردار خویش، الگوی کامل اعتدال و میانه روی در تمامی عرصه های حیات انسانی بوده اند.

این پژوهش نشان می دهد که رعایت اصل میانه روی موجب تعادل روحی و اخلاقی انسان، پایداری در روابط اجتماعی، و شکل گیری جامعه ای سالم و متوازن می گردد. از دیدگاه اسلام، افراط و تفریط، هردو موجب انحراف انسان از مسیر کمال و سعادت اند، در حالی که میانه روی، راه رسیدن به رشد، تقوا، و اصلاح فرد و جامعه را هموار می سازد.

پیامبر صلی الله علیه وسلم با تأکید بر سادگی، میانه روی در عبادت، و اعتدال در برخورد با دیگران، نمونه عملی تحقق این اصل در زندگی واقعی انسان است. نتایج این مطالعه بیانگر آن است که اسلام، دینی جامع و واقع نگر است که در همه ی زمینه ها، از اعتقادات تا اخلاق و از عبادات تا معاملات، برمیانه روی به عنوان معیار تعادل و مسالمت تأکید دارد. بر این اساس، میانه روی نه تنها یک فضیلت اخلاقی، بلکه بنیانی معرفتی و اجتماعی برای ساختن انسان معتدل و جامعه ای متوازن و آرام است.

تبیان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

مقدمه

الحمد لله الذي منّ علينا بشريعة الإسلام والصلاة والسلام على رسوله المعظم بين الأنام وعلى آله وأصحابه الكرام وعلى من تبعهم بإحسان إلى يوم القيام و بعد!

دین مقدس اسلام دین معتدل، جامع و شامل است که همه زوایای زندگی جوامع بشری را احتوا کرده است، اسلام روی میانه روی تأکید زیاد نموده است و یکی از ویژگی های بارز این امت وسطیت و میانه روی می باشد الله متعال فرموده است: ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾ [البقرة: ۱۴۳].

(و همچنین (که شمارا هدایت دادیم) گردانیدیم شمارا امتی معتدل (مختار) تا باشید گواهان بر مردم (در قیامت) و باشد پیغمبر بر شما گواه).

میانه روی و رعایت حد وسط در کارها زیباست، و بهترین شیوه ای است که فرد مؤمن برای بجا آوردن واجباتی که در رابطه با پروردگار خویش، با نفس خود و با دیگران، بر عهده دارد را می تواند به وجه احسن دنبال نماید. پیامبر بزرگوار اسلام صلی الله علیه وسلم به میانه رو بودن در هر چیزی سفارش کرده اند، جایی که در حدیثی به روایت ابو هریره رضی الله عنه آمده است: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يُنْجِي أَحَدُكُمْ عَمَلُهُ قَالُوا: وَلَا أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: وَلَا أَنَا إِلَّا أَنْ يَتَغَمَّدَنِي اللَّهُ مِنْهُ بِرَحْمَةٍ، فَسَدُّوا، وَقَارِبُوا، وَاغْدُوا، وَرُوخُوا، وَشَيْءٌ مِنَ الدُّلْجَةِ، وَالْقَصْدُ الْقَصْدُ تَبَلُّغُوا»^(۱).

از حضرت ابو هریره رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: (هیچ یکی از شمارا عملش نجات داده نمی تواند، اصحاب کرام گفتند: حتی

^۱ - أبو عبد الله أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن أسد الشيباني. مسند أحمد بن حنبل، ج ۲، الناشر: عالم الكتب - بيروت، المحقق: السيد أبو المعاطي النوري، الطبعة: الأولى، ۱۴۱۹هـ - ۱۹۹۸م، ص ۵۱۴، شماره حديث: ۱۰۶۷۷.

تبیان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

شمارا هم! فرمود: حتی من را، مگر اینکه الله متعال به رحمت خود مرا نجات دهد، پس در انجام اعمال به وجه احسن و درست کوشش نمایید، و از حرکت در اول صبح و بیگاهی و چیزی از شب استفاده برید، و در هر کاری از حد میانه استفاده کنید تا به هدف برسید (یعنی در انجام اعمال تان میانه روی پیشه کنید تا به هدفی که می خواهید، به بهترین وجه دست یابید).

میانه روی یا حد وسط، در هر کاری فضیلتی است دوست داشتنی، و رفتاری است که شایسته هر مسلمان است و باید در هر کاری از آن استفاده بُرد.

مبرمیت

از اینکه این امت امت وسط خوانده شده و الله متعال میانه روی را دوست دارد، و تطبیق و تعمیل وسطیت در زندگی فردی برای ساختار یک جامعه سالم و صالح بشری یک امر ضروری پنداشته می شود؛ لهذا ضرور است تا میانه روی در زندگی فردی، در گفتار، درخورد و نوش، در خواب، در راه رفتن، در انتخاب لباس، در کار، در بهره گیری از وقت و درخرج و مصرف به افراد جامعه بشری به معرفی گرفته شود تا با عملی نمودن آن در زندگی فردی، جامعه سالم و صالح بشری شکل گیرد.

سوال اصلی:

میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات و سنت نبوی چگونه است؟

سؤالهای فرعی:

۱. میانه روی چیست؟

۲. میانه روی در زندگی فردی چگونه است؟

۳. میانه روی در پرتو آیات و سنت تبوی صلی الله علیه وسلم چه اثراتی دارد؟

هدف تحقیق

هدف از تحریر این مقاله به کار گیری راه میانه در زندگانی فردی می باشد، که فرد درحقیقت سنگ بنای جوامع بشری را تشکیل می دهد، اگر میانه روی

تبیان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

در زندگی فرد ترسیم و تعمیل شد خانواده و اجتماع سالم خواهد شد و اگر فرد افراطی و فاسد به جامعه تقدیم شد در نهایت امر، جامعه به افراطیت، فساد و تباهی کشانیده خواهد شد، چنانچه رسول الله صلی الله علیه وسلم بخاطر ساختار یک جامعه سالم انسانی در قدم نخست به اصلاح افراد پرداخت و شخصیت هایی چون ابوبکر صدیق، عمر فاروق، عثمان غنی، علی مرتضی، سلمان فارسی، عمار بن یاسر، صهیب رومی و ده ها فرد دیگر را تربیه نموده و تهداب یک جامعه سالم انسانی میانه رو را اساس گذاری کرد.

روش تحقیق

در این مقاله از روشهای توصیفی- تحلیلی استفاده شده است.

میانه روی در زندگی فردی

میانه روی یعنی حالت میانه، اعتدال، قصد و اقتصاد، و دروی از حالت افراط و تفریط.^(۱) حرکت در ما بین دو حالت یک چیز از نظر کمی و کیفی و برقرار کردن تناسب میان آن دو است.

میانه روی در زندگی فردی باید به شکلی کلی و فراگیر بر سراسر زندگی فردی و اجتماعی انسان حاکم باشد و همیشه و همه جا افکار، کردار، گفتار، خورد و نوش، معامله، خواب و تمام شؤون زندگی فرد را در برگیرد.

مؤمن واقعی در ترازوی میانه روی فردی، عمر خود را میان دنیا و آخرت تقسیم می کند و برای هر یک به اندازه لازم وقت می گذارد، هم زندگی دنیایی خود را به شکلی ساده و آبرومند اداره می کند و هم با عشق و علاقه، به عبادت و آمادگی برای سرای آخرت می پردازد.

میانه روی در زندگی فردی، همان تفکر ناب توحیدی است که در میان اندیشه های خرافی کفر، شرک، دوگانه پرستی، تثلیث و مادیگری به عنوان

^۱- علی اکبر دهخدا. لغت نامه دهخدا، ج ۱۴، ناشر: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چاپ دوم: ۱۳۷۷، ص ۲۱۹۴۷.

تبیان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

صراط مستقیم عرض وجود نموده و همه موحدان حقجو را در خویش جای داده و به سر منزل مقصود می‌رساند.

منشأً تمام تصمیم‌های انسان، فکر و اندیشه اوست، اگر فکر معتدل و مستقیم باشد، رفتار انسان در راه اعتدال حرکت می‌کند و اگر فکر و اندیشه فرد به بیماری عدم اعتدال گرفتار شود، اعمال انسان نیز به آفت افراط و تفریط دچار می‌شود.

لهذا در این مقاله تلاش می‌شود تا پیرامون: میانه روی در گفتار، در خورد و نوش، در خواب، در تفریح، در راه رفتن، در لباس، در نظافت و در خرج و مصرف به گونه مختصر به ترتیب ذیل بحث صورت گیرد:

میانه روی در گفتار

اسلام عزیز دین اعتدال و میانه روی بوده و در هر کاری بخاطر رعایت میانه روی برای انسانها یک سلسله قوانین و شرائط را وضع نموده که تجاوز از آن باعث آزار و مزاحمت دیگران می‌شود، از جمله آنها یکی هم گفتار و یا صحبت کردن می‌باشد، هستند بعضی از انسانهایی که عاشق گفتار خویش می‌باشند و در محافل و مجالس برای دیگران ارج قائل نبوده و برای صحبت کردن و ابراز نظر در رابطه به موضوع برای اعضای مجلس وقت نمی‌دهند، همچنان بعضی از افراد به حدی بلند و پر سر و صدا و بعضاً توسط بلند گو بلند صحبت می‌کنند که باعث اذیت اهل مجلس و همسایه‌ها و اهل قریه می‌شوند، در حالی که اسلام برای هر فرد کرامت و شرافت در نظر گرفته و به نظریات سازنده آنها ارزش و ارج قائل است، الله متعال در مورد رعایت میانه روی در صحبت کردن می‌فرماید: ﴿وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصَّيْكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ [الأنعام: ۱۵۲].

(و چون سخن گوئید پس رعایت انصاف نمائید و اگرچه محکوم علیه صاحب قرابت باشد و به عهد خدا وفا کنید، به این حکم فرموده است شما را تا پند

تبیان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

بپذیرید). در آیه دیگری آمده است: ﴿وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاعْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ

إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ﴾ [لقمان: ۱۹]

(و میانه روی کن در رفتار خود و پست کن آواز خود را هر آینه بدترین آواها آواز خران است). به همین خاطر فرد مسلمان باید در هر کاری حتی در صحبت کردن و سخن گفتن و گشت و گزار در تجارت در میان قریه توسط بلندگو و در محافل و مراسم خوشی، و عروسی ها، حد میانه را در نظر داشته باشد تا باعث آزار و اذیت دیگران نشده و خواب را که یک نعمت الهی است بر مردم خراب نکرده و باعث ترک فریضه الهی که عبارت از نماز صبح است، نشوند.

در حدیث به روایت ابو هریره رضی الله عنه از رسول الله صلی الله علیه وسلم در رابطه به موضوع آمده است: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصُمْتُ».^(۱)

از ابوهریره رضی الله عنه از رسول الله صلی الله علیه وسلم روایت است که فرمودند: (هر که به الله و روز آخرت ایمان داشته باشد پس باید حرف به حق بگوید و یا خاموشی اختیار کند). فرد مسلمان همیشه باید خیر خواه مردم و جامعه باشد اگر توانش باشد سخن در راه سعادت افراد جامعه به زبان آرد و اگر نه حد اقل باید بخاطر مصلحت جامعه زبان خود را ببندد و سکوت اختیار کند. که این خود نمایانگر میانه روی و مورد پسند بودن فرد در جامعه را ترسیم می کند، زبان یکی از فعالترین اعضای بدن آدمی است و به نمایندگی از همه اعضای بدن انسان با دیگران ارتباط برقرار می کند، پیمان می بندد، خرید و فروش می کند، می بخشد، جنگ و صلح راه می اندازد. ایمان و کفر او را برملا می سازد، به همین دلیل باید به دقت کنترل شده، تربیت گردد تا به میانه روی عادت کند به این معنی که جز در مواقع ضروری سخن نگوید و سخن حق و صواب بگوید، ذکر

^۱ - مسلم بن الحجاج أبو الحسين القشيري النيسابوري. صحيح مسلم، ج ۱، تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي، الناشر: دار إحياء التراث العربي - بيروت، ص ۶۸، شماره حدیث: ۷۴.

تبیان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

کند، نصیحت کند، تعلیم دهد و تعلیم ببیند، از سوی دیگر، یاوه نبافد، دروغ نگوید، تهمت نزند، فتنه گری نکند، فحش و ناسزا نگوید، سخنان کفرآمیز و شرك آلود بر لب نیاورد. که فرد در صورت تعمیم موارد فوق میانه روی مورد پسند اسلام را اختیار نموده است.

باید متوجه شد که مهمترین امر در سخن گفتن رعایت اعتدال و به جا سخن گفتن است به این معنا که باید حکیمانه و توأم با فصاحت و بلاغت و بجا سخن گفت تا مؤثر و کار آمد واقع شود و باعث ازار و اذیت دیگران نگردد. همچنین نباید موقع سخن گفتن آنقدر فریاد کشید که موجب اذیت شنوندگان شد و یا آنقدر آهسته سخن گفت که شنونده به زحمت بیفتد، بلکه حد میانه را باید رعایت کرد.

صدای غیر نورمال گوشخراش است و فریادهای بیجا بیش از آنچه شبیه صدای انسان باشد، شبیه صدای خر است که بی هدف، بی موقع و زشت و آزاردهنده است.

میانه روی در خوردن

فرد مسلمان در زندگی، خویش را بی نیاز از خورد و نوش نمی داند، ولی به آن به عنوان هدف و منظور اصلی زندگی اش نمی نگرد، بلکه آن را وسیله ای برای حفظ حیات خویش و طاعت و عبادت الله متعال جهت خوشنودی و رضای او می داند.

مسلمان در خورد و نوش باید حد وسط و میانه روی را رعایت نماید و از حد و اندازه لازم تجاوز نکند، الله جل جلاله در رابطه به خورد و نوش می فرماید: ﴿وَكُلُوا

وَأَشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ [الأعراف: ۳۱].

(و بخورید و بیاشامید و اسراف مکنید (هرآئینه) خدا دوست نمیدارد اسراف کنندگان را).

تبیان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

رهبر بشریت صلی الله علیه وسلم در راستای خورد و نوش هم برای ما راه را واضح کرده اند که گذشتن از آن مناسب یک فرد مسلمان نیست، می فرمایند: (مَا مَلَأَ ابْنُ آدَمَ وَعَاءَ شَرًّا مِنْ بَطْنٍ، حَسْبُ ابْنِ آدَمَ أَكْلَاتُ يُقْمَنُ صَلْبُهُ فَإِنْ كَانَ لَا مَحَالَةَ فَتُلْتُ طَعَامٌ وَتُلْتُ شَرَابٌ وَتُلْتُ لِنَفْسِهِ).^(۱)

(هیچ بنی آدمی ظرفی پر نکرد که بدتر از ظرف شکم باشد، برای بنی آدمی بسنده است چند لقمه ای که قامت وی را استوار نگهدارد. انسان اگر خواسته باشد باید یک سوم شکم را برای طعام، یک سوم آنرا برای آب و نوشیدنی و یک سوم شکمش را برای نفس کشیدن و هوا در نظر داشته باشد).

در دستورات و ارشادات شریعت اسلامی حکمتهایی نهفته است که طب امروزی آن را برای ما به اثبات می رساند، پرخوری سبب غفلت، کسالت، افسردگی مرض شکر و در نهایت سبب مبتلا شدن به تکلیف معده می شود که در شرائط امروزی اکثر بیماران و مراجعین به نزد داکترها از معده شکایت دارند و علت آن خوردن بی نظم و پرخوری می باشد.^(۲)

عمر بن ابی سلمه رضی الله عنه پسر بچه ای بود و نزد پیامبر صلی الله علیه وسلم پرورده می شد. یک روز نشسته و با پیامبر صلی الله علیه وسلم غذا می خورد، او از مقابل خودش نمی خورد و آداب غذا خوردن را رعایت نمی کرد. پیامبر صلی الله علیه وسلم برایش فرمود: «يَا غُلَامُ سَمَّ اللَّهُ وَكُلْ يَمِينِكَ وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ».^(۳)

(ای پسر! خدا را یاد کن و بدست راست خود بخور و از نزدیک و طرف خود بخور). حد میانه روی در غذا خوردن این است که انسان به نام الله متعال شروع

^۱ - أبو عبدالله أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن أسد الشيباني. مسند أحمد، ج ۳۷، مصدر الكتاب: موقع وزارة الأوقاف المصرية، (---) ص ۱۱۹، المكتبة الشاملة الاصدار الثاني، شماره حدیث: ۱۷۶۴۹.

^۲ - علی احمد الجرجانی. حکمة التشريع و فلسفته، تنقيح: خالد العطار، ج ۲، ناشر: مكتبة الحقانية، محله جنگی پشاور- پاکستان، ص ۲۸۶.

^۳ - أبو عبد الله محمد بن يزيد القزويني، ابن ماجه. سنن ابن ماجه، موقع وزارة الأوقاف المصرية، ج ۱۰، ص ۱۱۸، (---)، شماره حدیث: ۳۳۹۱.

تبیان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

کند و با دست راست از نزد خود بخورد و به حد کفاف بخورد نه بسیار زیاد و هم بسیار کم بلکه به حد میانه.

محمد بن حَبَّان بستی ^{رحمة الله} حدیثی را در مورد تأکید در خوردن به دست راست از پیامبر ^{صلی الله علیه وسلم} چنین روایت نموده است: قَالَ: حَدَّثَنِي إِيَّاسُ بْنُ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ: أَبْصَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا يُقَالُ لَهُ: بُسْرُ بْنُ رَاعِي الْعَيْرِ يَأْكُلُ بِشِمَالِهِ، فَقَالَ: «كُلْ يَمِينَكَ» قَالَ: لَا أَسْتَطِيعُ، قَالَ: «لَا اسْتَطَعْتَ» قَالَ: فَمَا نَأَلْتُ يَدُهُ إِلَى فِيهِ بَعْدُ.^(۱)

(مردی که به او بسر بن راعی العیر گفته می شد در مجلس پیامبر ^{صلی الله علیه وسلم} بر سفره یی نشسته و با دست چپ غذا می خورد. پیامبر ^{صلی الله علیه وسلم} او را از این کار نهی نموده و فرمود: «با دست راست بخور». آن مرد کبر و ورزید و گفت: نمی توانم. (گرچه قادر بود با دست راست بخورد و جز کبر او را به گفتن این سخن وادار نکرده بود). پیامبر ^{صلی الله علیه وسلم} فرمود: «نتوانی». و دستش فلج گردید و آن مرد به خاطر مخالفت با امر رسول الله ^{صلی الله علیه وسلم} دیگر نتوانست برای همیشه دست راست خود را به طرف دهان خویش بالا کند.

میانه روی در نوشیدن

وقتی فرد مسلمان بخواهد آب یا چیز دیگری از نوشیدنی های حلال را بنوشد، سعی نماید تا آن را در سه مرتبه بنوشد و در هر مرتبه بعد از نوشیدن نَفَس خود را از ظرف بیرون رها کند و نوشیدن را با نام الله جل جلاله آغاز نموده و با حمد و سپاس از او به پایان ببرد و در نوشیدنی اش نَفَس خود را ندمد. در حدیثی به روایت عبدالله بن عباس ^{رضی الله عنهما} آن حضرت ^{صلی الله علیه وسلم} فرموده اند: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَشْرَبُوا وَاحِدًا كَشْرَبِ الْبَعِيرِ، وَلَكِنْ

^۱ - محمد بن حبان بن أحمد بن حبان بن معاذ بن مُعَبَّد، التميمي، أبو حاتم، الدارمي البُستي. الإحسان في تقريب صحيح ابن حبان، ترتيب: الأمير علاء الدين علي بن بلبان الفارسي، ج ۱، حقه وخرج أحاديثه وعلق عليه: شعيب الأرناؤوط، الناشر: مؤسسة الرسالة، بيروت، الطبعة: الأولى، ۱۴۰۸ هـ - ۱۹۸۸ م، ص ۴۴۲، شماره حديث: ۶۵۱۳.

تبیان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

اشْرَبُوا مَنًى وَثَلَاثَ، وَسَمُّوا إِذَا أَنْتُمْ شَرِبْتُمْ، وَاحْمَدُوا إِذَا أَنْتُمْ رَفَعْتُمْ».^(۱) از عبدالله پسر عباس رضی الله عنهما روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: (مانند نوشیدن شتر به یک نفس ننوشید و لکن در دو و سه مرحله بنوشید و چون خواستید بنوشید، بسم الله بگویید و چون نوشیدید، الحمد لله به زبان آرید). واقعاً به یک نفس نوشیدن احتمال گلوگیری، نفس قیدی و بند شدن مواد در گلو وجود دارد، ولی در سه نفس نوشیدن چند فایده مرتب می شود، یک: ذکر الله متعال برای چند مرتبه، دو: راحت نوشیدن، چون چند مرتبه نفس کشیدن سبب راحتی انسان می شود، سه: تطبیق دستور پیامبر صلی الله علیه وسلم که در آن خیر و درجه ای برای انسان مسلمان نهفته است. که از ارشاد رسول الله صلی الله علیه وسلم در این حدیث مبارک طریقه نوشیدن و میانه روی در آن به وضاحت هویدا می شود.

بعد از خوردن و نوشیدن انصاف و میانه روی این است که وقتی خوردن غذا یا نوشیدنی به اتمام می رسد، فرد مسلمان باید الله رازق و سبحان را حمد و سپاس گوید و ادای مسؤولیت بندگی نماید. در حدیث به روایت سهل فرزند معاذ فرزند انس جهنی از پدرش در رابطه چنین آمده است: عَنْ سَهْلِ بْنِ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ الْجُهَنِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ أَكَلَ طَعَامًا فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي هَذَا وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةَ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ».^(۲)

^۱ - محمد بن عیسی بن سوره بن موسی بن الضحاک، الترمذی، أبو عیسی. سنن الترمذی، ج ۴، تحقیق وتعلیق: أحمد محمد شاکر (ج ۱، ۲)، ومحمد فؤاد عبد الباقي (ج ۳)، وإبراهيم عطوة عوض المدرس في الأزهر الشريف (ج ۴، ۵)، الناشر: شركة مكتبة ومطبعة مصطفى البابي الحلبي - مصر

الطبعة: الثانية، ۱۳۹۵ هـ - ۱۹۷۵ م، ص ۳۰۲، شماره حدیث: ۱۸۸۵.

^۲ - سلیمان بن أحمد بن أيوب أبو القاسم الطبراني. المعجم الكبير، ج ۲۰، تحقیق: حمدي بن عبدالمجيد السلفي، مكتبة العلوم والحكم - الموصل، الطبعة الثانية: ۱۴۰۴ هـ ق - ۱۹۸۳ م، ص ۱۸۱.

تبیان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

از سهل فرزند معاذ فرزند انس جهنی از پدرش از رسول الله صلی الله علیه وسلم روایت است که فرمودند: (کسی که بعد از غذا خوردن بگوید: "حمد و ثنا الله را که این طعام را بدون قوت و توانائی ام به من خورانده و از روی رحمت خود بدون توانایی و قوتم برای من روزی داده است، گناهان گذشته اش آمرزیده می شود). در اینگونه غذا خوردن دو فائده برای انسان مرتب است؛ یک: بجای آوردن شکر نعمت الهی که در آن اجر و پاداش اخروی مرتب است. دو: محو گناهان، که انسان از سهو، اشتباه و لغزش خالی نبوده و همیشه به مغفرت و عفو الهی نیاز دارد.

میانه روی در غذا

فرد مسلمان در خورد و نوشش، میانه روی اختیار نموده و آن اندازه آماده نموده و می خورد که کفاف او را بنماید تا مجبور نباشد مقدار زیادی از باقیمانده ای غذایش را در سطل زباله بریزد، در حدیث به روایت جابر فرزند عبدالله رضی الله عنهما چنین آمده است: عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «طَعَامُ الْوَاحِدِ يَكْفِي الْإِثْنَيْنِ وَطَعَامُ الْإِثْنَيْنِ يَكْفِي الْأَرْبَعَةَ وَطَعَامُ الْأَرْبَعَةِ يَكْفِي الثَّمَانِيَةَ».^(۱)

از جابر فرزند عبدالله رضی الله عنهما روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: (خوراک یک نفر دو نفر را کفایت می کند و خوراک دو نفر چهار نفر را کفایت می کند و خوراک چهار نفر هشت نفر را کفایت می کند). در این حدیث مبارک میانه روی در خوراک انسان مسلمان به وضوح دیده می شود؛ زیرا یک نفر یک خوراک را می تواند به تنهایی بخورد ولی همان را که با برادر محتاج دیگرش شریک می سازد این خود ایثار و حد میانه روی در خوراک را نشان می

^۱ - أبوعبد الله محمد بن يزيد القزويني. سنن ابن ماجه، ج ۱۰، موقع وزارة الأوقاف المصرية، (---)، شماره حدیث: ۳۳۷۷.

تبیان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

دهد به همین گونه در خوراک دو نفر برای چهار و چهار برای هشت نفر که هم در این کار ایثار است و هم میانه روی در خوراک.

میانه روی در خواب

خواب نیز مانند غذا از نیازهای ضروری برای بدن هر انسان است ولی خواب بیش از اندازه و یا کم خوابی مدموم و زیان آور است. دین مقدس اسلام راه وسط را انتخاب نموده و آن را دوست دارد و انسان مسلمان باید از راه اعتدال خارج نشود، عبادت در شب موجب قرب در گاه الهی گردیده و سبب دخول جنت برای انسان مسلمان می گردد ولی با وجود آن، الله متعال درباره رعایت اعتدال در نماز شب به پیامبر صلی الله علیه وسلم که نماز شب (تهجد) برای جنابشان واجب بود توصیه کرده که لازم نیست تمام شب بیدار بوده و نماز شب بجا آورند، آنجا که فرموده: ﴿يَتَأْتِيهَا الْمَزْمَلُ. ثُمَّ اللَّيْلُ إِلَّا قَلِيلًا. نَضْفَهُ أَوْ أَنْقُصَ مِنْهُ قَلِيلًا﴾ [المزمل: ۱-۳].

(ای پیچیده جامه در خود، ایستاد باش درشب (به نماز) مگر کدام شبی (مگر اندکی از شب)، (ایستاده باش به نماز) نصف شب را یا کم کن از آن اندکی). لفظ نصف در آیه مبارکه دلالت بر حد وسطی و میانه روی دارد، الله متعال دستور فرمودند که شب را قیام کن مگر اندکی از آن را بخواب بعد تخفیف دادند تا نصف شب یا از نصف هم کمتر که این خود دلالت به میانه روی در عبادت دارد.

در حدیثی به روایت حضرت عائشة رضی الله عنها از رسول الله صلی الله علیه وسلم آمده است: عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَحْتَجِرُ حَصِيرًا بِاللَّيْلِ فَيُصَلِّي عَلَيْهِ وَيَبْسُطُهُ بِالنَّهَارِ فَيَجْلِسُ عَلَيْهِ فَيَجْعَلُ النَّاسُ يَتَوْبُونَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى

تبیان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ حَتَّى كَثُرُوا فَأَقْبَلَ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ خُذُوا مِنَ الْأَعْمَالِ مَا تُطِيقُونَ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَمَلُّ حَتَّى تَمَلُّوا وَإِنَّ أَحَبَّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ مَا دَامَ وَإِنْ قَلَّ^(۱)

از حضرت عائشة رضی الله عنها روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم توسط بوریا جای را حجره می کرد و در شب آنجا نماز می خواند و در روز آن را هموار می کرد و بر بالای آن می نشست، و قتیکه اصحاب از جریان خبر شدند به نزد رسول الله صلی الله علیه وسلم جمع شدند تا همراه وی نماز بخوانند تا اینکه تعداد اصحاب زیاد شدند، در این هنگام رسول الله صلی الله علیه وسلم به طرف اصحاب روی گرداند و فرمود: (ای مردم! از عبادت آن مقدار انتخاب کنید که توان انجام آن را داشته باشید؛ زیرا الله متعال از اعطای ثواب مانده نمی شود تا اینکه شما از کثرت عمل مانده نشوید، و بدانید که بهترین عمل به نزد الله متعال مداومت بر آن است اگر چه کم باشد). این دلائل همه این را می رساند که انسان باید در عبادت حد میانه را اختیار کند تا به مقصد که همانا کسب ثواب و رضای الله متعال است به آن برسد.

حقیقتاً یکجانبه و نا متعادل و به طور افراطی حرکت کردن در زندگی در هر بعدی که باشد، هیچ گاه انسان را به منزل مقصود نخواهد رساند.

میانه روی در راه رفتن

فرد مسلمان در راه رفتن هم باید میانه روی را رعایت نماید نه چنان راه برود که سبب مزاحمت دیگران شود و نه هم کاری کند که دیگران برای وی مزاحمت ایجاد کنند، نه چنان شکسته که مردم گمان کنند این مرد معتاد و پودری است و نه چنان متکبرانه که مورد نفرت مردم قرارگیرد؛ الله متعال در مورد رعایت

^۱ - أبو عبد الله محمد بن إسماعيل بن إبراهيم بن المغيرة الجعفي البخاري. الجامع المسند الصحيح المختصر من أمور رسول الله صلى الله عليه وسلم وسننه وأيامه، ج ١٤، المحقق: محمد زهير بن ناصر الناصر، الناشر: دار طوق النجاة، الطبعة: الأولى ١٤٢٢ هـ، (---)، ص ٥٦٧، شماره حدیث: ٥٨٦٢.

تبیان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

اعتدال در راه رفتن فرد مسلمان در نصیحت لقمان حکیم برای فرزندش می فرماید: ﴿وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ﴾ [لقمان: ۱۹].

(و میانه روی کن در رفتار خود). کلمه "قصد" در هر چیز به معنای حد میانه در آن است، معنای آیه این است که در راه رفتن میانه روی را اختیار کن.

رسول الله صلی الله علیه وسلم در حدیثی به روایت ابو سعید خدری رضی الله عنه فرموده اند: عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِيَّاكُمْ وَالْجُلُوسَ فِي الطَّرِيقَاتِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا لَنَا مِنْ مَجَالِسِنَا بُدُّ نَتَحَدَّثُ فِيهَا قَالَ فَأَمَّا إِذَا أَبَيْتُمْ إِلَّا الْمَجْلِسَ فَأَعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَا حَقُّ الطَّرِيقِ قَالَ غَضُّ الْبَصَرِ وَكَفُّ الْأَذَى وَرَدُّ السَّلَامِ وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ»^(۱).

از ابو سعید خدری رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: (متوجه باشید که در راه ها ننشینید، اصحاب عرض کردند: یا رسول الله! ما چاره جز نشستن در راه ها و قصه و تصمیم گیری در کار های اجتماعی خود نداریم، پیامبر صلی الله علیه وسلم در پاسخ فرمودند: (پس زمانی که به نشستن در راه ها اصرار می ورزید، باید حق راه را بدهید، اصحاب فرمودند: حق راه چیست؟ فرمودند: (پوشیدن چشمها (پیش خود را نگاه کردن) و دور کردن اشیای ضرر رسان از راه و جواب دادن سلام، و امر به معروف و نهی از منکر کردن). در این حدیث رسول الله صلی الله علیه وسلم از نشستن در راه های عامه نهی فرموده است، پس زمانی که فرد مسلمان حسب ضرورت در راه عامه می نشیند، کوشش کند که حق راه را مراعات نماید و باعث آزار و اذیت دیگران نشود و راه را بر روی عابرین قید و تنگ نسازد و همچنان امر به معروف و نهی از منکر را از یاد نبرد، در شرایط کنونی کشورما مانند ایستاد کردن کراچی سودا، موترهای مسافربری، بایسکل و موتر سایکل در وسط سرک نیز تجاوز به حق همشهریان و راهروان می باشد که باید متوجه بود و مزاحم دیگران نشد. اگر ارشاد این

^۱ - احمد بن حنبل الشیبانی. مسند احمد، (---)، شماره حدیث: ۱۰۸۸۳.

تبیان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...
حدیث در زندگی مراعات شود خود میانه روی را در زندگی فردی در سطح
اجتماع به نمایش می گذارد.

میانه روی در لباس

اسلام فرد مسلمان را تشویق کرده است تا در لباس و پوشش حد میانه را رعایت نماید، آنچنان افراط نکند که خود نمایی، فخر فروشی و ریاکارانه رفتار نموده و متکبرانه تن خود را نمایشگاه برای لباسهای گرانبها قرار دهد. و نه چنان ژولیده و پژمرده که صفت رهبانیت نکوهیده را بخود بگیرد. الله متعال جمیل است و زیبایی و جمال را دوست دارد ولی خود نماها و متکبرین ریاکار را دوست ندارد، در حدیثی به روایت معاویه فرزند ابوسفیان رضی الله عنهما از رسول اکرم صلی الله علیه وسلم آمده است: **عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ**
عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «لَا تَرْكَبُوا الْخَزَّ وَلَا النَّمَارَ». وَكَأَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَرِهَ زِيَّ
الْعَجَمِ فِي مَرَائِبِهِمْ وَاسْتَحَبَّ الْقَصْدَ فِي اللَّبَاسِ وَالْمَرْكَبِ.^(۱)
عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «لَا تَرْكَبُوا الْخَزَّ وَلَا النَّمَارَ». وَكَأَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَرِهَ زِيَّ الْعَجَمِ فِي مَرَائِبِهِمْ وَاسْتَحَبَّ الْقَصْدَ فِي اللَّبَاسِ وَالْمَرْكَبِ.^(۲)
از معاویه پسر ابوسفیان رضی الله عنهما از رسول الله صلی الله علیه وسلم آمده است که فرمودند: (بر خز (لباس ابریشمی) و نمار (جمع نمر به معنای پلنگ یا پوست پلنگ) سوار نشوید) و شاید رسول الله صلی الله علیه وسلم مکروه دیده باشد عادت مردمان عجم را در پوشش سواری های ایشان به پوست پلنگ و لباس ابریشمی، و دوست داشت میانه روی در لباس و مرکب را).

^۱- أبو بكر أحمد بن الحسين بن علي البيهقي. السنن الكبرى وفي ذيله الجوهر النقي، مؤلف الجوهر النقي: علاء الدين علي بن عثمان المارديني الشهير بابن التركماني، ج ۳، الناشر: مجلس دائرة المعارف النظامية الكائنة في الهند ببلدة حيدر آباد، الطبعة : الطبعة : الأولى - ۱۳۴۴ هـ، شماره حديث: ۶۳۱۷.

^۲- أبو بكر أحمد بن الحسين بن علي البيهقي. السنن الكبرى وفي ذيله الجوهر النقي، مؤلف الجوهر النقي: علاء الدين علي بن عثمان المارديني الشهير بابن التركماني، ج ۳، الناشر: مجلس دائرة المعارف النظامية الكائنة في الهند ببلدة حيدر آباد، الطبعة : الطبعة : الأولى - ۱۳۴۴ هـ، شماره حديث: ۶۳۱۷.

تبیان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

حدیث فوق این را می‌رساند که مسلمان باید در تمام عرصه های زندگی مخصوصاً در لباس و مرکب حد میانه را اختیار کند تا مورد رضایت الله متعال و پیغمبر صلی الله علیه وسلم واقع شود.

حقیقتاً فرد مسلمان باید مناسب و مطابق اوضاع روز و اجتماع رفتار نماید، وضعیت اقتصادی و معیشتی مردم را در نظر گرفته و طبق آن در جامعه زندگی کند، آنگونه آرایش و رفتار نکند که موجب رنجش مسلمانان داغ دیده و خانه به دوش در اجتماع امروزی کشور ما گردد.

در حدیثی به روایت عبدالله فرزند عمر رضی الله عنهما در رابطه به موضوع چنین آمده است: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ لَبَسَ ثَوْبَ شُهْرَةٍ فِي الدُّنْيَا، أَلْبَسَهُ اللَّهُ ثَوْبَ مَذَلَّةٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، ثُمَّ أَلْهَبَ فِيهِ نَارًا».^(۱)

از عبدالله فرزند عمر رضی الله عنهما روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: (آنکه لباس شهره 'متکبرانه و خود نمایانه' به تن کند، الله جل جلاله در روز قیامت لباس خواری را برتن او می‌کند و بعد از آن آتش را در آن شعله ور می‌کند). این فرموده رسول الله صلی الله علیه وسلم به این معنی نیست که مسلمان باید لباس های زشت بپوشد، بلکه بر او لازم است که در لباس و پوشاک خویش نیز جانب میانه روی و صرفه جویی را، از بابت قیمت، رنگ، وضعیت اجتماع و اندازه لباس در نظر داشته از اسراف و تقتیر در آن خود داری کند، نه به گونه بسیار افراطی گشاد بیش از حد و نه هم بسیار چسپ بلکه به اندازه ای که شریعت اسلام برای یک مرد و زن مسلمان لازم دیده که باید از آن تجاوز نکند.

انسانی که متکبر و خود نما باشد و از روی کبر، نخوت و جلوه گری لباس فاخر برتن کند و مردم را تحقیر و خرده گیری کرده و در میان آنها خود نمایانانه به جولان درآید الله متعال او را از حلقه بندگان محبوب خود بیرون نموده و به

^۱ - ابن ماجه أبو عبد الله محمد بن یزید القزويني. سنن ابن ماجه، تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي، الناشر: دار إحياء الكتب العربية - فيصل عيسى البابي الحلبي، (---)، شماره حدیث: ۳۶۰۷.

تبیان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

نظر رحمت به طرف وی نگاه نمی کند، چون موجب تحقیر و اذیت بنده های الله جل جلاله شده و مؤمن آزاری نموده است، به این سبب موجب غضب خداوندی می شود، پس بر مرد و زن مسلمان لازم است تا حد میانه را در لباس پوشیدن رعایت نموده و خود را از گرفتار شدن به غضب خداوند نجات دهند.

میانه روی در کار

انسان مسلمان باید اوقات کاری خود را تنظیم نموده و مطابق تقسیم اوقات از قبل تعیین شده کار و فعالیت نماید و برای استراحت و مسائل دیگر وقت بگذارد، و در تمام کارهایش حد میانه را اختیار نماید. در حدیث به روایت عمرو فرزند میمون در رابطه به موضوع آمده است: عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِرَجُلٍ وَهُوَ يَعْظُهُ: «اغْتَنِمْ خَمْسًا قَبْلَ خَمْسٍ: شَبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ، وَصِحَّتَكَ قَبْلَ سَقَمِكَ، وَغَنَّاكَ قَبْلَ فَقْرِكَ، وَفَرَاغَكَ قَبْلَ شُغْلِكَ، وَحَيَاتِكَ قَبْلَ مَوْتِكَ»^(۱)

(از حضرت عمرو پسر میمون رضی الله عنه روایت است که رسول الله صلی الله علیه وسلم در

نصیحتی برای مردی فرمود: «پنج چیز را قبل از پنج چیز دیگر غنیمت بدان:

- ۱- جوانیت را قبل از پیری ات،
- ۲- صحتمندی ات را قبل از مریضی ات،
- ۳- دارایی ات را قبل از ناداری ات،
- ۴- وقت بی کاری ات را قبل از گرفتار شدن به کاری،
- ۵- زندگی ات را قبل از مرگت». واقعا در این حدیث درس بزرگی برای انسان عاقل نهفته است، انسان باید اشیای مذکور در حدیث مبارک را در نظر داشته

^۱ - أبو عبد الرحمن أحمد بن شعيب بن علي النسائي، الخراساني. السنن الكبرى، ج ۱۰، حقه وخرج أحاديثه: حسن عبد المنعم شلبي، أشرف عليه: شعيب الأرنؤوط، قدم له: عبد الله بن عبد المحسن التركي، الناشر: مؤسسة الرسالة - بيروت، الطبعة: الأولى، ۱۴۲۱ هـ - ۲۰۰۱ م، ص ۴۰۰، شماره حدیث: ۱۱۸۳۲.

تبیان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

و برای هرکدام در حد میانه وقت بگذارد و در تقسیم اوقات تعیین شده از آنها استفاده نماید.

در اسلام از افراط و تفریط، یعنی زیاده روی، و یا کاستی در هر کاری از کارها، به طور مکرر و مؤکد نکوهش شده، و آن را از صفات جاهلان دانسته است، و به میانه روی تشویق نموده است، چون میانه روی خصلتی هماهنگ با مزاج و ساختار وجودی انسان سالم است، و در مقابل آن راه افراط و تفریط، راهی انحرافی از صراط مستقیم و ناهماهنگ با ساختار فطری انسان است. در قرآن کریم آمده است: ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا﴾ [البقرة: ۱۴۳]. (و همچنین که (که شما را هدایت دادیم) و شما را امتی معتدل (مختار) گردانیدیم).

افراط یعنی: از حد میانه در گذشتن و زیاده روی کردن در هرکاری. تفریط یعنی: تقصیر کردن، کوتاهی کردن و کمی کردن در کاری و ضایع کردن آن، به حد میانه و درجه کمال و مطلوب نرسیدن در هرکاری.^(۱) پس پرهیز از افراط و تفریط در حقیقت راه میانه است که مورد پسند اسلام بوده و انسان را به مقصود می رساند و عدول از آن باعث سقوط انسان در افراط و تفریط و گرفتار شدن به راه غیر معیاری می شود.

میانه روی در بهره گیری از وقت

وقت یا زمان نقدینه ای است که الله متعال آن را در اختیار فرد بشر قرار داده و زندگی و عمر وی را به آن گره زده است، تا انسان تلاش کند و سعادت و یا شقاوت خود را در آن در یابد، پس عدالت و انصاف این است که باید متوجه دقایق وقت گرانبهای خود بود؛ زیرا همین وقت است که عمر ما در آن سپری می شود و نباید این گوهر گرانبها عبث و بیهوده از دست برود و انسان وقتی متوجه شود که دیگر کاری از دستش ساخته نباشد و سودی برایش نرساند. در

^۱ - علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۵، ص ۶۸۵۰.

تبیان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

حدیثی به روایت عبدالله فرزند عمرو فرزند عاص رضی الله عنه از پیامبر صلی الله علیه وسلم آمده است: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا عَبْدَ اللَّهِ أَلَمْ أُخْبِرْ أَنَّكَ تَصُومُ النَّهَارَ وَتَقُومُ اللَّيْلَ قُلْتُ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ فَلَا تَفْعَلْ صُمْ وَأَفْطِرْ وَقُمْ وَنَمْ فَإِنَّ لِحَسَدِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَإِنَّ لِعَيْنِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَإِنَّ لِرُؤُوسِكَ عَلَيْكَ حَقًّا»^(۱).

(حضرت عبدالله پسر عمرو بن العاص رضی الله عنهما می گوید: رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: «ای عبدالله! آیا به من خبر نرسیده که تو تمام روزها روزه می گیری و تمام شبها قیام می کنی! گفتم بلی ای رسول الله! برایم فرمود، دیگر این کار را نکن، روزه هم بگیر و افطار هم بکن و خواب هم بشو؛ زیرا نفست بالای تو حقدار است، و جسدت بالای تو حقدار است، و بر چشمانت بالای تو حقی است، و (حتی) خانمت بالای تو حقی دارد). در این حدیث به میانه روی تشویق شده است؛ زیرا فرموده: همه روزه روزه بگیر، تمام شب نماز تهجد بخوان، تمام وقت قرآن بخوان، بلکه هم روزه بگیر و گاهی افطار هم داشته باشید، شب خیزی داشته باشید ولی خواب هم بکنید، چون بدن انسان بالای انسان حق دارد که باید حق آن ادا شود و همسر و فامیل انسان بالایش حق دارند که باید حق آنها هم ادا شود. در حدیثی در رابطه به ارزش وقت آمده است: عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: (مَا تَزُولُ قَدَمَا عَبْدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُسْأَلَ عَنْ أَمْرِ: عَنْ عَمَلِهِ فِيهَا أَفْتَاهُ، وَعَنْ شَبَابِهِ فِيهَا أَبْلَاهُ، وَعَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ وَفِيهَا أَفْقَهُ، وَعَنْ عِلْمِهِ مَاذَا عَمِلَ فِيهِ)^(۲)

^۱ - محمد بن إسماعيل بن إبراهيم بن المغيرة البخاري. الجامع الصحيح المسند من حديث رسول الله صلى الله عليه وسلم وسننه وأيامه (صحيح البخاري)، ج ۱۶، (---)، ص ۲۰۵، شماره حدیث: ۴۸۰۰.

^۲ - أحمد بن الحسين بن علي بن موسى الخُسْرُو جَرْدِي الخراساني، أبو بكر البيهقي. شعب الإيمان، ج ۳، الناشر: مكتبة الرشد للنشر والتوزيع بالرياض بالتعاون مع الدار السلفية ببومباي بالهند، حققه وراجع نصوصه وخرج أحاديثه: الدكتور عبد العلي عبد الحميد حامد، أشرف على تحقيقه وتخريره أحاديثه: مختار أحمد الندوي، صاحب الدار السلفية ببومباي - الهند، الطبعة: الأولى، ۱۴۲۳ هـ - ۲۰۰۳ م، ص ۲۷۸، شماره حدیث: ۱۶۴۸.

تبیان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

از معاذ فرزند جبل از رسول الله صلی الله علیه وسلم روایت است که فرمودند: (انسان در روز قیامت قدم از قدم جدانمی کند مگر اینکه در مورد چهار چیز از نزدش سوال می شود:

۱- از عمرش که آنرا در چه راهی به پایان رسانیده است،^۱ در طاعت یا در معصیت^۲.

۲- از جوانیش که در کدام راه آن را صرف کرده است،^۳ در راه خدا یا در راه شیطان^۴.

۳- از سرمایه و دارایی اش که از کجا بدست آورده و در کدام راه ها به مصرف رسانیده است،^۵ در راه خدا یا در راه ارضای نفس و خوشنودی شیطان^۶.

۴- از علمش که توسط آن چه اعمال را انجام داده است). اینهمه استفاده جوی از وقت نه به آن حد که وقت طاعات و عبادات انسان را بگیرد و وقت عبادت فرابرسد اما فرد مسلمان از کار دست نکشد و کار را بر عبادت الله متعال ترجیح دهد. باید انسان مسلمان به کار بگوید که نماز دارم، به نماز نگوید که کا دارم.

میانه روی در خرج و مصرف

میانه روی در خرج و مصرف و دوری از افراط و تفریط، که چنین کاری از نظر اسلام در همه شؤون زندگی محبوب و مطلوب است، الله متعال می فرماید:

﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا﴾ [الفرقان: ۶۷].

(و آنان که چون خرج میکنند اسراف نمیکنند و تنگی نمیکنند (در خرج) و باشند میان اسراف و تنگی معتدل). این آیه، بیانگر یکی از مهمترین مسایل زندگی انسانی است که رعایت آن موجب آسایش و آرامش فرد و جامعه شده و باعث گشودن گره های مشکلات و برطرف شدن بسیاری از نابسامانی های اجتماعی و اقتصادی می گردد و آن مسئله میانه روی در خرج و مصرف است.

در آیه فوق، از یکی از شاخه های مهم اعتدالی، که مربوط به امور اقتصادی و زندگی اجتماعی است، سخن به میان آمده، که نقش مهمی در اصلاح معاش

تبیان _____ میان‌ه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

و سامان یافتن شوون زندگی اجتماعی و خانوادگی دارد؛ و آن رعایت میان‌ه روی در مصرف است، یعنی انسان مسلمان، در انفاق و مصرف، نه اسراف می کند و نه سختگیری، بلکه راه میان‌ه بین این دو را برمیگزیند.

بخشیدن مال در جای ناروا و ریاکاری در حقیقت بیهوده مصرف نمودن مال است، این گونه بخشش و مصرف، بخشنده را در دنیا نزد مردم بالا می برد و محترم می گرداند، ولی در روز رستاخیز به پایین می کشاند، و در پیش الله جل جلاله خوار و ذلیل می گرداند، چون هدف چنین انسانی رضای الله متعال نبوده بلکه هدفش کسب شهرت و مطرح شدن در جامعه بوده است.

نتیجه

با دقت و توجه در آیات و احادیثی که در مورد آمده است چنین نتیجه بدست می آید که:

- ۱- اسلام دین میان‌ه روی بوده و عدم رعایت آن موجب سقوط و هلاکت است.
- ۲- عدم رعایت میان‌ه روی در زندگی فردی در گفتار، معامله، خورد و نوش، خواب، عبادت و بسا از شوون زندگی فردی عامل رنج و تلخی روزگار و در نهایت سبب کیفر شدید الهی می شود.
- ۳- اسراف و عدم رعایت میان‌ه روی در زندگی فردی از صفات متکبران و مرفهین بی درد است، چنانچه فرعون که از حد افراط دعوای خدایی کرده بود در قرآن کریم به عنوان اسراف گر معرفی شده است.
- ۴- فرد مسلمان باید از قناعت، صرفه جویی، و رعایت میان‌ه روی در گفتار، خورد و نوش، خواب، کار، لباس و در همه شوون زندگی استفاده برد.
- ۵- هرگاه میان‌ه روی در زندگی فردی عملی شود و هر فرد متوجه اتخاذ راه میان‌ه در هر امری از امور زندگی خویش باشد، فرد، خانواده و جامعه سالم و صالح بمیان خواهد آمد و به دنبال آن برادری، دوستی، اخلاص، صداقت،

تبیان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

همدیگر پذیری، اتفاق و اتحاد و در نهایت محبت و امنیت در جامعه حکم فرما خواهد شد.

پیشنهادهای

از محتویات مقاله فوق پیشنهادهای ذیل به مقامات مربوطه رائه می گردد:

۱- به وزارت محترم ارشاد، حج و اوقاف پیشنهاد می گردد تا توسط خطبا و امامان میانه روی در زندگی فردی را در پرتو آیات و احادیث نبوی صلی الله علیه وسلم در میان مسلمانان این مرز و بوم تبلیغ و نهادینه نمایند.

۲- به وزارت محترم معارف کشور پیشنهاد می گردد تا آثار مثبت میانه روی در زندگی فردی را توسط اساتید محترم خویش برای شاگردان عزیز تبلیغ نمایند تا نسل آینده کشور را از اتخاذ راه افراط و تفریط بدور داشته باشند.

۳- به وزارت محترم اطلاعات و فرهنگ پیشنهاد می گردد تا بلبوردها و بینرهای را در رابطه به آثار مثبت میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات و سنت نبوی صلی الله علیه وسلم در چوکها، شاه راه ها و اماکن عامه نصب و نشر نمایند تا از مطالعه و مشاهده آنها، افراد جامعه راه میانه روی را در پیش گیرند.

مآخذ

قرآن کریم

۱- إبراهيم مصطفى - أحمد الزيات - حامد عبد القادر - محمد النجار. المعجم الوسيط، تحقيق: مجمع اللغة العربية، ج ۲، (---).

۲- احمد بن حنبل. مسند احمد، ج ۲۲، (---).

۳- البستي، محمد بن حبان بن أحمد أبو حاتم التميمي. صحيح ابن حبان بترتيب ابن بلبان، ج ۱۲، تحقيق: شعيب الأرنؤوط، الناشر: مؤسسة الرسالة - بيروت، الطبعة الثانية: ۱۴۱۴هـ - ۱۹۹۳م.

۴- البستي، محمد بن حبان. صحيح ابن حبان، ج ۲۷، (---).

تبيان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

۵- البیهقی، أبو بکر أحمد بن الحسین. شعب الإیمان، ج ۲، تحقیق: محمد السعید زغلول، الناشر: دار الکتب العلمیة - بیروت، الطبعة الأولى، ۱۴۱۰.

۶- الترمذی، محمد بن عیسی بن سَورَة بن موسی بن الضحاک أبو عیسی. سنن الترمذی، ج ۷.

۷- الجرجانی، علی احمد. حکمة التشريع و فلسفته، تنقیح: خالد العطار، ج ۲، ناشر: مكتبة الحقانية، محله جنگی پشاور- پاکستان.

۸- الحمیدی، محمد بن فتوح. الجمع بین الصحیحین البخاری ومسلم، ج ۳، تحقیق: د. علی حسین البواب، دار النشر/ دار ابن حزم - لبنان/ بیروت، الطبعة: الثانية: ۱۴۲۳هـ ق، ۲۰۰۲م.

۹- دهخدا، علی اکبر. لغت نامه دهخدا، ج ۱۴، ناشر: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چاپ دوم: ۱۳۷۷.

۱۰- الشیبانی، أبو عبدالله أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن أسد. مسند أحمد، ج ۳۷، (---).

۱۱- الطبرانی، سلیمان بن أحمد بن أيوب أبو القاسم. المعجم الكبير، تحقیق: حمدي بن عبدالمجيد السلفي، ج ۲۰، مكتبة العلوم والحكم - الموصل، الطبعة الثانية: ۱۴۰۴ هـ ق- ۱۹۸۳م.

۱۲- الطبرانی، مسند الشاميين، ج ۸، (---).

۱۳- الفاداني، أبي الفيز محمد ياسين بن محمد عيسى المكي. العجالة في الأحاديث المسلسلة، ج ۱، الناشر: دار البصائر - دمشق، الطبعة الثانية، ۱۹۸۵.

۱۴- القزويني، أبو عبد الله محمد بن يزيد ابن ماجة. سنن ابن ماجة، (---).

۱۵- النسائي، أحمد بن شعيب أبو عبد الرحمن. المجتبى من السنن، تحقیق: عبدالفتاح أبو غدة، ج ۸، الناشر: مكتب المطبوعات الإسلامية - حلب، الطبعة الثانية، ۱۴۰۶ - ۱۹۸۶.

تبیان _____ میانه روی در زندگی فردی در پرتو آیات...

۱۶- النیسابوری، مسلم بن الحجاج أبو الحسین القشیری. صحیح مسلم، ج ۱، تحقیق: محمد فؤاد عبد الباقي، الناشر: دار إحياء التراث العربي - بیروت.

۱۷- آمدی، عبدالواحد بن محمد تمیمی. غرر الحکم و درر الکلم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی قم، ۱۳۶۶ هـ ش، ج ۱.

خېړنوال محمد يعقوب عبدالرحيم زى

پر ټولنه د قرآن كريم ځينې اغېزې

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ:

ملخص البحث هذا المقال بعنوان: (بعض آثار القرآن الكريم على المجتمع) يبحث فيه عن آثار القرآن الكريم على المجتمع وفي نهاية البحث وصلنا إلى أن للقرآن الكريم آثار كبيرة ونافعة على المجتمع مثل إيجاد الوحدة والتلاحم في المجتمع وتحقيق العدالة والمساواة، ونزول الخير والبركة، وصيانة المجتمع من التشتت، ويقر الأمن والثبات في المجتمع وتطهير المجتمع عن الرذائل وغير ذلك من الآثار النافعة و في ختام البحث ذكرت أهم نتائج البحث والتوصيات.

د خېړنې لنډيز دغه علمي مقاله چې سرليک يې «پر ټولنه د قرآن كريم ځينې اغېزې» دی په کې پر ټولنه باندې د قرآن كريم اغېزې تر بحث لاندې نيول شوي دي، او د خېړنې په پای کې دې نتيجې ته رسېدلي يم چې قرآن كريم پر ټولنه باندې سترې او ګټورې اغېزې لري، لکه: په ټولنه کې د يووالي او پيوستون رامنځته کېدل، عدالت او برابري رامنځته کېدل، د خير او برکت را نازلېدل، له ګډوډۍ څخه د ټولنې په امن کې پاتې کېدل په ټولنه کې د امنيت او ثبات رامنځته کېدل او دې ته ورته نورې ګټورې اغېزې؛ د خېړنې په پای کې مې پايلې او وړاندېزونه ذکر کړي دي.

سريزه

قرآن كريم د الله تعالى مبارک کلام دی چې په سيدنا محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې نازل شوی دی دغه الهي مبارک کلام پر ټولنې باندې ډېرې ګټورې اغېزې لري. قرآن عظيم الشان ټولنه له تيارو او ظلماتو څخه نور او رڼا ته سوق

تبيان _____ پر ټولنه د قرآن کریم ځینې اغېزې کوي او په ټولنه کې پر مېشتو وگړو کې تقوی او خشیت را منځته کوي چې په تحقق سره یې ټولنه هراړخیز پرمختګ کوي او وگړي د نیکمرغۍ، سوکالۍ او لوړتیا په لور ګړندی حرکت پیلوي چې د دې اغېز موږ په خیرالقرون کې ډېر ښه احساس کړی دی. په دې علمي څېړنیزه مقاله کې به پر ټولنه د قرآن کریم ځینې اغېزې تر بحث لاندې ونيول شي.

د څېړنې مېریت

قرآن کریم په اسلامي شریعت کې ستر مقام لري او اغېز یې پر ټولنه باندې ډېر زیات دی؛ نو په دې اړه تحقیق او څېړنه ډېره اړینه ده.

د څېړنې موخه

پر ټولنه د قرآن کریم د اغېزو را برسېره کول.

د څېړنې پوښتنې

د څېړنې اصلي پوښتنه دا ده: قرآن کریم پر ټولنه څه اغېز لري؟

او د څېړنې فرعي پوښتنې په لاندې ډول دي:

۱- آیا په ټولنه کې د امنیت په رامنځ ته کېدو باندې قرآن کریم اغېز لري؟

۲- آیا په ټولنه کې د عدالت او پيوستون په رامنځ ته کېدو باندې قرآن کریم اغېز لري؟

۳- آیا د علمي چارو په پرمختګ باندې قرآن کریم اغېز لري؟

د څېړنې منهج

په دې مقاله کې له تحلیلي - توصیفي منهج (میتود) څخه ګټه اخیستل شوې او ښه یې کتابتوني ده.

قرآن کریم د الله تعالی منزل کتاب دی چې د جبرائیل عليه السلام په واسطه په جناب نبي کریم صلی الله علیه وسلم باندې په دروېشتو کالونو کې نازل شوی، له هر ډول بدلون او تحریف څخه مصون (خوندي) او موږ ته په تواتر را رسیدلی، قرآن کریم تلپاتې معجزه ده چې د دغه مبارک کلام اغېز پر بشریت باندې لکه لمر څرګند دی د دې ستر کلام ځینې اغېزې پر ټولنه باندې په لاندې توګه یادولی شو:

تبيان _____ پر ټولنه د قرآن کریم ځینې اغېزې

۱- پر دیني چارو د قرآن کریم اغېزې

د قرآن کریم تر ټولو زیات اغېز پر ټولنه باندې دیني اغېز دی، بشریت د کفر، شرک او بې دیني له تیارو څخه بهر کوي او د اسلام، ایمان او توحید نور او رڼا ته یې داخلوي. الله سبحانه و تعالی فرمایلي دي: ﴿الرَّ كِتَبُ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾^(۱)

«ال ر (دا قرآن) یو کتاب دی چې نازل کړی (لېږلی) دی مونږ تا ته د دې لپاره چې راوباسي خلک (په دې کتاب سره) له تیارو د کفر څخه رڼا د ایمان ته، په اذن د رب د دوی (طرف د) لارې د هغه الله ته چې ښه غالب دی (په انفاذ د احکامو) ستایل شوی دی (په محامدو).

له پورتنی سپېڅلي قرآني آیت څخه دا څرگندیږي چې د قرآن کریم د نزول له موخو او اهداف څخه یو هدف د کفر، شرک او بې دیني له تیارو څخه د بشریت بهر کول او د اسلام، ایمان او توحید نور او رڼا ته داخلول دي. د دې ترڅنګ په ټولنه کې میشتو وګړو ته د دې کتاب په ذریعه د الله تعالی قرب په برخه کیږي چې تر ټولو ستر نعمت دی. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: [إِنَّكُمْ لَنْ تَرْجِعُوا إِلَى اللَّهِ بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِمَّا خَرَجَ مِنْهُ يَغْنِي الْقُرْآنَ]^(۲).

«یقیناً تاسو الله تعالی ته د هغه له کلام (قرآن کریم) څخه په بل هیڅ څیز ډېر ښه نه شئ نېږدی کېدلی» له نبوي ارشاد څخه څرگندیږي چې قرآن کریم الله تعالی ته د تقرب تر ټولو غوره وسیله ده.

په یوې روایت کې لولو: عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [يَقُولُ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ مَنْ شَغَلَهُ الْقُرْآنُ وَذَكَرَنِي عَنْ مَسْأَلَتِي

۱- إبراهيم: ۱.

۲- سنن الترمذی، (۵) ټوک، ۱۷۷ مخ، د حدیث شمېره ۲۹۱۲. کتب الحاکم رحمه الله: هذا حدیث صحیح الإسناد و لم یخرجاه. تعلیق الذهبي فی التلخیص: صحیح. انظر المستدرک علی الصحیحین للحاکم مع تعلیقات الذهبي فی التلخیص، المجلد (۳)، الصفحة ۳۰۹.

تبیان _____ پر ټولنه د قرآن کریم ځینې اغېزې
أَعْطَيْتُهُ أَفْضَلَ مَا أُعْطِيَ السَّائِلِينَ وَفَضْلُ كَلَامِ اللَّهِ عَلَى سَائِرِ الْكَلَامِ كَفَضْلِ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ ^(۱).

له ابو سعید خدری رضي الله عنه څخه روايت دی، وايي: رسول الله صلى الله عليه وسلم له ابو سعید خدری رضي الله عنه څخه روايت دی، وايي: رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: الله تعالى فرمايي: څوک چې قرآن کریم او زما ذکر داسې بوخت کړي چې زما څخه غوښتنه او سوال ترې پاتې شي، هغه ته له غوښتونکو څخه غوره ورکړه ورکوم. او د الله تعالى د کلام فضيلت (غوره والی) په نورو کلامونو داسې دی لکه د الله تعالى فضيلت د هغه په مخلوقاتو باندې.

له پورتنیو نبوي ارشاداتو څخه معلومېږي چې د الله تعالى د کلام فضيلت په نورو خبرو باندې ډېر زيات دی او د دې کلام سره په اړیکه کې انسان لوړو مرتبو ته رسيږي؛ نو په نتيجه کې ویلی شو چې قرآن کریم په ديني چارو کې خورا پراخې اغېزې لري.

۲- د یووالي او پیوستون په رامنځته کېدلو کې د قرآن کریم اغېزې

د قرآن کریم له هغو اغېزو څخه، چې په ټولنه یې لري، یو هم د یووالي او اتحاد رامنځته کول دي د الله تعالى مبارک کلام ټولنه له تفرقې او جلا والي څخه منع کوي او یووالي او اتحاد ته یې رابولي په دې اړه الله تعالى فرمایلي دي: ﴿شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ﴾ ^(۲).

مقرر کړی، بیان کړی دی (الله) تاسې ته له دين څخه هغه چې وصيت (حکم) یې کړی وو په هغه سره نوح ته، او هغه (خيز) چې حکم وحی کړی ده تاته (ای محمده!) او هغه (خيز) چې حکم کړی وو موږ په هغه سره ابراهيم ته، او موسی ته، او عیسی ته. داسې چې قائم کړئ، سم ودرؤی دين (د توحید) او مه

^۱ - سنن الترمذی، (۵) ټوک، ۳۴ مخ د حدیث شمېره ۲۰۲۶. قال الإمام الترمذی رحمه الله هذا حدیث حسن غریب.

^۲ - الشوری: ۱۳.

تبیان _____ پر ټولنه د قرآن کریم ځینې اغېزې غورځوئ (مه کوئ) اختلاف په هغه کې. په پورتنی مبارک آیت کې الله تعالی له اختلاف او تفرقي څخه منعه کړي، نهې په حرمت دلالت کوي مگر کله چې داسې مانعه قرینه وي چې له حرمت څخه یې وگرځوي.^(۱)

په پورتنی مبارک آیت کې داسې قرینه نه شته؛ نو اختلاف کول الله تعالی ته ناخوښ عمل دی نو مسلمانانو باید له اختلاف او تفرقي څخه اجتناب وکړي.

د ال عمران په سورت کې الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا﴾^(۲)

او منگولې ولگوئ (ای مؤمنانو!) په رسی د الله (چې قرآن دی) ټول او مه سره مختلف کېږئ (وروسته له اسلامه) او یاد کړئ تاسې (ای مؤمنانو!) نعمت (احسان) د الله پرتاسې، کله چې وئ تاسې دښمنان نو الفت (مینه) یې پیدا کړه په منځ د زړونو ستاسې کې نو وگرځېدئ تاسې په نعمت (رحمت) د الله سره (اسلامي) وروڼه.

په پورته ذکر شوي مبارک آیت کې الله تعالی په اتحاد باندې امر کوي او له اختلاف او تفرقي څخه منع کوي. امر په وجوب دلالت کوي مگر کله چې داسې قرینه وي چې له وجوب څخه یې وگرځوي.^(۳)

او داسې قرینه نه شته؛ نو متحد او متفق اوسېدل الله تعالی ته خوښ عمل دی نو مسلمانانو باید متحد او متفق واوسي او له اختلاف او تفرقي څخه اجتناب وکړي.

یو والی او پیوستون په دیني ارزښتونو کې ستر مقام لرونکی ارزښت دی چې شتون یې د هر اړخیز پرمختګ لامل کېږي له هم دې امله ورته په دیني

۱- عبدالکریم زیدان. الوجیز فی أصول الفقه، ۷ چاپ، تهران. نشر احسان للنشر والتوزیع، ۱۴۲۷ هـ. ق کال، ۳۰۲ مخ.

۲- آل عمران: ۱۰۳.

۳- عبدالکریم زیدان. الوجیز فی أصول الفقه، ۲۹۴ مخ.

تبيان _____ پر ټولنه د قرآن کریم ځینې اغېزې
متونو کې ځانګړی پام او ورته ډېر هڅونه شوې ده او د پخوانیو امتونو د بربادۍ
یو لامل همدا اختلاف او تفرقه په ګوته شوی دی نبي کریم ﷺ فرمایلي
دي: «فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِكَثْرَةِ سُؤَالِهِمْ وَاخْتِلَافِهِمْ عَلَاءِ نَبِيَّائِهِمْ»^(۱)
نو یقیناً چې هلاک کړل (الله تعالی) هغه خلک چې مخکې له تاسو څخه و د
ډېرو پوښتنو په سبب او له خپلو انبیاءو علیهم السلام سره د مخالفت په سبب.

په نبوي ارشاد کې د پخوانیو امتونو د هلاکت دوه لاملونه په ګوته شوي دي چې
یوې اختلاف او تفرقه او دوهم یې ډېرې پوښتنې وي چې موږ مسلمانان نبي
کریم ﷺ ورڅخه خبر کړي یو، ترڅو له دغو بدو کړنو څخه
ډډه (اجتناب) وکړو.

اتحاد یو قوي ځواک دی چې کولی شي په ټولنه کې مثبت او با ثباته
بدلون رامنځته کړي. د ولسونو ترمنځ خواخوږي، محبت او اسلامي اخوت
رامنځته کړي چې همدا د اسلامي ورورولۍ د تهداب ډبرې دي.

۳- پر علمي چارو باندې د قرآن کریم اغېزې

قرآن کریم د ټولنې په علمي کچه باندې ستر اغېز لري. د قرآن کریم له
لومړي نازل شوی آیت څخه دا څرګندېږي چې د پوهې او علم مقام ډېر اوچت
دی، ځکه له لمونځ، روژې، زکات او حج څخه مخکې په لوست باندې امر کوي:

﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ﴾^(۲)

«ولوله (ای محمده! قرآن) په برکت د نامه د رب خپل هغه رب پالونکی چې
پیدا کړي یې دي (ټول مخلوقات)»

همدارنګه دغه مبارک کتاب له تدبر څخه ګټې اخېستنې ته انسانان هڅوي الله
تعالی فرمایلي دي: ﴿أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا
فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا﴾^(۳)

^۱ - صحيح مسلم، (۴) ټوک، ۱۰۲ مخ، د حديث شمېره ۳۳۲۱.

^۲ - العلق: ۱.

^۳ - النساء: ۸۲.

تبيان _____ پر ټولنه د قرآن كريم ځينې اغېزې
 «آيا نو فكر غور نه كوي دوى په دې (فصيح بليغ معجز) قرآن كې، او كه وى (دا
 قرآن) له جانبې د غير الله څخه نو خامخا موندلى به وو(دوى) په هغه كې
 اختلاف ډېر (لكه چې د بشریت كلام كې د معناگانو تناقض او د الفاظو تفاوت
 موندل كيږي.»

د بقرې سورت كې تعقل په اړه يې الله سبحانه تعالى فرمايلي دي: ﴿كَذَلِكَ
 يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾^(۱)
 همداسې (لكه چې دا احكام يې بيان كړل) بيانوي الله تاسې ته خپل
 آيتونه(احكام) خپل لپاره د دې چې تاسې و پوهېږي!(او شرعي احكامو ته
 عقل متوجه كړئ).

له عقل څخه په گټه نه اخېستلو باندې الله تعالى زجر وركړى دى او
 فرمايلي دي: ﴿اتَّامُرُونَ النَّاسَ بِالْإِيمَانِ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾^(۲)
 «آيا امركوي تاسې نورو خلكو ته په نېكۍ سره او هېږوى ځانونه خپل؟ حال دا
 چې تاسې لولئ كتاب(چې په كې د قول او عمل په نه سمون وعيد دى) آيا
 تاسې نه پوهېږئ(د خپلو افعالو په بدۍ)

همدارنگه قرآن كريم پوهان او نا پوهان سره برابر نه گڼي او فرمايي: ﴿قُلْ هَلْ
 يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾^(۳)
 ووايه (اى محمده) آيا برابر دي هغه كسان چې پوهېږي او هغه كسان چې نه
 پوهېږي(جاهلان وي؟، بلکه برابر نه دي).

له پورتنیو قرآني لارښوونو څخه دا څرگندېږي چې قرآن كريم د علم
 زده كړې او پوهې ته ډېر ارزښت وركړى. په تفكر، تدبر او تعقل باندې امر د دې

۱- البقرة: ۲۴۲.

۲- البقرة: ۴۴.

۳- الزمر: ۹.

تبيان _____ پر ټولنه د قرآن کریم ځینې اغېزې
مدعی ښه دلیل دی او دا ځکه چې تدبر، تعقل او تفکر د علمي پرمختګونو
لپاره مفاتیح (کلپانې) او بنسټونه دي.

همدارنگه په قرآن کریم باندې عمل ولسونه پرمختګ او بریا ته رسوي او که
کوم ولس پرې عمل ونه کړي هغوی خوار او ذلیل کیږي. سیدنا عمر بن
الخطاب رضي الله عنه فرمایلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم و فرمايل: [إِنَّ اللَّهَ
يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا، وَيَضَعُ بِهِ الْآخَرِينَ] ^(۱)

یقیناً چې الله تعالی په دې کتاب (قرآن کریم) سره ځینې خلک اوچتوي
(څوک یې چې په لارښوونو عمل وکړي) او ځینې پرې ذلیل کوي. (یعنې څوک
چې پرې عمل ونه کړي)

۴- د عدالت او برابری په رامنځته کېدو باندې د قرآن کریم اغېزې

د قرآن کریم له هغو اغیزو څخه، چې په ټولنه یې لري؛ یو هم په ټولنه کې د
عدالت او برابری رامنځ ته کول دي. اسلام داسې ټولنه غواړي او جوړوي چې په
کې د نسب، جنسیت، رنگ، ژبې او وطن پرته ټول مسلمانان یوشان وي. هلته
دلوروالي او فوقیت معیار یوازې او یوازې تقوی وي او بس. الله سبحانه وتعالی
فرمایلي دي: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا
وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾ ^(۲)

ای خلکو! موږ تاسې له یوه نارینه او یوې ښځې نه پیدا کړي او بیا مو تاسې
قومونه او قبیلې وگرځولي تر څو چې تاسې یو بل سره وپېژنئ په حقیقت کې د
الله په نزد له تاسې نه تر ټولو زیات عزتمند هغه څوک دی چې په تاسې کې تر
ټولو زیات پرهیزګار وي بېشکه چې الله تعالی ښه عالم ډېر خبردار دی.».
د قرآن کریم د نزول په وخت کې خلکو د خپل فوقیت لامل نسب، جنسیت،
رنگ، ژبه او وطن ګڼلو؛ خو الله تعالی د دوی دغه مدعی په دغه مبارک آیت

۱- أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن أسد الشيباني. مسند الإمام أحمد بن حنبل، لومړی طبعه،
خپرندوی: مؤسسة الرسالة. بیروت، ۲۰۰۱م، ۱ ټوک، د حدیث شمېره ۲۳۲، ۳۵۵ مخ. کتب شیخ شعب
الارنؤوط: إسناده صحيح على شرط الشيخين. انظر مسند الإمام أحمد بن حنبل، المجلد ۱، الصفحة ۳۵۵.
۲- الحجرات: ۱۳.

تبیان _____ پر ټولنه د قرآن کریم ځینې اغېزې

سره بې اساسه وښوده، د فوقیت او برتری لامل یې یوازې او یوازې تقوی معرفي کړه. نو تقوی ده، چې انسان ته برتری او فوقیت ور په برخه کوي.

قرآن کریم په لومړنۍ اسلامي ټولنه باندې داسې اغېز وکړ چې د الله تعالی ستر پیغمبر محمد صلی الله علیه وسلم سلمان فارسي رضي الله عنه د خپلې کورنۍ غړی شمېر کړ: [سَلَمَانُ مِّنْ أَهْلِ الْبَيْتِ].^(۱) سلمان زموږ له کورنۍ څخه دی. او د قریشو مشران ابوجهل، شیبه، عتبه او ابولهب یې خپل دښمنان وښودل.

په دغه ټولنه کې حبشي بلال رضي الله عنه د قریشو پخوانی سوداګر او هوبنیار ابوبکر صدیق رضي الله عنه، زړور عمر فاروق رضي الله عنه، ستر اتل خالد بن ولید رضي الله عنه په یو صف کې و درول شول.

د جهاد لپاره د لښکر امیر اتلس کلن زلمی اسامه رضي الله عنه ټاکل کېږي او د هغه د بیرغ لاندې عمر رضي الله عنه او نورو مشران صحابه د جهاد لپاره روانیږي په اسامه رضي الله عنه کې تکبر او عجب نه پیدا کېږي او نور اصحابو کرامو رضي الله عنهم ته ځانونه کمزوري او ناتوانه نه معلومېږي.

له پورته څرګندونو دا ښکارېږي چې قرآن کریم د ټولنې د پیاوړتیا لپاره د ورورولۍ، همکارۍ او عدالت اصل وړاندې کوي، یعنې دا چې هر انسان، پرته له تبعیضه، د برابرو حقونو، فرصتونو او درناوي مستحق دی.

۵- د خیر او برکت په ایجاد کې د قرآن کریم اغېزې

د قرآن کریم له هغو اغیزو څخه، چې پر ټولنه یې لري؛ یو هم په ټولنه کې د خیر او برکت رامنځته کېدل دي. قرآن عظیم الشان د اسلامي شریعت لومړی مصدر دی چې نورو شرعي مصادر و خپل مشروعیت له دغه مبارک کتاب څخه ترلاسه کړی دی او دغه سپېڅلی کتاب د شرعي احکامو ټولګه ده چې په تطبیق او پلي کېدلو سره یې په ټولنه کې خیر او برکت رامنځته کېږي، الله

^۱ - سلیمان بن أحمد بن ایوب أبو القاسم طبراني. المعجم الكبير، دویم طبعه، خپرندوی: مکتبه العلوم والحکم، موصل، ۱۴۰۴ هـ ق، ۶ ټوک، ۲۱۲ مخ. کتب الیهیثمی: رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ، وَفِيهِ كَثِيرٌ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ الْمَزْنِيِّ، وَقَدْ ضَعَفَهُ الْجُمْهُورُ، وَحَسَنَ التِّرْمِذِيُّ حَدِيثَهُ، وَبَقِيَّةُ رِجَالِهِ ثِقَاتٌ. انظر: مجمع الزوائد ومنبع الفوائد، المجلد ۶، الصفحة ۱۳۰.

تبيان _____ پر ټولنه د قرآن کریم ځینې اغېزې
 سبحانه وتعالی فرمایلي دي: ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكْلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءَ مَا يَعْمَلُونَ﴾^(۱).

(او که بېشکه دوی تورات او انجيل او هغه نور کتابونه نافذ کړي وای چې د دوی د رب له لوري دوی ته لېږل شوي وو که داسې کړي وای؛ نو خامخا خوړلې به یې (میوې) له پاسه (د سرونو). خپلو او (غلې) له لاندې د پښو خپلو (د ځمکې نه) ځینې له دوی نه یو امت مقتصد (یو ډله ده منصفه او میانه تلونکې) او ډېر له دوی څخه بد دی هغه کار چې کوي دوی).

په قرآني ارشاد کې د الهي احکام د تطبیق دنیوي اغېز په څرگند ډول بیان شوی دی چې هغه د رنګارنګ غلو او میوو او دېته ورته نورو نعمتونه لاسته راوړل دي. په نبوی احادیثو کې هم د قرآن کریم د احکامو تطبیق د خیر او برکت لامل په ګوته شوی، نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «إِقَامَةُ حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنْ مَطَرٍ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً فِي بِلَادِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»^(۲).

«د الله تعالی د حدودو څخه د یو حد تطبیق، د الله تعالی په ښارونو باندې د څلوېښتو شپو له باران وریدو څخه غوره او ښه دی» له پورتنی سپیڅلي نبوي ارشاد څخه په څرګند ډول د قرآن کریم د تطبیق اغېز څرګندېږي او دا ځکه چې د حدودو مشروعیت، اهمیت او کیفیت قرآن کریم بیان کړی دی.

۶ - د فحشا او منکراتو په لمنځه وړلو کې د قرآن کریم اغېزې

قرآن کریم د اسلامي شریعت لومړی او اساسي مصدر دی چې ټول اسلامي قوانین، که هغه مدني یا جزایي دي؛ ورڅخه په مستقیم ډول اخېستل شوي دي. د اسلام په جزایي قوانینو کې؛ حدود او قصاص، چې له نورو جزا ګانو څخه توپیر لري او تطبیق یې جلا او ځانګړي شرایط لري؛ د هغو د مشروعیت

^۱ - المائدة: ۶۶.

^۲ - سنن ابن ماجه، (۲) ټوک، د حدیث شمېره ۲۵۳۷، ۸۴۸ مخ. قال الشيخ الألباني: (حسن) انظر حديث رقم: ۱۱۳۹ في صحيح الجامع. أنظر: الجامع الصغير وزيادته الصفحة ۲۰۲.

تبيان _____ پر ټولنه د قرآن کریم ځینې اغېزې
له مقاصدو څخه یو هم په ټولنه کې د فحشا او منکراتو له منځه وړل او د غوره
اخلاقو ساتنه او له بدو اخلاقو څخه اجتناب دی. د زنا حد او د قذف حد د
مشروعیت موخه دا ده چې په اسلامي ټولنه کې قذف (په زنا تورنول) او زنا
جرم، پېښ نه شي او که پېښ هم شي مجرمینو ته ټاکلې جزاء په خپل وخت
کې ورکړل شي، تر څو د مجرمانو لپاره جزاء او د نورو خلکو لپاره عبرت او پند
وگرځي. د زنا د حد په اړه الله تعالی فرمایلي دي: ﴿الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ
مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحَرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾^(۱)

«هغه ښځه چې زنا یې کړې وي، او هغه سړي چې زنا یې کړي وي (او
محصنان نه وي، او ثبوت شي زنا پر دوی په اقرار یا په شهادت) پس وهی تاسو
ای (قاضیانو او حاکمانو) هر یو له دغو دواړو سل درې او نه دې نیسي تاسو لره
په دغو (دواړو زناکارانو) زړه سوی (او مهرباني) په (انفاذ د) حکم د الله کې، که
یئ تاسې چې ټینگ یقین لرئ پر الله او په ورځې آخرې (د قیامت) او حاضر دې
شي عذاب کولو د دې دواړو ته یوه طایفه ډله له مؤمنانو څخه»

همدارنگه د حد قذف په اړه یې فرمایلي دي: ﴿وَالَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ
ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا
وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾^(۲)

«او هغه کسان چې وولي محصنې ښځې (یا محصن سړي چې نسبت د زنا ورته
وکړي) بیا رانه ولې (په مخ د قاضی حاکم کې) څلور تنه شاهدان؛ پس ووهی
تاسې (ای حاکمانو) دغه (قاذفان که اصیلان وي) اتیا درې او مه قبلوی تاسې
له دوي نه شاهدي هیڅکله (تر وخته د مرگه پورې) او دا (قاذفان) هم دوی
دي فاسقان.»

۱- النور: ۲.

۲- النور: ۴.

تبيان _____ پر ټولنه د قرآن كريم ځينې اغېزې

د زنا جرم واقعي پېښېدل او په سپېڅلو مؤمنانو باندې د زنا تور او تهمت لگول په ټولنه کې ډېرې ناخوالي رامنځته کوي لکه د بل په حق باندې تېرې او تجاوز، په ټولنه کې د اشخاصو حيثيت او اعتبار داغدار کول، د نسبونواختلاط، د حسد او بغض ايجاد او د شخړو او جگړو رامنځته کېدل او د پټه ورته نور رذایل، د ياد شويو رذایلو محوه کول او له منځه وړلو لپاره الله تعالى د زنا حد او د قذف حد مشروع گرځولې دي.

قرآن كريم د فحشا او بد اخلاقي سخت مخالف دی زنا او فحشا نه يوازې دا چې حرام يې گرځولي دي بلکې ټولې هغه لارې چارې يې هم حرامي کړې دي چې د زنا او فحشا د ستر جرم لامل گرځي لکه پرديو مېرمنو ته کتل؛ تعالى فرمايلي دي: ﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَزْكًى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ٣٠﴾ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ^(١)

ووايه (ای محمده!) مؤمنانو ته چې پټې کړې دوی سترگې خپلې له نامحرمو څخه) او ښه دی ټينگ دي وساتي دوی فرجونه سترونه خپل (د محرماتو په مقابل کې) دغه (اغماض او حفظ) ډېر پاکيزه(او گټور) دی دوی ته، بېشکه چې الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چې کوی يې (دوی، نو ښايي چې ترې په وېره اوسې، پر هر حرکت او په سکون خپل)

ووايه (ای محمده!) ايماندارو ښځو ته ته چې پټې کړې (له نامحرمو څخه) دوی سترگې خپلې او ښه ټينگ دي وساتي دوی فرجونه سترونه خپل (د محرماتو په مقابل کې)

په نبوي احاديثو کې هم له پرديو نارينو سره د ښځو خلوت يا ځانله(گوبښه) ناسته پاسته کول منع شوي دي. رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: [لا يخلون رجل بامرأة الا مع ذي محرم].^(٢)

١- النور: ٣٠-٣١.

٢- صحيح البخاری، ١٧ ټوک، د حديث شمېره ٥٢٣٣، ٣٦٦ مخ..

تبیان _____ پر ټولنه د قرآن کریم ځینې اغېزې

«د محرم د نه شتون په وخت کې دې هېڅ سړی له نا محرمې ښځې سره خلوت (گوښه ناسته ولاړه) نه کوي»

له نوموړي نبوي حديث څخه دا په ډاگه څرگندېږي، چې له نا محرمو ښځو سره د نارینوو خلوت (گوښه ناسته ولاړه) سره او په همدې ډول له نا محرمو نارینوو سره د مېرمنو خلوت (گوښه ناسته ولاړه) حرامه ده. د دې موضوع په اړه په یو بل حديث کې نبي کریم ﷺ داسې فرمایلي دي: « لَا يَخْلُونَ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلَّا كَانَ ثَالِثَهُمَا الشَّيْطَانُ »^(۱)

«هېڅ سړی له (نا محرمې) ښځې سره خلوت (گوښه ناسته ولاړه) نه کوي مگر د (هغو دواړو) درېیم شیطان وي»

هغو کسانو ته، چې په اسلامي ټولنه کې د فحشا په خپرولو باندې خوشحاليږي؛ الله سبحانه تعالی د درد ناک عذاب ورکولو اعلان کړی دی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ ءَامَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾^(۲)

«بېشکه هغه کسان چې خوښوي دغه (خبره) چې د مؤمنانو په ډله کې فحشا خپره کړي شته دغو (کسانو) ته د دردناک عذاب په دنیا کې (په حد د قذف او په بد نامۍ سره)، او په آخرت کې (په اور د دوزخ سره) او الله ښه عالم دی، او تاسې نه پوهېږئ»

د فحشا خپرول یو ستر جرم دی چې له امله یې د ټولنې په وگړو کې تور لگول، تهمت او زنا رواجېږي، هلته د زنا شنيع او بد عمل ته هم خلک په ډېره بده سترگه نه گوري او دغه ناوړه او بده کړنه ترسره کېږي، ځکه چې زیات زیات د یوې وینا کول هغه فعل ساده او عمل کول یې اسانهږي خو د حد قذف او حد زنا په پلي کېدلو سره د فحشا د خپراوي کلک مخنیوی کېږي، د زنا او قذف د

^۱ - سنن الترمذی، ۵ ټوک، ۱۹ مخ، د حديث شمېره (۱۲۰۴). کتب الشیخ الألباني: صحیح. أنظر: صحیح الترغیب والترهیب، المجلد ۲، الصفحة ۱۹۰.

^۲ - النور: ۱۹.

تبيان _____ پر ټولنه د قرآن کریم ځینې اغېزې
حدودو په تطبیق سره په ټولنه کې تطهیر او پاکوالی رامنځته کیږي؛ ځکه په
تطبیق سره یې زاني او قاذف ته جزاء ورکول کیږي او د ټولنې نورو وگړو لپاره
عبرت او پند گرځي.

۷- د امنیت په رامنځته کېدلو باندې د قرآن کریم اغېزې

د قرآن کریم له هغو اغیزو څخه، چې په ټولنه یې لري؛ یو هم په ټولنه کې د
امنیت او امن رامنځ ته کېدل دي. امن او امنیت هغه ستر نعمت دی چې د
شتون له امله یې په ټولنه کې هر ډول پرمختګ رامنځته کېږي. الله سبحانه و
تعالی د قریش په سورت کې د احسان په توګه د امن یادونه کړې ده او فرمایلي
دي: ﴿الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَءَامَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ﴾^(۱)

«هغه (رب) چې طعام خواړه یې ورکړي دي دوی ته په لوړې کې او امن یې
وړکړی دی دوی ته له خوف ویرې څخه»

همدارنګه سیدنا ابراهیم عليه السلام چې کله خپله مېرمن او کوچنۍ زوی په
مکه المکرمه کې یوازې پرېږدي؛ نو بیا مکې مکرمې لپاره دعاء کوي: ﴿وَإِذْ قَالَ
إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا ءَامِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ ءَامَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ
الْمَصِيرُ﴾^(۲)

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چې وویل ابراهیم: ای زما ربه! وگرځوه
دا ښار ځای د امن او روزې ورکړه اوسیدونکو ته یې له هر راز میوو نه، هر هغه
چا لره چې ایمان یې راوړی دی له دوی څنې په الله او په ورځ آخره باندې (چې
د قیامت ورځ ده).

د سیدنا ابراهیم عليه السلام له دې دعاء څخه معلومېږي چې امنیت ستر نعمت
دی که هغه فردي امنیت، ټولنیز امنیت، یا هم رواني امنیت وي.

^۱- قریش: ۴.

^۲- البقرة: ۱۲۶.

تبیان _____ پر ټولنه د قرآن کریم ځینې اغېزې

د قرآن کریم اغېز په ټولنه کې د امن په راوستلو کې دا دی چې قرآن کریم د قصاص او حدودو په تطبیق باندې حکم کړی دی چې د تطبیق په پایله کې یې په ټولنه کې امن راځي، د بېلګې په توګه الله تعالی د قصاص حکم کړی دی او فرمایلي یې دي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ ۖ الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ ۚ وَالْأُنْثَىٰ بِالْأُنْثَىٰ ۚ فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ ۚ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَنٍ ۚ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ ۚ فَمَنِ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٨﴾ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ ۚ يٰٓأُولِيَ الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾^(۱)

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (ای مؤمنانو) فرض کړی شوی دی په تاسو باندې قصاص (برابر والی) په وژلي شویو کې (که عمدا وي) اصیل په اصیل باندې (قصاصېري) او مریۍ په مریي باندې (قصاصېري) او ښځه په ښځه باندې (قصاصېري) نو هغه څوک چې عفو وکړه شي (مصلحتاً) ده ته له (قصاصه د اسلامي وروره د ده نه څه شی، نو لازمه ده) (په دې عفو کوونکي) مطالبه د دیت (له قاتله) په ښه وجه سره، او ورکول (د دیت دي) هغه (عفو کوونکي) ته په ښه وجه سره دا کار (د قصاص جواز یا دیت یا عفو) آسانې ده له (طرفه) د رب ستاسې او مهرباني ده (چې اختیار یې تاسې ته درکړ. نو هر چا چې زیاتوالی وکړ (په ظلم او وژلو د قاتل) وروسته له دې فیصلې (چې دیت او عفو ده) نو ده لره دی عذاب درد ناک (د دوزخ په عقبی کې) او تاسې لره دی په قصاص کې (لوی) ژوندون ای خاوندانو د عقلونو! لپاره د دې چې ځان وساتئ (له ناحقه وینو څخه)

د قصاص په تطبیق سره په ټولنه کې امنیت تامینېږي او خلک د امن احساس کوي او د نفسونو د خونديتوب ډاډ ترلاسه کوي

۱- البقرة: ۱۷۸-۱۷۹.

تبيان _____ پر ټولنه د قرآن كريم ځينې اغېزې

همدارنگه د قطاع الطريق حد او د غلا حد په تطبيق سره په ټولنه کې
ميشته خلک په ډاډه زړه او اطمینان سره هر لوري ته چې وغواړي، سفرونه
کولای شي، د خپل مالونو د حفاظت ډاډ ترلاسه کوي او د ټولنې د پرمختګ
لپاره لارې پرانيستل کيږي.

له هغو لاملونو څخه، چې دا الهي پيرزوينه امنيت له منځه وړي، د حدود و
نه تطبيق دی. د حدودو نه تطبيق په ټولنه کې فردي او ټولنيز امنيت له منځه
وړي، او له ځان سره گڼې ستونزې او مشکلات رامنځ ته کوي، د بېلگې په توګه
په ټولنه کې اخلاقي فساد، اجتماعي بې عدالتي، د جرمونو کثرت، د ځاني او
ټولنيزامنيت نشتون، پر خلکو او چارواکو بې اعتمادی او دېته ورته نورې بدې
اغېزې رامنځته کوي.

۸ - پر ټولنه د قرآن كريم اخلاقي اغېزې

قرآن كريم په ټولنه کې د مېشتو وګړو په اخلاقو باندې ژور اغېز لري، له هغوی
څخه رزائيل لکه دروغ غيبت، نمامت، حسد، بغض، بخل، حرص او دغو ته ورته
نور رازئل زائلوي او غوره اخلاق يې لکه رښتيا ويل، عدالت، امانت، تواضع،
رحم، زغم او د نورو حقونه رعايت کول نور هم قوي کوي. په مسلمان کې له
گناهونو څخه د اجتناب قوه پياوړې کوي چې په دې سره مسلمان ترکيه کيږي
او روحي ارامتيا او اطمینان ترلاسه کوي. په مسلمان کې د مهربانۍ او له بېوزلو
سره د همدردۍ حس پياوړی کوي، د زغم، قناعت، انفاق فی سبيل الله، او
دېته ورته د نورو فضايلو د ايجاد او پياوړتيا لامل کيږي چې دلته به يوازې د
صبر او شکر په اړه بحث وکړو.

صبر د طاعتونو په اداء کولو باندې د نفس مجبورول، له نواهيو څخه ځان
ساتل، په مصيبتونو کې د الله قضاء ته تسلیمېدل او پرې راضي اوسېدلو ته
ويل کيږي^(۱).

۱- محمد ربيع محمد جوهری. رفع الملام عن الصوفية الأعلام، ۱۴۸ مخ.

تبيان _____ پر ټولنه د قرآن کریم ځینې اغېزې

په نبوي احادیثو کې د صبر او صابرانو ګڼ فضایل بیان شوي دي چې د دغه فضیلت په رامنځته کېدو کې د قرآن کریم تاثیر خورا زیات دی.

دلته د بېلګې په توګه د صبر یوڅو فضیلتونو یادونه کوو رسول الله صلی الله علیه وسلم

فرمایلي دي: [وَمَا أُعْطِيَ أَحَدٌ مِنْ عَطَاءٍ خَيْرًا وَأَوْسَعَ مِنَ الصَّبْرِ]^(۱)

د صبر نه زیاته بهتره او پراخه عطیه (تحفه) چاته نه ده ورکړل شوې.

همدارنګه نبي کریم صلی الله علیه وسلم صبر د ایمان نیمه برخه ښوولی ده:

[الْإِيمَانُ نِصْفَانِ: نِصْفٌ فِي الصَّبْرِ، وَنِصْفٌ فِي الشُّكْرِ]^(۲) ایمان له دوو نیمو

څخه عبارت دی نیم یې په صبر کې ده او نیم یې په شکر کې ده.

الله صابرانو ته د بې حساب اجر د ورکړې اعلان فرمایلي دي: ﴿إِنَّمَا يُوفَّى

الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾^(۳)

یقیناً چې صبر کوونکو ته به خپل اجر بې حساب ورکړل شي.

امام جرجاني رحمة الله لیکلي دي: « هغې ښېګڼې ته شکر ويل کيږي چې د نعمت

په مقابل کې وي. برابره خبره ده چې دا ښېګڼه په ژبه ، په لاس او يا په زړه

باندې وي»^(۴).

په اسلامي متونو کې شکر ته ډېرې هڅونې شوي. الله تعالی پر شکر کولو امر

کړی او فرمایلي دي: ﴿وَأَشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُون﴾^(۵)

او زما شکر وکړئ او کفر مه کوئ.

^۱ - شعب الإيمان لأبو بكر ليبيهي، (۳) ټوک، ۲۶۷ مخ. کتب الشيخ الألباني: صحيح أنظر: صحيح وضعيف سنن

أبي داود (رقم الحديث ۱۶۴۴)

^۲ - شعب الإيمان لأبو بكر ليبيهي، (۷) ټوک، ۱۲۳ مخ. [حكم الألباني] (ضعيف جدا) انظر حديث رقم: ۲۳۱۰

في ضعيف الجامع الصغير وزيادته، المجلد ۱ ، الصفحة : ۵۱۱۸ ،

^۳ - الزمر: ۱۰ .

^۴ - علي بن محمد بن علي الزين الشريف جرجاني. التعريفات، خپرندوي: دار الكتب العلمية بيروت - د چاپ

ځای لبنان، د چاپ کال ۱۴۰۳ هـ - ۱۹۸۳ م ۱۲۸ مخ.

^۵ - البقرة: ۱۵۲ .

تبيان _____ پر ټولنه د قرآن کریم ځینې اغېزې
 الله سبحانه و تعالی په شکر کولو سره د نعمت د زیاتوالي وعده کړې ده او
 فرمایلي یې دي: ﴿وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ
 عَذَابِي لَشَدِيدٌ﴾^(۱)

او یاد کړه هغه وخت چې خبر در کړ رب ستاسې په دې چې قسم دی که چېرې
 شکر وويستلو تاسې (په تیرو نعمتونو احسانونو زما) نو خامخا زیات به کړم تاسې
 ته نعمت، او قسم دی دی که بې قدرې ناشکري وکړه تاسې (د نعمتونو
 احسانونو زما) نو بیشکه عذاب زما خامخا ډېر سخت دی.

امام ابوداود په خپل کتاب سنن أبي داود کې یو حدیث ذکر کړی دی چې
 کله به د نبي کریم ﷺ د خوښې وړ چاره پېښه شوه او یا به یې د
 خوښۍ خبر واوریده، د شکر سجده به یې کوله^(۲).

د الله پیغمبر محمد ﷺ چې تر ټولو ستر متقی دی؛ تل به یې د الله
 تعالی شکر کولو او فرمایلي به یې [أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا]^(۳).

آیا د الله تعالی شکر کوونکی بنده نه شم.

د انسانانو د ښېگڼو په مقابل کې باید هم شکر اداء شي. په دې اړه نبي کریم
 ﷺ فرمایلي دي: [مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ]^(۴)
 چا چې د خلکو (دښېگڼو) شکر اداء کړی نه وي د الله شکر یې هم نه دی اداء کړی.

۹- پر ټولنه د قرآن کریم ټولنیزې او اقتصادي اغېزې

قرآن کریم پر ټولنیزو او اقتصادي چارو باندې هم ستر اغېز لري، قرآن
 کریم د بېوزلو مسکینانو او فقيرانو سره مرسته په شتمنو باندې یوازې لازمه نه

^۱ - إبراهيم: ۷.

^۲ - أبو داود سليمان بن الأشعث بن إسحاق بن بشير بن شداد بن عمرو الأزدي سجستاني. سنن أبي داود،
 خپرندوی: دار الرسالة العالمية، بيروت، د چاپ کال ۱۴۳۰ هـ - ۲۰۰۹ م. (۲) ټوک، ۹۷ مخ.

^۳ - أبو بكر محمد بن إسحاق بن خزيمة بن المغيرة بن صالح بن بكر السلمي صحيح ابن خزيمة. خپرندوی:
 المكتب الإسلامي، د چاپ ځای بيروت، د چاپ کال ۱۴۲۴ هـ (۲) ټوک، ۲۰۱ مخ. کتب الهيتمي: رواه أبو
 يعلى والبزار والطبراني في الأوسط ورجاله رجال الصحيح أنظر: مجمع الزوائد، المجلد ۲، الصفحة ۵۵۲.

^۴ - أحمد بن علي بن المثنى أبو يعلى الموصلي التميمي. مسند أبي يعلى، دار المأمون للتراث، دمشق، ۱۹۸۴،
 ۲ ټوک، ۳۶۵. کتب الإمام الترمذی: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ. أنظر: سنن الترمذي، المجلد ۴، الصفحة ۳۳۹.

تبيان _____ پر ټولنه د قرآن كريم ځينې اغېزې
 ده گرځولې، بلکې فرمايلي دي چې د شتمنو په مال کې د دوی حق دی الله
 تعالى فرمايلي دي: ﴿وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ﴾^(۱)
 «او په مالونو د دوی حق او برخه وه سوالگرو لره او صبر لرونکو لره
 يعني مسکين سوال نه کوونکو لره.»

په لسگونو قرآني آيتونو او نبوي احاديثو کې انفاق فی سبيل الله ته هڅونې
 شته، مسلمان دې ته هڅوي چې هغه د الله په لاره کې انفاق وکړي، حتی هغه
 مال چې د انسان له مرگه څخه وروسته ورڅخه پاتې کېږي هغه يې د ده مال نه
 دی شمېرلی. نبي کریم ﷺ فرمايلي دي: [اَيُّكُمْ مَالٌ وَّارِثُهُ أَحَبُّ إِلَيْهِ
 مَنْ مَالَهُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا مِنَّا أَحَدٌ إِلَّا مَالُهُ أَحَبُّ إِلَيْهِ قَالَ فَإِنَّ مَالَهُ مَا
 قَدَّمَ وَمَالٌ وَّارِثُهُ مَا أَخَّرَ]^(۲).

کوم کس ستاسو څخه د خپل وارث مال له خپل مال څخه ډېر غوره گڼي؟
 اصحاب کرامو وفرمايل: په موږ کې څخه هېڅوک داسې نشته مگر خپل مال
 ورته ډېر خوښ دی (د وارث له مال څخه) رسول الله ﷺ وفرمايل: خپل
 مال هغه دی چې مخکې کړی وي (انفاق کړی وي) او د وارث مال يې هغه دی
 چې وروسته کړی وي (ورثه يې ته په ميراث کې پاتې وي).

انفاق في سبيل الله د ټولنې د يووالي او پرمختگ لپاره ارزښتمنه چاره ده
 چې په دې سره د شتمنو او بېوزلو ترمنځ شته واټن کمېږي، د فقيرانو په زړونو
 کې له شتمنو خلکو سره بغض او کينه په مينې او محبت باندې بدلېږي او تر
 ټولو ستره گټه يې دا ده چې د الله تعالى د قرب او نږدې والي لامل گرځي
 همدارنگه په انفاق في سبيل الله سره د غنيانو د نفسونو تزکيه رامنځ ته کېږي.
 په ټولنيزو چارو کې قرآن کریم له ټولو خلکو سره که هغه غني وي يا فقير

امير که مامور؛ د ښه چلند حکم کوي او فرمايي: ﴿وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا﴾^(۳)

۱- الذاريات: ۱۹.

۲- صحيح البخاري (۲۰) ټوک، ۷۲ مخ.

۳- البقرة: ۸۳.

تبيان _____ پر ټولنه د قرآن کریم ځینې اغېزې

له خلکو سره ښې خبرې وکړئ.

او د فصلت په سورت کې الله تعالی له دښمن سره هم په غوره چلند باندې امر کړی دی او فرمایلي دي: ﴿وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ٣٦ وَمَا يُلْقُهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلْقُهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ﴾^(۱)

او ښېگڼه او بدې نه سره برابرېږي، (بدي) په هغه څه ايساروه کومه چې ډېره غوره (نيکي) وي نو بيا به هماغه (کس) چې ستا او د هغه ترمنځ دښمني وي، لکه يو مهربان دوست داسې شي (۳۶) او دا (خصلت) پرته له هغو چې صبر يې کړی وي، بل چاته نه ورکول کېږي او د لويې برخې والا نه پرته يې بل څوک نه شي موندلای.

له پورته ذکر شويو مبارک آيتونو څخه معلومېږي چې په ټولنيزو امورو کې هم بايد مسلمان تقوی اختيار کړي هر چاته خپل حق ورکړي او له ظلم او تعدي څخه ځان وژغوري تر څو د دنيا او آخرت سعادت او بریا ترلاسه کړي.

که موږ په پوره پام سره په قرآن کریم کې تدبر وکړو، موږ ته دا څرگندېږي چې د ځمکنیو او آسماني نعمتونو ډېر والي لامل له الله تعالی سره د انسانانو په اړېکو پورې تړاو لري لکه څرنگه چې الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكْلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ مِّنْهُمْ أُمَّةٌ مُّقْتَصِدَةٌ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ سَاءَ مَا يَعْمَلُونَ﴾^(۲)

او که چېرې هغوی تورات، انجيل او نور هغه چې له ربه يې ورته نازل شوي، جاری کړي وای نو خامخا به يې هم له پاسه او هم له پښو لاندې پرېمانه روزي خوړله. ځينې يې په انصاف چلېدونکي خلک دي او زياتره يې بد کړه وړه کوي

^۱ - فصلت: ۳۴-۳۵.

^۲ - المائدة: ۶۶.

تبيان _____ پر ټولنه د قرآن کریم ځینې اغېزې
 همدارنګه الله رب العزت فرمایلي دي: ﴿وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ ءَامَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا
 عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا
 يَكْسِبُونَ﴾^(۱)

او که چېرې ددې کلیو خلکو ایمان راوړی وای او تقوی یې کړې وای نو
 پردوی به مو داسمان او ځمکې د برکتونو (دروازې) پرانیستلې وې، خو دروغ یې
 وګڼل (رسولان) نو په هغه عمل کې مو راوښول چې دوی کولو.

۱۰- په کار او فعالیت باندې د قرآن کریم اغېزې

قرآن کریم مسلمانانو ته امر کوي چې کار او فعالیت ولري او له تنبلۍ او
 سستۍ څخه ځان وژغوري او دا وعده یې هم ورسره کړې دی چې د هغه کار او
 فعالیت پایله به هم څرګنده وي په دې اړه یې ارشاد کړی دی: ﴿وَقُلِ اعْمَلُوا
 فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ عِلِّمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ
 فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾^(۲)

او ووايه: تاسو کوئ، ژر به الله، د هغه رسول او مؤمنان ستاسو کړه وړه وګوري،
 او بیا به د پتو او ښکاره و پوهېدونکي (خدای) ته ور وګرځول شئ نو په هغه څه به
 به کول، په دغه مبارک آیت کې الله تعالی محمد رسول الله مو خبر کړي
 چې تاسو صلی الله علیه وسلم ته امر کوي چې خلکو ته ووايي: کار وکړئ! دا کار
 عبادات، معاملات، اخلاقیاتو او د مسلمان ټول مسؤلیتونه رانغاړي چې هغه یې
 په کولو مکلف دی. او د مسلمان پاملرنه دپته راګرځوي چې ستا هره کړنه څارل
 کیږي که هغه په ښکاره ترسره شوی وی یا په پټه، الله تعالی پرې خبردی. او د
 خپلو کړنو پر وړاندې مسؤل یې او یوه ورځ به یې حساب ورکوي.

د نجم په سورت کې الله تعالی مسلمان عمل کولو ته هڅولی دی او فرمایلي
 دي: ﴿وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ۖ وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ﴾^(۳)

۱- الأعراف: ۹۶.

۲- التوبة: ۱۰۵.

۳- النجم: ۳۹-۴۰.

تبيان _____ پر ټولنه د قرآن کریم ځینې اغېزې

او دا چې انسان ته بل څه نشته پرته له هغې بدلې چې خپله یې هڅه کړې وي. او بې شکه چې دا هڅه به یې ژر ولیدله شي په دغه مبارک آیت کې په څرگند ډول الله تعالی د عمل، مسؤلیت او هڅې اهمیت بیان کړی دی او له تنبلی، سستی او لټی څخه یې په ضمني توګه منعه کړی دی.

الله سبحانه و تعالی انسان لپاره ځمکه مسخره او تابعداره ګرځولې او له ځمکې څخه یې د غوره ګټې اخیستنې حکم کړی دی: ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَأَمْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ﴾^(۱)

دی هغه ذات دی چې تاسې ته یې ځمکه ایل کړې، تاسې یې په ځنډو (یا لارو) کې ګرځئ او د هغه روزي خورئ او هماغه ته مو بیا ژوندي راپورته کېدل دي.

پایلي

د دغې څېړنې په ترڅ کې دې پایلې ته رسېږو چې قرآن کریم پر ټولنه ډېرې غوره اغېزې لري چې ځینې په لاندې ډول دي:

- ۱- قرآن کریم په ټولنه کې یووالی او پیوستون رامنځته کوي.
- ۲- قرآن کریم په ټولنه کې عدالت او برابري رامنځ ته کوي.
- ۳- قرآن کریم په ټولنه کې خیر او برکت رامنځ ته کوي.
- ۴- قرآن کریم ټولنه د فحشا او منکراتو څخه پاکوي.
- ۵- قرآن کریم په ټولنه کې امنیت رامنځ ته کوي.
- ۶- قرآن کریم په علمي ډګر کې پراختیا او پرمختګ رامنځ ته کوي.

وړاندیزونه

د پورتنۍ څېړنې په رڼا کې ځانګړي وړاندیزونه اړوندو مراجعو ته په لاندې ډول وړاندې کېږي:

- ۱- د پوهنې وزارت ته وړاندیز کېږي چې عام ډول د ټولو عباداتو او په ځانګړي توګه پر ټولنه د قرآن کریم اغېزو اړوند موضوعات په ښوونیز نصاب کې ځای پر

^۱- الملک: ۱۵.

تبيان _____ پر ټولنه د قرآن کریم ځینې اغېزې
ځای کړي تر څو زموږ د ټولنې کوچنيان او نوی ځوانان د قرآن کریم له اغېزو
څخه ډېر ښه خبر شي.

۲- امارتي او خپلواکو رسنيو ته وړاندیز کېږي چې په خپلو غږیزو، تصویری او
چاپي خپرونو کې پر ټولنه د قرآن کریم اغېزې خلکو ته د جیدو علماوو په ذریعه
ورسوي تر څو زموږ هېوادوال له دغې موضوع څخه ډېر ښه خبر شي.

۳- د علومو اکاډمۍ او خپلواکو څېړنیزو مرکزونو ته وړاندیز کېږي چې په دې اړه
د نورو مزیدو څېړنو لپاره اغېزمن ګامونه پورته کړي.

۴- د حج او اوقافو او اطلاعاتو او کلتور وزارتونو ته وړاندیز دی چې د علماء کرامو
په ذریعه ولس پر ټولنه د قرآن کریم له اغېزو څخه خبر کړي؛ څو زموږ په ټولنه
کې هر وگړی په دې اړه کافي معلومات ترلاسه کړي.

مأخذونه

قرآن کریم

۱. بخاري، ابوعبدالله محمد بن إسماعيل بن إبراهيم بن المغيرة. صحيح البخاري،
لومړی ټوک، د چاپ نوبت لومړی، خپرندوی: دار طوق النجاة المكتبة الشاملة،
د چاپ ځای المملكة العربية السعودية، د چاپ کال ۱۴۲۲هـ - ق.

۲. بیهقي، أبو بکر أحمد بن الحسين. شعب الإيمان، لومړی ټوک، خپرندوی: دار
الکتب العلمية، د چاپ ځای بیروت، د چاپ کال ۱۴۱۰.

۳. ترمذی، محمد بن عيسى بن سورة بن موسى بن الضحاك، سنن ترمذی،
المحقق: بشارعواد معروف، خپرندوی: دار الغرب الإسلامي - بیروت، د چاپ
کال ۱۹۹۸ م.

۴. تميمي، أحمد بن علي بن المثنى أبو يعلى الموصلي. مسند أبي يعلى، دار
المأمون للتراث، دمشق، ۱۹۸۴ م.

۵. جرجاني، علي بن محمد بن علي الزين. التعريفات، خپرندوي: دار الکتب
العلمية بیروت - د چاپ ځای لبنان، د چاپ کال ۱۴۰۳هـ ق.

- تبيان _____ پر ټولنه د قرآن كريم ځينې اغېزې
٦. جوهري، محمد ربيع محمد. رفع الملام عن الصوفية للأعلام، دويم طبعه، خپرندوى، مكتبة الرسالة، د چاپ ځاى قاهره، د چاپ كال ١٤٣٥ هـ - ق.
٧. زيدان، عبدالكريم. الوجيز فى أصول الفقه، ٧ چاپ، تهران. خپرندوى: نشر احسان للنشر والتوزيع، ١٤٢٧ هـ - ق كال.
٨. سجستاني، أبو داود سليمان بن الأشعث بن إسحاق بن بشير بن شداد بن عمرو الأزدي. سنن أبي داود، خپرندوى: دار الرسالة العالمية، بيروت، د چاپ كال ١٤٣٠ هـ - ٢٠٠٩ م.
٩. سلمى، أبو بكر محمد بن إسحاق بن خزيمة بن المغيرة بن صالح بن بكر صحيح ابن خزيمة، د چاپ ځاى بيروت، د چاپ كال ١٤٢٤ .
١٠. شيباني، أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن أسد. مسند الإمام أحمد بن حنبل، لومړى طبعه، خپرندوى: مؤسسة الرسالة. بيروت، ٢٠٠١ م.
١١. طبراني، سليمان بن أحمد بن أيوب أبو القاسم. المعجم الكبير، دويم طبعه، خپرندوى: مكتبة العلوم والحكم، الموصل ١٤٠٤ هـ - ق.
١٢. قزويني، ابو عبد الله محمد بن يزيد بن ماجه. سنن ابن ماجه، خپرندوى: دار الفكر، بيروت، د چاپ كال (---).
١٣. كابلې تفسير، د علماء كرامو يو ډله، خپرندوى: د خادم الحرمين مطبعه، مدينه منوره، د چاپ كال ١٤٤١ هـ - ق كال.
١٤. نيسابوري، أبو عبد الله الحاكم محمد بن عبد الله. المستدرک على الصحيحين، لومړى چاپ، دار الكتب العلمية، د چاپ ځاى بيروت، د چاپ كال ١٤١١ هـ - ق.
١٥. نيسابوري، مسلم بن الحجاج أبو الحسين. صحيح مسلم، دار إحياء التراث العربي، د چاپ ځاى بيروت، د چاپ كال (---).

معاون سرمحقق یارمحمد صمدی

بررسی وحدت در افغانستان

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ.

ملخص البحث

المجتمع الإسلامي هو المجتمع الذي يؤكد فيه القرآن الكريم بنائه على أسس الوحدة، والتفاهم، و التعاطف بين المسلمين، و ذلك كي يتحول من التشتت، والتفرّق، والنفور إلى مجتمع قائم على التقارب والانسجام. و من هذا المنطلق، لا يزال مجتمعنا المعاصر يعاني من اضطرابات و صراعات مستمرة، و قد أصبحت حالة من اليأس و فقدان الثقة تسيطر على الأجواء العامة. لذلك كانت الضرورة الوقوف على جذور هذا الضعف و الفوضى والتباعد والعمل على تقديم حلول قرآني و منطقي تفضي إلى بناء مجتمع مؤحد، تسوده روح التلاحم والثقة المتبادلة وصولاً إلى مجتمع مثالي، متقدم و مترابط.

وقد بدأ هذا البحث بذكر المقدمة و الهدف و أهمية و منهج البحث، والأسئلة الرئيسة والفرعية، إضافة إلى المنهجية المتبعة ليتناول في جوهره بعض أبرز جوانب ضعف تقبل الآخر في المجتمع الأفغاني، و ينتهي بخاتمة تشمل النتائج والتوصيات والمصادر المعتمدة.

خلاصه

جامعه ای اسلامی جامعه ای است که قرآن کریم ساختار آن را بر مبنای وحدت، تفاهم و همدلی بنا نهاده است، تا از گزند آفات تشتت، پراکنده گی و از همگریزی

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

به سوی همبستگی راه پیدا کند، متأسفانه با چنین تأکیدات هنوز هم جامعه ای ما به مسیر ناهنجاری ها و کشمکش ها در حرکت است، از این رو لازم دانسته شد، تا این ضعف ها و آشفتگی ها ریشه یابی گردیده و با ارایه راهکار های قرآنی به یک ملت واحد و متحد که در آن روحیه وحدت، یک پارچگی و اعتماد ذات البینی حاکم شده و در نتیجه به یک جامعه متحد و پیشرفته راه یابیم.

این تحقیق با ذکر مقدمه، هدف، مبرمیت، روش تحقیق، سوال های اصلی، فرعی و میتود تحقیق آغاز یافته و در صلب موضوع به برخی از فراز های مهم ضعف وحدت در جامعه افغانی پرداخته شده است و سر انجام موضوع به نتیجه، پیشنهاد ها و مآخذ خاتمه یافته است.

کلمات کلیدی: بررسی، ضعف، وحدت.

مقدمه

جامعه از انسان های ترکیب یافته است که با طبایع حق طلبی، حق پذیری، عدالت پسندی و عدالت دهی همراه می باشد و عده ای به آنچه خدا برای شان ارزانی داشته قناعت نموده و با خط قرمزی که اسلام ترسیم نموده است همنوایی دارند؛ اما عده ای دیگری هستند که به این ارزش ها به دیده شک و تردید می نگرند و به سرکشی، قلدری و فاجعه آفرینی عادت کرده اند و به آنچه خدا در حیطه صلاحیت شان قرار داده قناعت نداشته ازحریم خویش پا فرا گذاشته و مسیر عادی جامعه را به چالش کشانده و سبب تشتت، پراکنده گی، کینه، حسد و رقابت های منفی می شوند، که در نتیجه ساختار جامعه را آسیب رسانده، مسیر ترقی، پیشرفت وحدت و همبستگی اسلامی را به زوال و شکست مواجه می سازند.

پس جامعه ای ما که با داشتن اقوام و زبان های مختلف باهم زنده گی می کنند با فراز و فرود های همراه بوده که با اهداف بزرگ وحدت در منافات قرارگرفته ناهنجاری ها و تضاد های را به بار آورده است. پس برای درهم شکنی ستون پایه های ضعف وحدت و رفتن به سمت جامعه ای متحد و یک پارچه فقط درگیری تمسک به رهنمود های این دین متصور است.

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

هدف: تبیین موارد ضعف وحدت و راهکار های رسیدن به وحدت در افغانستان.
مبرمیت: چون در اسلام تأکید بر جامعه ای متحد و یک پارچه شده است، اما به اثر کوتاهی و نارسایی های که نسبت به این ارزش ها صورت می گیرد جامعه را به طرف تشتت و پراگنده گی کشانده است، بناءً موشگافی برای بیرون رفت از این موارد، از مبرمیت خاصی برخوردار است.
روش تحقیق: در این تحقیق از میتود تحلیلی، توصیفی و کتابخانه استفاده شده است.

سوال تحقیق

سوال اصلی: آیا نیازی به بررسی ضعف همدیگر پذیری اجتماعی در افغانستان دیده می شود؟

سوالات فرعی

- س ۱- چرا مردم ما هنوز به فرهنگ وحدت عادت نکرده اند؟
- س ۲- آیا اسلام حاوی پیام وحدت می باشد؟
- س ۳- با تبیین موارد ضعف وحدت در کشور چه تغییرات به وجود خواهد آمد؟

شناخت موضوع

متأسفانه از دیر زمانی است که جامعه ما دچار آشفتگی ها و ناهنجاری های شده است که مسیر وحدت و همبستگی میان مردم ما را به چالش کشانده است؛ و زنده گی در سایه ای وحدت را از ما ربوده است و پیامدهای منفی آن با بررسی موارد ضعف وحدت را می توان نشانی و با رفع آن به جامعه ای متحد و یک پارچه راه یابیم، تا سر انجام در سایه ای وحدت بتوانیم به مردم و جامعه خویش ممد و مفید واقع شد؛ از این رو لازم دانسته شد، تا به تعریف موضوعات مهم و مرتبط به موضوع پرداخته و به بحث خویش ادامه دهیم.

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

۱. **تعریف بررسی:** در لغت: به معنای واری کردن، رسیده گی به کاری، پرسیدن، وارییدن، مطالعه و تحقیق آمده است.^(۱)

در اصطلاح: غور رسی و اظهار نظر در محتوای کتابی یا مقاله ی را گویند.^(۲) یا مطالعه ای دقیق یک موضوع، متن، یا پدیده به منظور درک بهتر آن با ارایه ی نظر و قضاوت در باره آن می باشد.^(۳)

۲. **تعریف ضعف:** در لغت: سستی، نقصان، ناتوانی عقل و رأی را گویند. در اصطلاح: به عدم توانایی فرد در برقراری ارتباط مؤثر با دیگران اشاره دارد.^(۴)

۳- **وحدت:** در لغت: به معنای یکی بودن، یگانه بودن، پیوستگی در مقابل تکرر و پراکنده گی آمده است.^(۵)

در اصطلاح: عبارت از اتحاد و همبستگی میان مسلمان ها بر اساس اصول مشترک که، هدفش تقویت جامعه اسلامی، در مقابله با دشمنان مشترک و پیشبرد اهداف والای اسلام می باشد.^(۶)

بناءً وحدت امری انسانی و بر خواسته از ذات و سرشت انسانی است که برای رسیدن به اهداف مشترک و عمومی در برابر مفاهیمی نظیر کثرت، پراگندگی، اختلاف، گروه گرایی، و واگرایی بکار می رود. از این رو وحدت سبب تکامل مادی و معنوی مسلمان ها شده در انسجام و اتحاد جامعه ای اسلامی کمک می نماید در حالی که تفرقه موجب سستی پایه های دیانت گردیده عامل تباهی جامعه می شود.

^۱ - حسن، عمید. فرهنگ فارسی عمید، ج ۱، چاپ ۲۷، ناشر: ایران، تهران، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، چاپخانه سپهر، میدان استقلال، سال نشر، ۱۳۸۴ ه. ش، ص، ۳۳۶.

^۲ - علی اکبر، دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۳، چاپ، دوم، ناشر: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، سال نشر، ۱۳۷۷ ه. ش، ص ۴۵۶۶.

^۳ - کلمه بررسی: <https://lamtakam.com/dictionaries/dehkhoda>

^۴ - ضعف: <https://logatya.ir/word/۱۲۹۶۴۱> تاریخ اخذ: ۲۵ / ۱ / ۱۴۰۴ ه. ش.

^۵ - وحدت: <https://anisdaily.com/?p=۲۰۰۲۸> تاریخ اخذ: ۱۴ / ۷ / ۱۴۰۴ ه. ش.

^۶ - وحدت <https://abadis.ir/fatofa> تاریخ اخذ: ۴ / ۵ / ۱۴۰۴ ه. ش.

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

پس در یک کلام وحدت، به معنای یکسان سازی عقاید و فرق اسلامی نیست؛ بلکه به معنای کنار گذاشتن اختلافات جزئی و تمرکز بر مشترکات و منافع مشترک می باشد.^(۱) چنانچه آیات قرآنی و احادیث نبوی بر آن اشاره دارد.

الف: بازتاب روحیه ای وحدت در قرآن

ما به این باور هستیم که قرآن کریم کتاب و قانون منسجم برای زنده گی همه است، که در همه عرصه نسخه ای شفا بخشی برای تسکین آلام، درد ها و ناهنجاری های زنده گی از جمله ضعف وحدت در جامعه دارد. چنانچه قرآن کریم بار ها بر لزوم احترام به دیگران و دوری از تعصب و پذیرش تفاوت ها که سبب وحدت و همدلی می گردد اشاره نموده می فرماید: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾ (الحجرات: ۱۳)

ای مردمان (هرآئینه) ما آفریدیم شما را از یک مرد و یک زن و گردانیدیم شما را نژاد ها و قبیله ها تا باهم شناسا شوید به تحقیق گرامی ترین شما نزد الله پرهیزگارترین (مؤدب ترین) شماست به تحقیق الله به همه چیز دانا خبردار است. مفتی صاحب محمد شفیع در تفسیر این آیه می نویسد: در این آیه تعلیمی جامعی در رابطه به مساوات انسانی داده شده است، تا هیچ کسی دیگری را از خود ذلیل تر و کمتر نپندارد؛ زیرا این امور سبب فخر نیستند، بلکه اساس نفرت و عداوت است، از این رو فرمود تمام شما از پدر و مادر واحد متولد شده اید، از این جهت با یکدیگر برادرید و تفاوتی را که خداوند در زمینه ای خاندان، قبیله، ثروت و مال مقرر داشته است، برای تفاخر نیست، بل به جهت تعارف و شناسای می باشد؛ بناءً تقسیم بندی ها به اقوام و قبایل مختلف مبتنی بر این حکمت است، تا تعارف و شناخت میان مردم آسان تر شود؛ بناءً ضرور است، تا این تفاوت های نسبی را برای شناخت و تعارف به کار ببرند نه برای اظهار تفاخر^(۱)

^۱ - <https://www.islamquest.net> تاریخ اخذ: ۴/۵/۱۴۰۴ ه. ش.

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

شیخ صاحب شبیر احمد عثمانی در تفسیر این آیه می نویسد: انسان متکبر همواره به طعن و عیب جوی دیگران می پردازد که منشأ آن خود خواهی است از این رو کوچک، بزرگ، معزز، حقیر، انسان در حقیقت به خاندان تعلق ندارد، پس شخص هر قدر نیک خصلت، مؤدب و پرهیزگار باشد به همان اندازه نزد الله تبارک و تعالی مکرم است، حقیقت نسب این است که تمام بنی نوع انسان اعم از شیخ، سید، افغان، صدیقی، فاروقی، عثمانی و انصاری اولاد یک مرد و زن (آدم و حوا) اند، البته این نژاد ها و خاندان ها را خداوند جل جلاله برای شناسی مقرر فرموده است، اگر کسی را خداوند در یک خاندان شریف، بزرگ و معزز پیدا کند آن یک شرف موهوب اوست این چیزی است که نباید به آن فخر نمود و آن را معیار کمال و فضیلت خواند و دیگران را حقیر شمرد. بهر حال معیار اصلی مجد، شرف، فضیلت و عزت نسب نیست، بلکه تقوی و طهارت است، پس آدم متقی دیگران را تحقیر نمی کند.^(۲)

ابو طیب محمد صدیق خان در تفسیر این آیه می نویسد: هدف همان اتصال بشر به نسب واحد است؛ زیرا این نسب است که آن ها را با هم جمع ساخته است، پس هیچ جای افتخار به نسب نیست به این مفهوم که تمام شما برابر هستید چنین خلق شده اید، تا یکدیگر را بشناسید، پس فایده این است که هرکس به نسبی منسوب گردد و بر دیگران فخر فروش نکند و خود را نسبت به دیگران عزیز نشمارد، جزء این نیست که فخر به تقوی است، پس کسی به تقوی زیاد چنگ زند او مستحق شرف عزت بر کسی است که به تقوی پابند نیست، بناءً بایست تفاخر به انساب را ترک نمود^(۳)

ابو منصور الماتریدی در تفسیر این آیه می نویسد: پس تذکر شعوب و قبایل در آیه بخاطر تعارف و شناخت است و اگر در آن افتخاری باشد به همگان بر می گردد. از

^۱ - محمد شفیع، عثمانی. تفسیر معارف القرآن، مترجم: محمد یوسف حسین پور، ج ۷، ناشر: مکتبه فاروقیه، محله جنگی، قصه خوانی پشاور، پاکستان، سال نشر، ۱۳۸۵ هـ ش، ص ۴۰۴ - ۴۰۵.

^۲ شبیر احمد، عثمانی. تفسیر کابلی، ج ۳ ترجمه: محمود الحسن ندوی، دیوبندی. مشهور به شیخ الهند، ص ۵۷۶.

^۳ - ابوطیب محمد صدیق خان بن حسن بن علی ابن الحسین، البخاری. فتح البیان فی مقاصد القرآن، ج ۱۳ ناشر: المکتبة العصریة للطباعة والنشر، صیدا، بیروت، سال نشر، ۱۴۱۲ هـ ص ۱۴۴.

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

سوی دیگر هرکدام شما اعم از پادشاه، رعیت آزاد و غلام مرد و زن از آب منی مرد و زن به وجود آمده اید؛ بناءً هیچ یکی از این ناحیه بر دیگری فضیلت ندارد، از این رو تفاخر به قوم، قبیله بی معناست، پس وجود شعوب و قبایل به معنای شناخت یکی از دیگری است نه چیزی دیگری؛ زیرا همگی را نمی توان بنام پدر و بابای شان شناخت، پس از این جا معلوم می شود که معیار همان تقوی است نه چیزی دیگری؛ پس تقوی همان تمسک به اطاعت الله و اجتناب از نواهی او می باشد.^(۱)

از این رو این آیه اشاره بر تفاوت های قومی و قبیله ای دارد که نبایست چنین تفاوت ها سبب دشمنی و جدایی میان آحاد ملت گردد، در این جا هدف همان شناخت و تعامل با یکدیگر است. قرآن در جای دیگری بر مبنایی این اصل اهل کتاب را به وحدت دعوت می دهد، تا جامعه ای اسلامی با ایجاد و تقویه وحدت وسیع تر بتواند برنامه های دقیق خویش را به دور از تشویش و اضطراب عملی نماید، چنانچه قرآن کریم می فرماید: ﴿قُلْ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ تَعٰلَوْا۟ اِلٰی كَلِمَةٍ سَوَآءٍ بَيْنِنَا وَبَيْنَكُمْ اِلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهٖ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ فَاِنْ تَوَلَّوْا۟ فَقُولُوْا اَشْهَدُوْا بِاَنَّا مُسْلِمُوْنَ﴾ (آل عمران: ۶۴)

بگو ای اهل کتاب بیایید به سوی سخنی که برابر است میان ما و میان شما که نپرستیم، غیر الله را و نه شریک سازیم با وی چیزی را و نگیرد بعضی از ما بعضی را پروردگاران سوای خدا (پس) اگر روگردانیدند (پس) بگوئید که گواه باشید به اینکه ما تابع حکمیم.

ب: نماد های وحدت در سیرت نبوی صلی الله علیه و سلم

ناگفته پیداست که آن حضرت صلی الله علیه و سلم همواره به وحدت میان انسان ها اهمیت بیشتر می داد و به هیچ وجه بدون ضرورت به جنگ متصل نمی شد و همواره مسلمانان را در برابر ناگواری های طاری بر جامعه به صبر و حوصله مندی

^۱ - محمد بن محمود، ابومنصور الماتریدی. تفسیر ماتریدی، ج ۹، الطبعة الاولى، ناشر: دارالکتب العلمیة، بیروت، لبنان، سال نشر، ۱۴۲۶ هـ، ص ۲۳۴.

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

فرا می خواند و صلح را بر تفرق ترجیح می داد؛ چنانچه برای اولین بار که به مدینه هجرت نمود مسجد قباء را تأسیس نمود سپس به تعقیب آن در پی ساخت و ساز مرکز بزرگ بنام (مسجد نبوی) شدند که در یک اقدام بی سابقه به کار های مثبت و پیشگیرانه به خاطر وقایع و حفاظت از دست آورد ها و حمایت از کیان نظام نوپای اسلامی و مقابله با مکاید شیطانی، به امضای یک سلسله پیمان ها از جمله پیمان اخوت اسلامی در مدینه، که میان مهاجرین و انصار عقد گردید این پیمان به این معنی بود که تعصبات جاهلی ذوب شود و امتیاز ناشی از نسب، رنگ و وطن فرو ریزد و پیوند و همبستگی جزء در سایه اسلام شکل نگیرد، با این عقد احساسات، عواطف ایثارگرانه و غمگساری و همدلی و موانست و نیکوکاری به هم آمیخت و جامعه اسلامی را نمونه ساخت؛ چنانچه رسول خدا صلی الله علیه و سلم عقد میان عبدالرحمن بن عوف و سعد بن ربیع بست که بر مبنای آن سعد گفت: من غنی ترین فرد ام دارای را با تو نصف می کنم دو خانم دارم هر کدام اش را می پسندی طلاق می دهم تا در عقد نکاح شما در آید، حضرت عبدالرحمن گفت: خدا به مال و خانواده ات برکت بی اندازد راه بازار برایم نشان بده این نمونه ها بیان گر فداکاری، ایثار، محبت و یک رنگی را در دل های یکدیگر موج می زد و نشان گر قدر شناسی مهاجرین راستین را نمایان می سازد.^(۱)

پیمان با یهودیان: بعد از آن که پیامبر خدا صلی الله علیه و سلم از ایجاد وحدت عقیدتی، سیاسی و نظامی میان مسلمان ها رهایی یافت کوشید، تا به منظور استحکام صلح، امنیت، سعادت و خیر برای تمام بشریت جامعه نو بنیاد اسلامی یک سلسله پیمان ها را طی مواد دوازده گانه با یهودیان که در مدینه و اطراف آن زنده گی داشتند عقد و قوانین مبتنی بر تسامح و نرمش را تنظیم نمود که برای جهان که در تعصب غرق بود ناشناخته بود. که در این جا به برخی آن پیمان نامه اشاره خواهیم نمود. ۱- یهودیان بنی امّتی همراه و همپیمان مؤمنین اند که هر کدام به

^۱ - صفی الرحمن، مبارکپوری. الرحیق المختوم، ترجمه: عبدالله خاموش هروی، چاپ سوم، ناشر: شیخ الاسلام احمد جام، سال نشر، ۱۳۸۷، ص ۲۷۰-۲۷۱.

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

دین خود اند. ۲- هزینه های یهود بدوش خود شان و مسلمانان بدوش خود شان می باشد.

۳- کسانی که این عهد نامه را پذیرفتند یکدیگر را در برابر هرکه به جنگ شان بیاید یاری خواهند کرد. ۴- در میان این دو گروه خیرخواهی نیکوکاری حکم فرماست. ۵- بر هر دو گروه یاری مظلوم بایسته است. ۶- برای پذیرندگان این عهد نامه داخل مدینه منطقه حرم خواهد بود نزاع در آن ممنوع است. ۷- هرگاه میان هردو گروه نزاع و فتنه بروز نماید مرجع حل آن خدا و رسولش خواهد بود. ۸- در هنگام یورش دشمن به یثرب هر دو گروه باید باهم همکاری کرده و هرکدام وظیفه دارند، تا از بخش خویش به دفاع و حفاظت بپردازند.^(۱)

همچنان رفتار های پیامبر خدا در صلح حدیبیه صلح خواهی وحدت را نمایش می داد که در آن پیمان نامه آمده بود: ۱- پیامبر امسال وارد مکه نشود و سال آینده شمشیر در نیام داشته باشند و از سه شب و روز زیاد توقف کرده نمی توانند. ۲- این پیمان تا در ده سال ادامه خواهد داشت. ۳- هر که از محمد به ما بی پیوندد بر گردانده نخواهد شد و هرکه از ما به آن ها بی پیوندد برگشت داده خواهد شد. باید گفت: که قبول چنین پیمانی به پیامبر خدا و یارانش سخت تمام شد و همگی در غم و غصه فرو رفته بودند سپس در آن هنگام پیامبر خدا صلی الله علیه وسلم سه بار به یاران امر فرمود تا قربانی کنند و سر های خود را حلق کنند، اما اصحاب کرام از خود بی پروای نشان دادند سر انجام آن حضرت موضوع را با ام سلمه رضی الله عنها در میان گذاشت ام سلمه گفت: ای رسول خدا صلی الله علیه و سلم خودت اول ذبح و حلق کن آن حضرت چنین کرد و سر انجام تمام اصحاب به پیروی از آن حضرت به پا خواستند و مراسم ذبح و حلق را انجام دادند باید گفت: که این یک فتح بزرگی برای مسلمان ها بود؛ زیرا قریش قبل از آن مسلمانان را به رسمیت نمی شناخت و از سوی دیگر نتیجه این بردباری، گذشت و تسامح شکست قریش را بر ملا ساخت و یکی دیگر از پیامد های این پیمان این را نشان

^۱ - همان، ص ۲۷۸-۲۷۹.

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

می دهد که مسلمانان هیچگاهی آغازگر جنگ و خشونت نیستند، این کفار قریش اند که همواره آغازگر جنگ و شرارت اند.^(۱) یکی دیگر از رفتارهای مبنی بر گذشت و تسامح رسول خدا صلی الله علیه و سلم نیکی در برابر خطرناکترین دشمنان اسلام بعد از فتح مکه بود، آنگاه که بعد از پیروزی و تصفیه حساب به اهالی مکه فرمود: ای گروه قریش گمان دارید با شما چه خواهیم کرد؟ گفتند: کاری نیکی خواهی کرد سپس فرمودند: همانا سخنی را برای شما می گویم که یوسف به برادرانش گفته بود سپس فرمود: «**اذهبوا فأنتم الطلقاء**» بروید شما آزاد هستید^(۲) البته این رفتارهای فرستاده خدا نشان گری نمادی از یک وحدت انسانی را به نمایش می گذارد؛ چنانچه آن حضرت صلی الله علیه و سلم در متن این پیمان نامه ها، که قبلاً از آن تذکر رفت طرفین را به یک سلسله مسئولیت ها و مکلفیت ها ساختند، تا افعال آن جامعه اسلامی به حیات سیاسی خویش ادامه داده و مفکوره وحدت منحیث یک فرهنگ عملاً در جامعه تحقق پذیرد.

ج- نیاز به وحدت در کشور

انسان های امروزی نسبت به هر زمان دیگر جهت رفع نیاز مندی و تطبیق برنامه زنده گی خویش ناگزیرند، تا با قبول تفاوت ها و اختلاف نظر ها با یکدیگر مطابق شریعت شریعت اسلامی و در روشنای فقه حنفی در تعامل، داد و ستد بوده باشند و در نتیجه وحدت را در میان خود تمثیل کنند.

پس در شرایط کنونی وحدت میان شهروندان از نیاز های ضروری جامعه ما به شمار رفته و از اولویت های خاصی برخوردار می باشد؛ بناءً لازم دانسته شد تا برای دست یابی به یک زنده گی مرفه، شهروندان به این حقیقت پی ببرند که با هم بودن و درکنار هم قرارگرفتن بارعایت ارزش های اسلامی، منافع عامه و حفظ حقوق دیگران یک امر اجتناب نا پذیر است و بدون آن دست رسی به یک زنده گی

^۱ - همان، ص ۲۹۱-۲۹۳.

^۲ - همان، ص ۵۷۹.

آرمانی و آیدیال محال به نظر می رسد (۱).

هـ- اسباب و موانع وحدت در کشور

۱- جهالت و بی سوادی

علم بسانی چراغی است که در تاریکی های جهل انسان را از سقوط در پرتگاه نیستی نجات می دهد، چنانچه الله جل جلاله می فرماید ﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ﴾ (الزمر: ۹) بگو آیا برابر می شوند آنان که می دانند و آنانی که نمی دانند، جزء این نیست که پند می گیرند صاحبان عقول.

پس بی سواد به کسی گفته می شود که توان خواندن و نوشتن را نداشته باشد و در تعبیر دیگر بی سواد به شخصی خطاب می شود که با وجود این توانایی از دین و ارزش های آن بی خبر بوده و یا آن ارزش ها را به باد مسخره گرفته و بی باکانه به آن برخورد می نماید.

پس جهالت و بی سوادى جز عقده، پا فشارى بالای خواست های ناقص انسان چیزى دیگرى را به بار نمى آورد، انسان جاهل و بی سواد چنان تصور می کند که هیچ امرى جز در دید و جهان بینى او بی معنى و بی ارزش است، پس بی سواد با چنین طرز دید دیدگاهش از حوزه اى خود و فاميلش بالا نمى رود، متأسفانه امروز کشور ما رقم بالای بیش از هفتاد و پنج فیصد بی سواد را دارا بوده و درپهلوى آن فرهنگ مطالعه به حدکافى کاهش یافته که خود به خود دامنه ضعف وحدت را در میان مردم ما وسعت بخشیده است.

۲- تعصب قومى و زبانی

افغانستان کشورى است که در طول تاریخ با چالش های مختلف رو برو بوده است که متأسفانه تنوع قومى، زبانی، وسیله استفاده جویى عده از فرصت طلبان و برخی از حاکمان و سیاست مداران درگذشته ها بوده و تعصبات همواره توسط این

۱- ضرورت به همدیگر پذیری در جامعه، -www.dailyafghanistan.com/opinion-dedail.php?post=۱۵۱۰۲۹

تاریخ اخذ: ۱۴۰۳/۱۰/۱۱ ه.ش.

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

تکه داران دامن زده می شد، از این رو ملت ما نتوانسته تا وحدت را بگونه ای واقعی شکل دهند، از این سبب سیر زمان باعث ایجاد تنش ها و چالش های فرا راه وحدت شهروندان گردیده است.

از نظر قرآن کریم همه انسان ها به یک نسل و منبع (همان آدم و حوا) منتهی می گردد، که در این صفحه ای زنده گی هیچ انسانی بر انسان دیگر جزء به تقوی برتری ندارد، آنجا که قرآن کریم می فرماید: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾ (الحجرات: ۱۳)

(ای مردمان (هرآئینه) ما آفریدیم شما را از یک مرد و یک زن و گردانیدیم شما را نژادها و قبیله ها تا با هم شناسا شوید به تحقیق گرامی ترین شما نزد الله پرهیزگار ترین (مؤدب ترین) شماست، به تحقیق الله به همه چیز دانا خبردار است).

همچنان در حدیث از رسول الله صلی الله علیه و سلم داریم که می فرماید: « يَا أَيُّهَا النَّاسُ، أَلَا إِنَّ رَبَّكُمْ وَاحِدٌ، وَإِنَّ أَبَاكُمْ وَاحِدٌ، أَلَا لَا فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَىٰ أَعْجَمِيٍّ، وَلَا لِعَجَمِيٍّ عَلَىٰ عَرَبِيٍّ، وَلَا لِأَحْمَرَ عَلَىٰ أَسْوَدَ، وَلَا لِأَسْوَدَ عَلَىٰ أَحْمَرَ، إِلَّا بِالْتَّقْوَىٰ »^(۱)

ای مردم باخبر که پروردگار شما یکی و پدران شما یکی است، باخبر هیچ فضیلتی عربی را بر عجمی و نه هم عجمی را بر عربی و نه سرخ پوستی را بر سیاه پوست و نه هم سیاه پوستی را بر سرخ پوست نیست، مگر به تقوی.

۳- ضعف فرهنگ گفت و گو

گفتگو در لغت: به معنی محاوره، رد و بدل سخن آمده است.^(۲)

^۱ - أحمد بن أبي بكر بن إسماعيل البوصيري، إتحاف الخيرة المهرة، بزوائد المسانيد العشرة، حديث نمبر، ۲۶۱۴ ج ۳، ص ۲۲۶ (این حدیث را البوصیری ثقه خوانده است) و قال رجاله ثقات (أحمد بن أبي بكر بن إسماعيل البوصيري، إتحاف الخيرة المهرة بزوائد المسانيد العشرة، ج ۳، ص ۶۴.

^۲ - محمد بن مكرم بن منظور الافريقي المصري، لسان العرب، ج ۴، الطبعة الاولى، ناشر: دار صادر، لبنان، بيروت، ص ۲۱۷ (این حدیث

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

در اصطلاح: تبادلۀ سخن است خواه بر اساس پرسش و پاسخ باشد و یا بر اساس بیان دیدگاه از یک سو و باز نگری از سوی دیگری.^(۱)

پس قرآن کریم گفتگو را پیش زمینه ای فراگیر برای ایجاد روابط و پیوند دینی میان انسان ها قلمداد نموده است، پس این فرهنگ از مرز یک وضع مطلوب فرا تر رفته و به صفت یک خصلت انسانی تبدیل شده است، که نمی توان آن را از زنده گی یومیۀ انسان ها جدا ساخت؛ از این رو قرآن کریم خواستار جامعۀ است که بر ارزش های گفتگو ارج بگذارد، تا انسان ها باکمال آزادی و با اراده کامل ناگفته های خود را با رعایت ارزش های اسلامی، منافع عامه و حفظ حقوق دیگران ابراز نمایند.

پس جامعۀ ای که ما در آن زنده گی می نمائیم، در آن فرهنگ گفتگو میان گروه های مختلف مردم ما از گذشته ها کم رنگ بوده است، زیرا نبود فضایی عمومی برای برقراری ارتباط و گفتگو میان طیف های مختلف جامعۀ مانع ایجاد وحدت شده است.

پس در یک کلام وضعیت فعلی جامعۀ ای ما ایجاب می کند، تا همه طرف های قضیه دور هم جمع شوند و مسایل متنازع فیه را با هم در فضایی گفت و شنود حل و فصل نمایند؛ اما با تأسف هنوز هم در کشور ما جریان این فرهنگ سیر نزولی داشته و فرهنگ منازعه رو به توسعه نهاده است.

۴- درگیری ها و جنگ های طولانی

در اندیشه و باور اسلامی همه جنگ ها بی هدف نیست، بلکه جهاد و جنگ های مقدس و رهایی بخش می تواند سر نوشت ساز برای انسان ها بوده و سبب آزادی و رهایی انسان ها از یوغ استعمارگران بوده باشد، اما جنگ های طولانی میان گروه ها طی چند دهه سبب شکاف و تفرقه میان مسلمان ها گردیده، و در نتیجه منجر به تخریب ساختار های مادی و معنوی کشور و ضعف وحدت شده است.

^۱ - محمد، الکنانی. ثقافة الحوار فی الإسلام، ناشر: منشورات وزارة الأوقاف والشؤون الإسلامية، المغرب، ص، ۱۲

۵- تکبر و خود خواهی

بی تردید تکبر، خود خواهی، کبر، غرور، خودپسندی و از خود رضایی، سبب دوری انسان از اصل معنای انسانیت می شود، متأسفانه این قماش مردم چنان شیفته دیدگاه خود هستند، آنچه را خود خوب می پندارند همان را حق و قابل قبول دانسته و به نظریات دیگران هیچگونه ارزشی قایل نمی شوند و یکسره آن را به باد مسخره می گیرند و زمانی به بحث و مناقشه می پردازند می کوشند، تا طرف را با تمسخر و استهزاء ضعیف نشان دهند.^(۱) چنانچه الله تبارک و تعالی می فرماید: ﴿ادْخُلُواْ أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ﴾ (غافر: ۷۶) گفته می شود از طرف خدا (در آئید به دروازه های دوزخ جاویدان در آن پس) دوزخ) بد مسکن متکبران است).

بناءً تکبر و خود خواهی مرضی است که در تعداد از انسان ها به حدی زیاد نبوغ داشته و با انتخاب این خصلت تنفر و انزجار مردم را می انگیزد، چنانچه تجربه ثابت ساخته است که این صفت در یک حدی در میان جامعه ما به نظر می رسد.

۶- عدم پابندی به کرامت (ذاتی) انسان

انسان موجودیست مکرم و نمادی از قدرت الهی را در زمین تمثیل می کند؛ چنانچه الله جل جلاله در میان سایر زنده جان ها به او عزت و شرافت بخشیده و از روح خود در او دمید و او را موجود برتر و دارای کرامت انسانی خواند، چنانچه در آیه ای می فرماید: ﴿فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُّوحِي فَقَعُوا لَهُو سَاجِدِينَ﴾ (الحجر: ۲۹)

چون راست کنمش و بدمم در وی از روح خود، پس بی یفتد پیش او سجده کنان. پس این انسان به هر قواره، هیکل، شکل و قیافه ای بوده باشد، باید به او به دیده قدر و احترام و بدون توهین و تحقیر نگریسته شود؛ زیرا این مقام عطیه ای است از جانب الله جل جلاله که به او هدیه شده است؛ آنجا که می فرماید: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي

^۱ - سید مبین، هاشمی. همدیگر پذیری یا همدیگر بزی، www.afghanpaper.com/nbody.php?id//47720 تاریخ

اخذ: ۱۴۰۴/۱/۲۳ هـ شو

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

ءَادَمَ وَحَمَلْتَهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَهُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿الاسرى: ٧٠﴾

و به راستی ما فرزندان آدم را گرمی داشتیم و آنان را در خشکی و دریا (بر مرکب ها) نشانیدیم و از چیز های پاکیزه به ایشان روزی دادیم و آن ها را بر بسیاری از آفریده های خود برتری آشکار دادیم.

پس احترام به کرامت انسانی حد و مرز مشخصی را نمی شناسد، بل به همه ای انسان های که معنای انسانیت در او صدق می کند و در این کره ی خاکی زیست می نمایند تسری می نماید، تا وقتی که خود انسان قصداً سبب زایل شدن آن نگردد، مسلمان ها مکلف به رعایت آن خواهند بود، اما کسانی که این کرامت را که الله تبارک و تعالی برای شان عطا نموده با کفر و ناسپاسی و عناد از خود زایل نمایند در زمره ای ﴿أُولَئِكَ كَانُوا لَنَعَم بَلْ هُمْ أَضَلُّ﴾ (الأعراف: ۱۷۹) قرار می گیرند.

اگرچه این انسان از هر لحاظ با ما در تقابل و تضاد قرار داشته باشد باز هم در خور احترام و کرامت است، اگر کرامت او مورد تاخت و تاز قرارگیرد در حقیقت ضربات سخت و کوبنده بر استعداد او وارد می شود و انگیزه تلاش و پیشرفت در نهادش خفه و پژمرده شده و زنده گی اش یکسره دچار سستی و خموشی می گردد^(۱) این در حالی است که تاریخ کشور ما نشان می دهد افراد، گروه ها، احزاب در طول تاریخ با استفاده از زور و قدرت توهین و تحقیر را بر یکدیگر روا داشته و سبب زایل شدن کرامت انسانی شده اند^(۲).

۷- **ضعف روحیه تسامح و گذشت:** اسلام برای برقراری روابط نیک انسانی و تأمین وحدت و برآورده شدن اهداف بزرگ زنده گی، مسلمان ها را به تسامح و گذشت تشویق می کند؛ قرآن کریم می فرماید: ﴿فَاعْفُ عَنْهُمْ وَأَصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ

^۱ - عبدالناصر، باهر. راهکار های همدیگر پذیری در جامعه افغانی، مجله علمی-تحقیقی، تبیان شماره ۴، ناشر: ریاست اطلاعات و ارتباط عامه آکادمی علوم، سال نشر، ۱۴۰۲ هـ ش ص، ۲۶-۲۷.

^۲ - چرا انسان ها از عدم همبستگی کامل رنج می برند، <https://da.azadiradio.com/a/۲۸۱۸۶۵۹۰.html> تاریخ اخذ: ۱۴۰۴/۱/۲۳ هـ ش.

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿المائدة: ١٣﴾ (پس عفوکن از ایشان و درگذر هر آئینه خدا دوست می دارد احسان کننده گان را).

پس تسامح و گذشت زمانی معنی پیدا می کند که با اصل ارزش های دینی، اعتقادی، مذهبی و ملی ما در تضاد نبوده باشد؛ چنانچه پیامبر بزرگ اسلام این اصل (تسامح و گذشت) را در تمام برخوردهای شان حتی با مشرکان در معاهدات و جنگ ها در نظر می گرفتند و فرا تر از آن پیامبر رحمت در فتح مکه همه کسانی را که انواع ظلم را بر مسلمانان روا داشته بودند آن ها را مورد عفو و گذشت قرار دادند؛

چنانچه در آیه ای می خوانیم: (اَذْهَبُوا فَأَنْتُمْ الطُّلُقَاءُ) ^(۱) بروید شما آزاد هستید.

همچنان حضرت یوسف علیه السلام پیرامون جفای که برادرانش در حق او روا داشته بودند، با دنیای از خودگذری و تسامح فرمودند: ﴿قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ﴾ یوسف: ۹۲

گفت: امروز هیچ سر زنجی بر شما نیست، خداوند جل جلاله شما را می آمرزد و او مهربان ترین مهربانان است.

متأسفانه از دیر زمانی است که در افغانستان انگیزهء تسامح و همدیگرپذیری بگونه ای بسیار ضعیف در میان مردم ما بازتاب داشته و اکثراً دیده شده است که گروه ها با اندک ترین حرکت ساده علیه یکدیگر دست به سلاح برده و برادر مسلمان خویش را مورد آزار و اذیت قرار می دادند.

۸- ضعف تأمین عدالت

رعایت عدالت و شایسته سالاری اصلی هستند که بایست همه اتباع کشور بدون در نظر داشت مسایل قومی، زبانی، نژادی، منطقه ای از آن بطور یکسان بهره مند شوند؛ زیرا این ارزش در هیچ مقاطع زمانی حد فاصل میان دوست و دشمن خودی و بیگانه را نمی شناسد، قرآن کریم می فرماید: ﴿وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ

^۱ - أبو بكر أحمد بن الحسين بن علي، البيهقي. السنن الكبرى، ج، ۹، الطبعة الأولى، ناشر: مجلس دائرة المعارف النظامية الكائنة في الهند ببلدة حيدر آباد، سال نشر، ۱۳۴۴ هـ رقم الحديث، ۱۸۷۳۹ ص، ۱۱۸.

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا أَعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ (المائدة: ٨) و باعث نکند شما را دشمنی قوم بر آن که انصاف نکنید، عدل کنید عدل نزدیکتر است به تقوی و ترسیده باشید از خدا هر آئینه خدا خوب خبر دار است به آنچه می کنید).

در اسلام چنان به عدالت توجه شده است که فرق میان گدا، سرمایه دار، قوی، ضعیف، سیاه، سفید، شریف و وضع دیده نمی شود، و به تأمین آن به مجریان قانون گوشزد می کند قرآن کریم می فرماید: ﴿وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ﴾

(النساء: ٥٨) (و هنگامی که حکم می کنید میان مردم که حکم کنید به عدالت) آنگونه که فیصله میان علی رضی الله عنه و مردی مسیحی بالای زره دال بر این ادعای ما ست؛ اما در جغرافیای که ما زنده گی می کنیم همواره عدالت در محوری قوم، زبان، نژاد و حزب چرخیده است؛ چنانچه وجود تبعیض و تعصب در گذشته ها در ادارات دولتی، عدم رعایت اصل شایسته سالاری در نصب و گزینش کرسی های دولتی، موجب ضعف تأمین عدالت و سبب درهم ریزی شیرازه وحدت و عدالت شده است.

۱۰- ضعف روحیه ایثار و فداکاری

این امر تقاضا می نماید، تا مسلمان ها در برخورد با پدیده ها و ناهنجاری های زنده گی با همدیگر از ایثار و فداکاری کارگیرند؛ زیرا این امرسبب می شود، تا اعتماد بیشتر میان مردم قوت گیرد، هرگاه موضوع ایثار و فداکاری در جامعه مطرح و منافع جمع بر منافع فرد ترجیح یابد، بی تردید پیامد های مثبت در جامعه خواهد داشت بگونه ای که کینه و کدورت از جامعه رخت می بندد؛ چنانچه الله جل جلاله می فرماید: ﴿وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (الحشر: ٩)

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

(و مقدم می دارند دیگران را بر نفس های خود و اگر چه هست ایشان را فاقه و احتیاج به آنچه ایثار می نمایند و هر که نگهداشته شود از حرص نفس خود، پس آن جماعه ایشانند رستگاران.)

پس زمانی انسان به کمال روحی و اوج ملکوتی عروج می کند که خود را فراموش نموده و دیگران را بر خود ترجیح دهد و سعادت آنان را بر سعادت خویش مقدم شمارد^(۱).

متأسفانه در کشور ما از دیر زمانی است که کمترین توجه به این ارزش صورت می گیرد، چه بسا انسان های در جامعه ما وجود دارد که اکثراً در معاملات یومیه منافع فردی، قومی و خویشاوندی، نزد شان اهمیت بیشتر دارد، که در نتیجه موضوع به انزجار، بی اعتمادی منجر گردیده و از میزان روحیه وحدت در جامعه کاسته و سبب ضعف وحدت در کشور گردیده است.

۱۱- ضعف روحیه تعاون و همدردی

در فرهنگ دینی ما تعاون و همدردی میان مسلمان ها از جایگاه خاصی برخوردار است که می شود از این ارزش جهت استحکام پایه های وحدت و همدلی استفاده صورت گرفته و سبب رفاه عامه و کاهش نا راحتی های زنده گی انسان ها شود، چنانچه تمدن فعلی، جدیداً به این ارزش پی برده است، اما قرآن کریم چهارده قرن قبل به آن توجه ویژه مبذول داشته است؛ چنانچه در آیه می خوانیم:

﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ (المائدة: ۲). مدد کنید یکدیگر را در نیکوی و پرهیزگاری و مدد مکنید همدیگر را بر گناه و ظلم.

متأسفانه هنوز این ارزش در میان جامعه ما بصورت عموم تعمیم نیافته است، و مردم نسبت به آن توجه اندکی دارند؛ بناءً این امر سبب شده تا دوری، کینه، بغض

^۱ - عقیف عبدالفتاح، طباره. روح الدین الاسلامی، ترجمه، ابوبکر حسن زاده، چاپ، دوم، ناشر: تائنگه، ایران، تهران، سال نشر، ۱۳۸۷

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

و حسد در میان جامعه وسعت پیدا نموده و مسیر زنده‌گی اجتماعی به طرف منفی حرکت نموده و ضعف وحدت را به میان آورد.

۱۲- ضعف انعکاس مفاهیم وحدت در نظام آموزش و پرورش

آموزش و پرورش رکن اساسی پیشرفت و ترقی هر کشور به شمار می رود و نقش آموزش با کیفیت در تقویه و اعتلایی جامعه و سطح کیفیت زنده‌گی مادی و معنوی انسان ها آشکار است^(۱).

پس نظام آموزش کارا در پهلوی سایر خوبی های که دارد می تواند بر تقویه روحیه وحدت کمک کند؛ چنانچه می توان از این آدرس درکاهش ضعف وحدت و همبستگی با درج مفاهیم تحمل و احترام به یکدیگر مفاهیم و مزایایی وحدت را در نصاب های درسی متعلمین و محصلین گنجانید؛ زیرا اکثراً برنامه های درسی در مکاتب و پوهنتون ها معیاری نبوده و عاری از این مفاهیم می باشد؛ از این سبب پروسه ی ضعف وحدت را بالا نشان می دهد^(۲).

۱۳- عدم رشد و انکشاف متوازن

جامعه که ما در آن زنده گی داریم، رشد و انکشاف به سرعت در حالت کاهش است، فقر، ناداری، بیکاری کمبود کادر های متخصص، خود علل برای عدم رشد و انکشاف هر چه بیشتر در کشور وا نمود شده است؛ بناءً رفتن به طرف رشد و انکشاف متوازن در همه سطوح جامعه (اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی) در شهرها و قصبات می تواند سبب ایجاد محبت، همدلی، دوستی، وحدت و رعایت حقوق یکدیگر شود.

از این رو این وظیفه دولت هاست، تا جهت بر قراری نظم اجتماعی صلح، امنیت، حسن ظن و اعتماد میان شهروندان رشد و انکشاف متوازن در همه ولایات بگونه واقعی بطور یکسان روی دست داشته باشند، امری که امروز کمتر به آن توجه شده

^۱ - حاکمی، خاور. چالش های تعلیم و تربیه در افغانستان، mashal.org/blog.

^۲ - همان

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

است؛ چنانچه همواره رشد و انکشاف در همه ولایات یکسان نبوده و فاصله های زیادی را میان شهروندان بوجود آورده است.

۱۴- وجود تفاوت های اقتصادی

یکی از سنت های الهی تفاوت در رزق و روزی است، پس برابری مطلق افراد در ثروت و دارای باوری است، نادرست و خطای است که با واقعیت شریعت اسلامی سازگاری ندارد، از این رو باید میان مردم از منظر رزق و روزی تفاوت قایل شد.

بی تردید اختلاف میان انسان ها از رهگذر بهره مادی و در آمد وجود دارد که قسمت مهم آن به تفاوت استعداد انسان ها بر می گردد، پس از این رهگذر در آمد و دخل بعضی بیشتر و در آمد بعضی کمتر می باشد.^(۱) چنانچه در آیه ی می خوانیم: ﴿وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ﴾ النحل: (۷۱)

و خدا برتری داد بعضی شما را بر بعضی در روزی.

پس عدالت امر مطلوب است، اما این حکمت نیست که خداوند جل جلاله همه را در یک درجه و شرایط زنده گی قرار دهد؛ زیرا در این صورت تعاون و همکاری ذات البینی از بین می رود؛ چنانچه در آیه می خوانیم: ﴿أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ﴾ (الزخرف: ۳۲)

آیا ایشان قسمت می کنند رحمت پروردگار ترا، ما قسمت کرده ایم میان ایشان روزی ایشان را در زنده گانی دنیا و بلند کردیم بعضی ایشان را بر بعضی از روی درجات تا بگرداند بعضی ایشان بعضی را تابع (مسخر) و رحمت پروردگار تو بهتر است از آنچه جمع می کنند).

^۱ - حکمت تفاوت در تقسیم روزی. ۴۱۷۹۷/ fa/ quran/ library. razavi. ir/ https تاریخ اخذ: ۱۴۰۴/۲/۳ ه. ش.

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

بناءً تفاوت در رزق و روزی یکی از برنامه های حکیمانه الهی است، اگر مردم یک نواخت از روزی بهره ببرند، کمالات معنوی چون سخاوت، صبر، همکاری در جامعه ریشه کن می شود؛ چنانچه در آیه می خوانیم:

﴿وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَاءُ إِنََّّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ﴾ (الشوری: ۲۷)

و اگر فراخ کردی الله رزق را بر جمع بندگان خود البته طغیان می کردند در زمین و لیکن فرود می آورد به اندازه آنچه خواهد).

پس اسلام جهت بر آورده شدن تعادل اقتصادی میان مسلمان ها به دولتمردان هوشدار می دهد، تا تمام فرصت ها و امکانات را بطور یکسان فرا راه شهروندان قرار دهد، تا همه بتوانند حسب استعداد های خویش در رفع نیاز های اقتصادی شان بهره مند شوند و از سوی دیگر سرمایه های سرمایه داران و فقر بی نوایان همه اش در پله های ترازوی امتحان الهی قرار دارد، تا ظاهر شود کدام یکی سپاسگذار و چه کسی صابر بر این تقسیم خداوندی است. (۱).

اما در افغانستان از همان گذشته بدین سو به اثر بی توجهی، فرصت و امکانات دست داشته دولتی فقط درگرو یک تعداد خاص قرار داشته و عده زیادی از مستحقین محروم نگهداشته شده اند؛ چنانچه هزاران جریب زمین دولتی و شخصی، معادن و املاک دولتی درگروی افراد استفاده جو قرار گرفته، فساد مالی و اداری بگونه وسیع در کشور ترویج یافته بود که تعداد زیادی سرمایه ها و پول سیاه را از مدرک فروش مواد مخدر، رشوت، اختلاس و آدم ربایی زراندوزی کرده اند، از این رو تفاوت های اقتصادی میان مناطق مختلف کشور و گروه های مختلف اجتماعی

^۱ - آیا تفاوت و اختلاف در رزق و روزی افراد با عدالت خداوندی ساز و کار است. <https://rasekhoon.net/article/show/۱۶۳۶۶۱>

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

به وجود آمده که این تفاوت ها موجب شده تا برخی گروه ها احساس غربت کنند و دیگران از فرصت ها و منابع بیشتر برخوردار باشند و این احساس نا برابری می تواند باعث تنش های اجتماعی، همدیگر گریزی و بی اعتمادی میان مردم و باعث برهم ریزی وحدت در جامعه شود.

۱۵- مداخلات بیرونی

با نگاهی به تاریخ این کشور در می یابیم که این سر زمین با داشتن ذخایر زیر زمینی و رو زمینی چشم جهان گشایان و بد خواهان را خیره ساخته است؛ چنانچه در طول تاریخ، خارجی ها همواره کوشیده اند، تا با دست ترحم بر سر گروه های مورد نظر شان بالواسطه به نفع خود در این کشور سرمایه گذاری کنند و عده را به این مقصد تربیه و تعدادی را که به ذوق شان برابر نبود تهدید و یا از صحنه حذف نمودند و بر ضد منافع کشور ما عمل می کردند، که تاریخ سر زمین ما در گذشته ها مملو از این رویداد تلخ و غم انگیز بوده است، تا مردم ما را در اختلاف و کشمکش ها مصروف ساخته و با راه اندازی کمپاین وسیع در محور تعصبات، راه را برای نفوذ دایمی خویش هموار سازند، چنانچه کشور طی سه تجاوز (انگلس ها، روس ها و امریکایی ها) شکار این توطیه خطر ناک شدند و تخم نفاق، شقاق، بدبختی را در کشور زرع نموده و زمینه ای بی ثباتی، تشنج، همدیگر گریزی، بی اعتمادی را در کشور فراهم ساختند و ملت ما را زیر چتر این طرفند ها به کشور آسیب پذیر تبدیل نموده و شیرازه وحدت، همدلی، را به اختلاف و کشمکش تبدیل نموده اند^(۱).

۱۶- عدم شناخت و درک متقابل

این امر سبب شده تا مردم نسبت به یکدیگر در بی باوری و عدم درک متقابل زنده گی نمایند، چنانچه انسان های که از هم شناخت و درک

^۱ - محمود، الحسن. مداخله خارجی ها در امور داخلی کشور ما، ۹۰۲۵۳/aia/unn. www. https تاریخ اخذ: ۱۴۰۴/۲/۶ ه. ش. افغانستان قربانی مداخلات خارجی و راهبرد های ناکام امریکا. https://targomanaf.af/post/

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

دقیق نداشته باشند در اولین تلاقی با یکدیگر هرچه سریع باکنش و واکنش ها روبرو می شوند، تا سر انجام نتوانند گفته ها و اهداف که در ذهن شان متبادر می شود بصورت واضح به یکدیگر انتقال دهند. از این جهت شناخت و درک متقابل مهمترین ابزاری است برای یک زیست باهمی و فرار از هر گونه واگرایی، روی همین علت در قرآن کریم می خوانیم: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾ (الحجرات: ۱۳)

(ای مردمان (هرآئینه) ما آفریدیم شما را از یک مرد و یک زن و گردانیدیم شما را نژادها و قبیله ها تا باهم شناسا شوید، به تحقیق گرامی ترین شما نزد الله پرهیزگارترین (مؤدب ترین) شماست به تحقیق الله به همه چیز دانا خبردار است).

از این رو پروسه شناخت متقابل چنین وانمود شده است که بایست در قدم نخست طرف را از نگاه افکار، اهداف و خواسته ها شناسایی کرد؛ زیرا هر فرد می کوشد، تا خودش فکر و حرفی داشته باشد و به چالش های خود می اندیشد و گاهی بعضی از افراد نمی تواند به ساده گی مقصد و هدف خود را به صورت دقیق به طرف مقابل انتقال دهد که سر انجام طرف مقابل از آنچه از طرف شنیده است ناراحت می شود، بالاخره این گفت و شنود ها سبب شکاف و فاصله زیاد می گردد؛ چنانچه مدیر یک شرکت، والدین، معلم برای پیش رفت امور کاری، خانواده، مکتب و مدرسه به شناخت همکاران، شاگردان و اولادها نیاز دارند، تا روند زنده گی را در پرتو این شناسایی رونق و سرعت بخشند.

پس شناخت و درک متقابل زمانی تبلور پیدا می کند، که آنچه انسان به خود می پسندد به دیگران نیز پسندد، تا با انتخاب این راهکار راه برای شناخت و پذیرش یکدیگر مهیا گردد، از این جهت صداقت در قول و عمل

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

ابزاری است که به طرفین فرصت می دهد، تا این ارزش ها را در میان خویش نهادینه کنند^(۱).

بناءً برخی از مردم افغانستان اندیشه خود خواهی و غرور را از گذشته ها به ارث برده اند این گروه در زنده گی بدون در نظر داشت احساسات دیگران بی باکانه و سرسری با برخورد زشت شان در طول تاریخ بر دیگران تاخته اند و سبب بزرگترین کشمکش ها و ناراحتی های شده اند که هنوز آثار بدی آن در جامعه امروزی ما قابل لمس و استشمام می باشد.

نتیجه

افغانستان کشوری است که در آن اقوام مختلف با هم زنده گی می نمایند، این زنده گی زمان ارزش مند می باشد که در پرتو هدایات این دین شکل گیرد و همه بطور دسته جمعی به محور های وحدت پابند و مراقب باشند و در صورت تک فکری و تک اندیشی روند زنده گی به چالش کشیده می شود؛ بناءً ضعف وحدت در افغانستان تابع یک سلسله عوامل منفی می شود که در نتیجه روند زنده گی را با مشکل مواجه ساخته است.

پس برای فرار از این نابسامانی ها لازم دیده می شود، تا تحولات اساسی در عرصه های زنده گی با ساختار های معقول تحکیم و تقویه شود، تا گفتمان، تفاهم، وحدت به یک ارزش و فرهنگ ملی تبدیل شود، تا مردم ما به یک زنده گی با همی، مرفه، وحدت پذیر و به دور از همه دغدغه ها راه پیدا کنند.

^۱ - مرتضی، حسین. شناخت یکدیگر برای پیشرفت. game. recognition. <https://sabkesto.com/> تاریخ اخذ: ۱۴۰۴/۲/۸ ه.ش.

پیشنهادهای

- ۱- به مقام محترم امارت اسلامی پیشنهاد می‌گردد، تا در ساختارهای دولت به اصل تقوی، شایسته سالاری، تعهد و تخصص اولویت دهند.
- ۲- به وزارت های محترم معارف و تحصیلات عالی پیشنهاد می‌گردد، تا فرهنگ وحدت را جزء نصاب درسی خویش نمایند، تا جوانان از مزایایی زنده‌گی با همی با خبر شوند.
- ۳- به وزارت محترم اطلاعات و فرهنگ پیشنهاد می‌گردد، تا میزگردی را از علماء و دانشمندان کشور ترتیب و شالوده آن مباحث را از طریق رسانه های صوتی و تصویری به دست نشر بپارند، تا همه مردم در تعامل یومیه خویش وحدت را رعایت و از دوری و تفرق بپرهیزند.
- ۴- به وزارت محترم حج و اوقاف پیشنهاد می‌گردد، تا فواید وحدت اسلامی را از طریق منابر به سمع همه هموطنان برسانند.
- ۵- به معاونیت محترم بخش علوم اسلامی اکادمی علوم پیشنهاد می‌گردد، تا پیرامون موضوع سیمینار ها و کنفرانس ها را دایر نمایند.

مآخذ

القرآن الکریم

- ۱- أبو عبد الله، أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن أسد. مسند الإمام أحمد بن حنبل (---)
- ۲- البخاری. ابوطیب محمد صدیق خان بن حسن بن علی ابن الحسین، فتح البیان فی مقاصد القرآن، ج ۱۳ ناشر: المكتبة العصرية للطباعة والنشر، صیدا، بیروت، سال نشر، ۱۴۱۲ هـ.
- ۳- البیهقی. أبو بکر أحمد بن الحسین بن علی، السنن الکبری، ج ۹، الطبعة الأولى، ناشر: مجلس دائرة المعارف النظامية الكائنة في الهند ببلدة حيدر آباد، ج ۳۸، الطبعة: الأولى، ناشر: مؤسسة الرسالة، سال نشر، ۱۴۲۴.

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

- ۴- الحسن. محمود، مداخله خارجی ها در امور داخلی کشور ما-
<https://www.nunn.aia/۹۰۲۵۳> تاریخ اخذ: ۱۴۰۴/۲/۶ هـ ش-افغانستان
قربانی مداخلات خارجی و راهبرد های ناکام امریکا. <https://targomanaf.af/post/>.
۵- الحنفی. ابن عابدین، محمد امین بن عمر بن عبدالعزیز، عابدین الدمشقی،
ردالمحتار علی درالمختار، ج، ۴ ناشر: دارالفکر، لبنان، بیروت، سال نشر،
۱۴۱۲ هـ.
۶- الکنانی. محمد، ثقافة الحوار فی الاسلام، منشورات وزارة الاوقاف والشئون
الاسلامية، المغرب.
۷- الماتریدی. ابومنصور، محمد بن محمود، تفسیر ماتریدی، ج ۹، الطبعة الاولى،
ناشر: دارلکتب العلمیة، بیروت، لبنان، سال نشر، ۱۴۲۶ هـ .
۸- المصری. محمد بن مکرم بن منظور الافریقی، لسان العرب، ناشر: دار صادر،
لبنان، بیروت، ج، ۴، الطبعة الاولى.
۹- انسان ها از عدم همبستگی کامل رنج می برند،
<https://da.azadiradio.com/a/۲۸۱۸۶۵۹۰.html> تاریخ اخذ: ۱۴۰۴/۱/۲۳ هـ ش.
۱۰- آیا تفاوت و اختلاف در رزق و روزی افراد با عدالت خداوندی ساز و کار است.
<https://rasekhoon.net/article/show/۱۶۳۶۶۶>.
۱۱- باهر. عبدالناصر، راهکارهای همدیگر پذیری در جامعه افغانی مجله علمی-
تحقیقی، تبیان شماره ۴ ، ناشر: ریاست اطلاعات و ارتباط عامه اکادمی علوم سال
نشر، ۱۴۰۲ هـ ش.
۱۲- حسین . مرتضی، شناخت یکدیگر برای
پیشرفت. <https://sabkesto.com/recognition.game> تاریخ
اخذ: ۱۴۰۴/۲/۸ هـ ش.
۱۳- خاور. حاکمی، چالش های تعلیم و تربیه در افغانستان. - mashal.org/blog.
۱۴- دهخدا. علی اکبر، لغت نامه دهخدا- بررسی :-
<https://lamtakam.com/dictionaries/dehkhoda>

تبیان _____ بررسی وحدت در افغانستان

- ۱۵- ضرورت به همدیگر پذیری در جامعه، www.dailyafghanistan.com/opinion-dedail.php?post=۱۵۱۰۲۹ id//۱۵۱۰۲۹ تاریخ اخذ: ۱۴۰۳/۱۰/۱۱ هـ ش.
- ۱۶- ضعف: <https://logatya.Ir/word/۱۲۹۶۴۱> تاریخ اخذ: ۱۴۰۴/۱/۲۵ هـ ش.
- ۱۷- عثمانی. شبیر احمد، تفسیر کابلی، ج ۳ ترجمه: محمود الحسن دیوبندی مشهور به شیخ الہند.
- ۱۸- عثمانی. محمد شفیع، تفسیر معارف القرآن، مترجم: محمد یوسف حسین پور، ج ۷، ناشر: مکتبہ فاروقیہ، محلہ جنگی، قصہ خوانی پشاور، پاکستان، سال تشر، ۱۳۸۵ هـ ش.
- ۱۹- عفیف عبدالفتاح، طبارہ. روح الدین الاسلامی، ترجمہ، ابوبکر حسن زاده، چاپ، دوم، ناشر: تائگہ، سال نشر، ۱۳۸۷.
- ۲۰- عمید. حسن، فرهنگ فارسی عمید، ج ۱، چاپ ۲۷، ناشر: ایران، تهران، مؤسسہ انتشارات امیرکبیر، چاپخانہ سپہر، میدان استقلال، سال نشر، ۱۳۸۴ هـ ش.
- ۲۱- مبارکپوری. صفی الرحمن، الرحیق المختوم، ترجمہ: عبداللہ خاموش ہروی، چاپ سوم، ناشر: شیخ الاسلام احمد جام ہرات، سال نشر، ۱۳۸۷، ص ۲۷۰-۲۷۱.
- ۲۲- وحدت: <https://abadis.ir/fatofa>. تاریخ اخذ: ۱۴۰۴/۵/۴ هـ ش
- ۲۳- ہاشمی. سیدمبین، ہمدیگرپذیری یا ہمدیگر بزنی. www.afghanpaper.com/nbody.php?id=۴۷۷۲۰ // تاریخ اخذ: ۱۴۰۴/۱/۲۳ هـ ش
- ۲۴- حکمت تفاوت در تقسیم روزی. <https://library.razavi.ir/quran/fa/۴۱۷۹۷> تاریخ اخذ: ۱۴۰۴/۲/۳ هـ ش.

نبوی ارشاد

عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِقَامَةُ حَدٍّ مِنْ
حُدُودِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنْ مَطَرٍ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً فِي بِلَادِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ" رواه ابن ماجه
«د الله تعالى د حدودو خخه د يو حد تطبيق، د الله تعالى په ښارونو باندې
د څلوېښتو شپو له باران وريدو خخه غوره او ښه دى».

Published: Academy of science of Afghanistan

Editor in chief: Professor Abdul Raouf Hajrat

Editorial Board:

Professor Abdul Wali Basirat

Professor Said Habib Shaker

Professor Abdul Rahman Hkimzad

Assistant Professor Mohmmad Nabi AL Maidani

Assistant Professor Hafiz Muhammad Yaqub Nael

Assistant Professor Noor Mohammad Muhebi

Composed & Designed By:

Abdul Raouf Hajrat

Annual Subscription:

Kabul: ٣٢٠ AF

Province: ٤٨٠ AF

Foreign Countries: ٧٠\$

Price of each issue in Kabul: ٨٠ AF

- For Professors, Teachers and members of Academy of science of Afghanistan: ٧٠ AF
- For the disciples and students of schools: ٤٠ AF
- For other Departments and offices: ٨٠ AF